

บทที่ 4

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบการจัดการระบบการเรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

4.1 บริบททั่วไปของพื้นที่ที่จัดระบบการเรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์

4.1.1 บริบทศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

4.1.1.1 ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

1) ที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากอำเภอทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 37,370 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 30,259 ไร่ มีพื้นที่ทำนา 24,586 ไร่ คิดเป็น 65.79 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ทำสวน 2,255 ไร่ คิดเป็น 6.03 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่สาธารณะใช้เลี้ยงสัตว์ 240 ไร่ คิดเป็น 0.64 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ทำการเกษตรอื่น ๆ 3,178 ไร่ คิดเป็น 8.50 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด และพื้นที่อยู่อาศัยจำนวน 7,111 ไร่ คิดเป็น 19.02 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด (แผนพัฒนาตำบลเทนมีย์ ปี 2551 - 2553)

2) อาณาเขต มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลนอกเมืองและตำบลสลักไถอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลตาอ็อง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลนอกเมือง ตำบลเจนิยง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

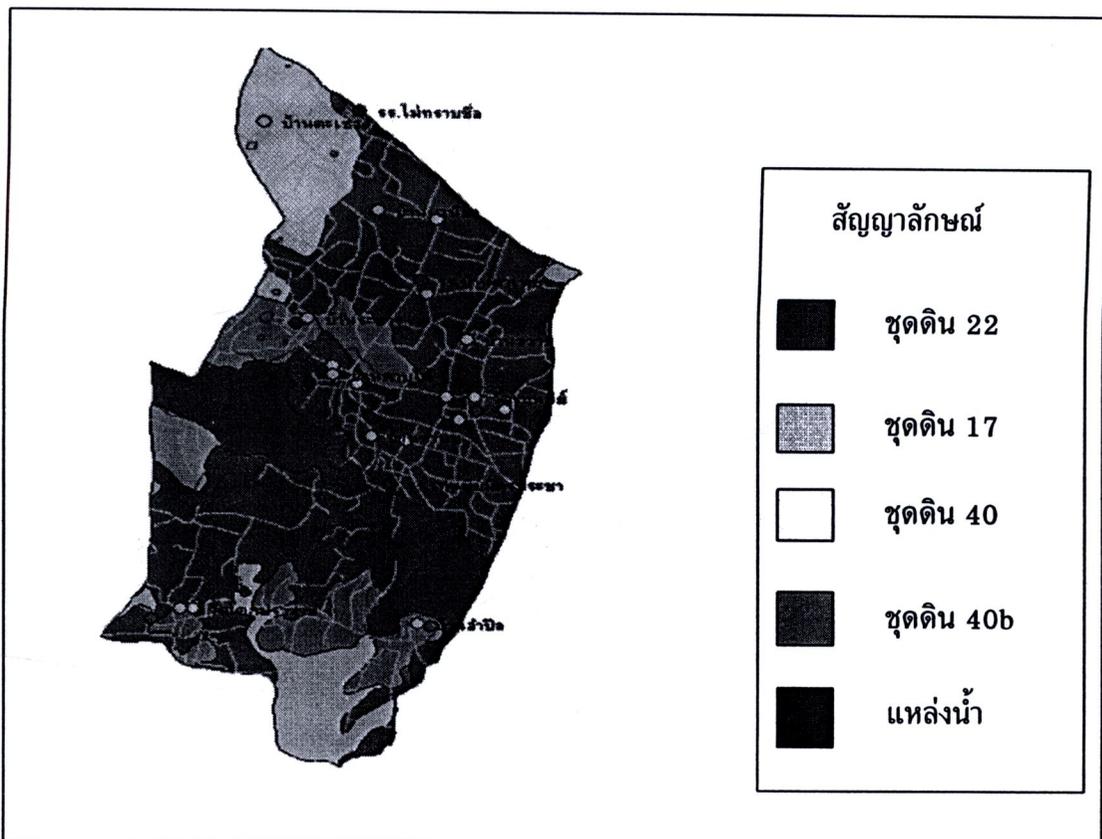
3) ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นที่ราบ สูงจากระดับน้ำทะเล 156 เมตร

4) ลักษณะของเนื้อดิน จะเป็นดินทรายสภาพดินจากการจำแนกดินพบว่าดินในตำบลเทนมีย์ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มชุดดินที่ 22 รองลงมาเป็นกลุ่มชุดดินที่ 17 จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับตำบลสลักไถ

(1) หน่วยแผนที่ดิน 22 (ชุดดินชัยภูมิ) มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 75 ของพื้นที่ทั้งหมดของตำบล สมรรถนะของดิน เป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปน

ทรายหรือดินทรายปนดินร่วน สีพื้นเป็นสีเทาหรือน้ำตาลปนเทา มีจุดประสีน้ำตาลปนเหลืองและอาจพบศิลาแลงอ่อนในดินชั้นล่าง มีสภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบ เป็นดินลึก มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดถึงเป็นกรดแก่ มีค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5 – 5.5 การใช้ประโยชน์ เป็นชุดดินที่มีความเหมาะสมในการปลูกข้าว แต่ปัญหาสำคัญของดินชุดนี้คือมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ

(2) หน่วยแผนที่ดิน 17 (ชุดดินร้อยเอ็ด) มีพื้นที่ประมาณ ร้อยละ 8 ของพื้นที่ทั้งหมดของตำบล สมรรถนะของดิน เป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินร่วน ดินล่างเป็นดินเหนียวปนทรายหรือดินร่วนเหนียว มีสีน้ำตาลอ่อนถึงสีเทา พบจุดประพวงสีน้ำตาล สีเหลืองหรือสีแดงปะปน บางแห่งอาจพบศิลาแลงอ่อนหรือก้อนสารเคมี สะสมพวกเหล็กและแมงกานีสในดินชั้นล่าง เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำนํ้า มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ เป็นดินลึกมาก ส่วนใหญ่มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดถึงเป็นกรดแก่ มีค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5–5.6 การใช้ประโยชน์ เป็นชุดดินที่มีความเหมาะสมในการปลูกข้าว แต่ปัญหาสำคัญของดินชุดนี้คือ มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ดินค่อนข้างเป็นทราย หรือเป็นทรายจัด และ/หรือขาดธาตุอาหารพืชอย่างรุนแรง การจัดการในการทำนาข้าวจึงควรเพิ่มอินทรีย์วัตถุ ปรับปรุงบำรุงดินโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยพืชสด หรือใช้ปุ๋ยเคมีควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราที่เหมาะสมและพื้นที่อีกประมาณร้อยละ 10 เป็นชุดดินอื่นๆ ซึ่งประกอบไปด้วย ชุดดินที่ 40/40b ซึ่งเนื้อดินจะคล้ายคลึงกับชุดดินที่ 22 และพื้นที่แหล่งน้ำร้อยละ 7 ดังแสดงไว้ในภาพที่ 41

ภาพที่ 4.1 แสดงข้อมูลชุดดินตำบลเทนมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
ที่มา: ประมวลจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ชุดดินไทย กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตร
และสหกรณ์ ปี 2549

5) สภาพเศรษฐกิจและสังคม มีประชากรทั้งสิ้น 11,299 คน แยกเป็นชาย 5,567 คน แยกเป็นหญิง 5,732 คน ครัวเรือนทั้งหมด 2,010 ครัวเรือน และ ครัวเรือนเกษตรกร 1,799 ครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 16.4 ไร่ (ข้อมูล: จากข้อมูลแผนพัฒนา ตำบลเทนมีย์ ปี 2551- 2553) ดังแสดงไว้ในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนประชากรในตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง
สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนครัวเรือน		จำนวนประชากร			พื้นที่ถือครอง	เฉลี่ยต่อ ครัวเรือน
		ทั้งหมด	ครัว เรือน เกษตรกร	ชาย	หญิง	รวม		
1.	เทนมีย์	118	87	284	333	617	2,594	29.8
2.	เกรียด	148	142	465	476	941	2,500	17.6
3.	ทำนบ	223	223	561	571	1,132	3,000	13.4
4.	คาบใต้	220	220	555	589	1,144	3,661	16.6
5.	คาบเหนือ	204	200	610	600	1,210	2,860	14.3
6.	ระหาร	198	139	547	532	1,079	2,860	20.5
7.	ตาเพชร	119	76	330	345	675	1,541	19.5
8.	เจนิยง	101	101	303	294	597	1,840	18.2
9.	อำปิล	188	144	594	588	1,182	2,364	16.4
10.	โคกปราสาท	135	135	375	409	784	2,000	14.8
11.	สวาย	103	90	244	257	501	1,352	15.0
12.	ขุนไชย์	83	80	251	246	497	1,200	15.0
13.	เสม็ด	105	98	288	344	632	1,330	13.5
14.	คุ้มจลง	65	64	160	148	308	1,200	20.3
		2,010	1,799	5,567	5,732	11,299	30,302	16.4

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลเทนมีย์ปี 2551

6) ภาษาท้องถิ่นที่ใช้ คือภาษาเขมร จากการสัมภาษณ์ผู้รู้พบว่า
ภายในชุมชนมีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เช่น การทำบุญข้าวเปลือก การลงแขก
เกี่ยวข้าว วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันแชนโฎนตา และประเพณีทางศาสนาต่างๆ และพิธีกรรม
การสะเดาะเคราะห์ เข้าทรง พิธีต่ออายุผู้สูงอายุและคนป่วย

7) ศิลปวัฒนธรรม (แหล่งข้อมูลศูนย์วัฒนธรรมตำบล, 2552) มีการ
ทอผ้าไหมเป็นลวดลายเฉพาะของชุมชน และมีการละเล่นกันตริม เรือมอันเร เรือมครัด วงปี่
พาทย์ มโหรี ซึ่งในปัจจุบันมีการอนุรักษ์สืบทอดต่างๆ กันมา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนา
พุทธนิยมไปทำบุญไหว้พระในวันพระและวันสำคัญทางพุทธศาสนา มีการบวชพระ บวชเณรตาม
ประเพณี มีความเคารพนับถือผู้อาวุโส คนเฒ่าคนแก่เป็นอย่างดีแหล่งความรู้ของชุมชนส่วนใหญ่
ผู้นำชุมชนจะนำความรู้มาถ่ายทอดให้กับเกษตรกร นอกจากนั้นภายในชุมชนยังมีหอกระจายข่าว

ซึ่งสามารถบริการข้อมูลข่าวสารให้กับเกษตรกรภายในตำบลและได้รับการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน กลุ่มเลี้ยงปลาทาบทิมในกระชัง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลเทนมีย์ กิจกรรมโรงสีข้าวชุมชนและกิจกรรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดกลุ่มทอผ้าไหมแต่ละหมู่บ้านจะมีกลุ่มสตรีทอผ้าไหม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีทุกหมู่บ้าน กลุ่มธนาคารหมู่บ้านเฉลิมพระเกียรติ

8) จากการวิเคราะห์พื้นที่และสัมภาษณ์ผู้ที่ให้ข้อมูลหลัก พบว่าระบบการเกษตรในพื้นที่ตำบลเทนมีย์มีการปลูกข้าวเป็นพืชหลักส่วนใหญ่ร้อยละ 70 ใช้พันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ส่วนอีกร้อยละ 30 ปลูกข้าวพันธุ์ กข. 15 วิธีปลูก เกษตรกรเตรียมดินโดยการไถตะและไถแปร เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) ปลูกโดยวิธีการหว่าน ช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน โดยวิธีการหว่านข้าวแห้งและคราดกลบส่วนการปักดำทำในเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม ปุ๋ยเคมีใช้ปุ๋ยสูตร 16 - 16 - 8 ในอัตรา 15 - 20 กิโลกรัมต่อไร่ การเก็บเกี่ยวส่วนใหญ่ใช้เครื่องจักรในการเกี่ยวมัดแล้วเก็บขึ้นยุ้งฉางโดยแยกพันธุ์ข้าวและข้าวเปลือกเพื่อการบริโภคหรือจำหน่ายไว้ต่างหาก ผลผลิตข้าวนาปีเฉลี่ย 450 กิโลกรัมต่อไร่ การจำหน่าย เกษตรกรนำข้าวเปลือกไปขายที่โรงสีข้าวขนาดใหญ่และเข้าร่วมโครงการจำหน่ายข้าวของรัฐบาลและมีบางส่วนขายให้กับพ่อค้าคนกลางในหมู่บ้าน ตำบล ราคาซื้อขึ้นอยู่กับคุณภาพข้าวเปลือกและโรงสีเป็นผู้กำหนดราคาซื้อตามการขึ้นลงของตลาดเกษตรกรไม่มีอำนาจในการต่อรองและมีการปลูกข้าวนาปรังในบริเวณเขตชลประทาน พันธุ์ข้าวที่ใช้ คือ พันธุ์ปทุมธานี 1 มีพื้นที่ประมาณ 1,000 - 1,500 ไร่ เกษตรกรมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทุกหมู่บ้าน เฉลี่ยหมู่บ้านละ 10-20 ราย ผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงไหมเกษตรกรจะทอเป็นผ้าไหมไว้ใช้เองและเพื่อขายเส้นไหม นอกจากนั้นยังมีการปลูกไม้ผลตามหัวไร่ปลายนาและปลูกไม้ผลแบบสวนหลังบ้าน ไม้ผลที่ปลูก ได้แก่ มะม่วง มะพร้าว ขนุน ส้มโอ กล้าย และมะละกอ สำหรับการปลูกพืชฤดูแล้งเกษตรกรจะปลูกถั่วลิสงหลังนาข้าวประมาณเดือนธันวาคม-มกราคม พันธุ์ที่ใช้คือ พันธุ์ไทนาน 9 ส่วนพืชผัก เกษตรกรปลูกกระจายทั่วไปทุกหมู่บ้านเป็นลักษณะพืชผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครัวเรือนและมีการปลูกยางพารามีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ พันธุ์ยางพาราที่ใช้ปลูก คือ พันธุ์ RRIM 600

สำหรับการเลี้ยงสัตว์และการประมง เกษตรกรมีการเลี้ยงโคลูกผสมอเมริกันบรามัน ประมาณร้อยละ 15 ส่วนที่เหลือร้อยละ 85 ยังมีการเลี้ยงโคพันธุ์พื้นเมือง มีการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ โดยใช้พันธุ์หญ้าขน ส่วนการเลี้ยงปลาเกษตรกรจะขุดบ่อเลี้ยงปลาในนาใช้เป็นบ่อล่อปลาธรรมชาติ และบางรายได้ซื้อพันธุ์ปลามาปล่อยเลี้ยงและมีการเลี้ยงปลาในกระชัง ส่วนพันธุ์ปลาที่เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นปลานิลแปลงเพศและปลาทาบทิม

พอสรุปได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ การทำนา ซึ่งมีลักษณะการผสมผสานกิจกรรมหลายอย่างรวมกัน เช่น มีการเลี้ยงปลาในบ่อ และนาข้าว การเลี้ยงโค การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การปลูกถั่วลิสง การเลี้ยงสัตว์ปีก การปลูกไม้ผลตามหัวไร่ปลายนา

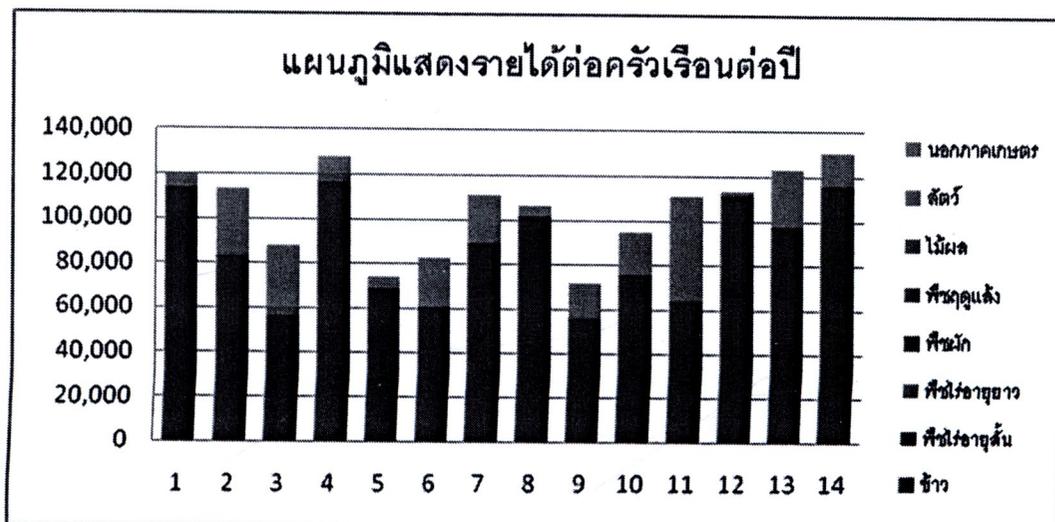
เพื่อเสริมรายได้และใช้บริโภคในครัวเรือนหมุนเวียนกันไปตลอดทั้งปี กิจกรรมดังกล่าวดังแสดงไว้ในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ปฏิทินการเกษตรและกิจกรรมอื่น ๆ ในพื้นที่ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

กิจกรรม การเกษตร	เดือนที่ทำกิจกรรมการเกษตรและกิจกรรมอื่น ๆ												
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	
ข้าวนาปี	←—————ปลูก—————ดูแลรักษา—————เก็บเกี่ยว—————→												
ข้าวนาปรัง	←—————ดูแลรักษา—————เก็บเกี่ยว—————→												←—————ปลูก—————→
พืชผัก	←—————ดูแลรักษา—————เก็บเกี่ยว—————→												←—————ปลูก—————→
ยางพารา	←—————→												
โค-กระบือ	←—————ปล่อยทุ่ง/กินฟาง—————→			←—————หญ้า/กินฟาง ชังคอกพื้นที่จำกัด—————→						←—————ปล่อยทุ่ง/กินฟาง—————→			
การเลี้ยงปลา							←—————ปล่อยลูกปลา—————→			←—————จับปลา—————→			
อาชีพอื่น ๆ	←—————อาชีพอื่น ๆ—————→												

แหล่งข้อมูล: สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant)

ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายได้แต่ละหมู่บ้านในตำบลเทนมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (ข้อมูลจาก กชช 2ค ปี 2550) พบว่าหมู่ที่ 4 หมู่ที่ 14 และหมู่ที่ 13 มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงสุดตามลำดับ และหมู่ที่ 5 ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ของรัฐและมีกลุ่มเกษตรกรที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ในการผลิตข้าวอินทรีย์และหรือข้าวปลอดสารพิษมีรายได้เฉลี่ย 75,000 บาทต่อครัวเรือน ดังแสดงไว้ในภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายได้แต่ละหมู่บ้านในตำบลเทนมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

4.1.1.1 ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

1) ที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่บ้านตระแบก ตำบลสลักได อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ตำบลสลักไดตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองสุรินทร์ ห่างจากอำเภอเมืองสุรินทร์ ประมาณ 5 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 31,437 ไร่

2) อาณาเขต มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลแสงพันธ์และตำบลบุฤาษี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลเทนมีย์และตำบลตาอ็อง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลรามและตำบลสำโรง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลนอกเมือง

3) ลักษณะภูมิประเทศ ตำบลสลักได เป็นพื้นที่ราบลุ่มค่อนข้างไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตำบล จุดสูงสุดของตำบลอยู่ที่บ้านโคกกระชาย สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง 156 เมตร และลาดต่ำลงทางทิศตะวันตกของตำบล

4) กลุ่มชุดดินและความเหมาะสมของดิน ดินตำบลสลักได ประกอบด้วย ชุดดิน 3 ชุด ในแผนที่ดินจะแสดงขอบเขตของกลุ่มดินต่างๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มจะใช้หมายเลขกำกับ หมายเลขนี้เรียกว่า “หน่วยแผนที่ดิน” ได้แก่ หน่วยแผนที่ดิน 17 และ 22 และ 40 ดังที่แสดงไว้ในภาพที่ 4.3 โดยมีสมรรถนะและการใช้ประโยชน์ ดังนี้

เพิ่มอินทรีย์วัตถุปรับปรุงบำรุงดิน โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยพืชสด หรือใช้ปุ๋ยเคมีควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราที่เหมาะสม

(3) หน่วยแผนที่ดิน 40 (ชุดดินชุมพวง) มีพื้นที่ร้อยละ 6 ของพื้นที่ทั้งหมดของตำบล สมรรถนะของดิน เป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทราย สีดินเป็นสีน้ำตาลอ่อน สีเหลืองหรือแดง บางแห่งอาจพบจุดประสีเหลืองในดินชั้นล่าง เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ มีสภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบจนถึงพื้นที่ลาดชัน เป็นดินลึก มีการระบายน้ำดี มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ปฏิกริยาเป็นกรดจัดถึงเป็นกรดแก่ มีค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5 - 5.5 เป็นชุดดินที่ไม่ค่อยเหมาะสมในการปลูกข้าว แต่มีความเหมาะสมในการปลูกพืชไร่ และไม้ผล ปัญหาสำคัญของดินชุดนี้คือดินมักขาดน้ำถ้าใช้ในการทำนาควรปรับปรุงบำรุงดินเพื่อปรับโครงสร้างของดินให้ดีขึ้น มีการปลูกพืชตามหลักการอนุรักษ์ดินและน้ำ

5) อุณหภูมิและปริมาณน้ำฝน จากการศึกษาข้อมูลอุตุนิยมวิทยาของสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ พบว่า อุณหภูมิเฉลี่ยในอำเภอเมืองสุรินทร์ ในรอบปีเฉลี่ย 27.79 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนในรอบปีเฉลี่ย 1,510.75 มิลลิเมตรต่อปี ปริมาณน้ำฝนที่ตกเฉลี่ยเกิน 200 มิลลิเมตร คือ เดือนสิงหาคมและเดือนกันยายน

6) สภาพเศรษฐกิจและสังคม ตำบลสลักได (ข้อมูลจากแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล 2551- 2553) มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 9,693 คน เป็นเพศชาย 4,788 คน เพศหญิง 4,905 คนมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,972 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนเกษตรกร 1,238 ครัวเรือน มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 31,437 ไร่ มีพื้นที่ทำนา 28,200 ไร่ คิดเป็น 89.70 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 4.9 คนต่อครัวเรือน มีพื้นที่การเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 28.6 ไร่ต่อครัวเรือน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ดังแสดงไว้ในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 จำนวนประชากรและครัวเรือนประชากรในตำบลสลักไถ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	ครัวเรือนทั้งหมด	ครัวเรือนเกษตรกร	จำนวนประชากร (คน)			พื้นที่ถือครอง (ไร่)	เฉลี่ยต่อครัวเรือน
				ชาย	หญิง	รวม		
1	สลักไถ	465	103	802	865	1,667	2,940	28.5
2	กันแสง	96	68	234	255	489	2,000	29.4
3	ทนาง	104	100	246	270	516	2,050	19.7
4	ตระแบก	120	97	329	273	602	2,492	25.6
5	ประปืด	73	66	281	199	480	1,665	25.2
6	เสม็ดน้อย	110	71	264	263	527	2,024	28.5
7	ตะบัล	112	78	427	468	895	2,160	27.6
8	ตะวัน	160	140	457	518	975	2,566	40.4
9	เสม็ดใหญ่	106	91	299	291	590	1,850	20.3
10	โคกบูรณ	80	48	193	177	370	1,560	32.5
11	ปวงดึก	89	60	197	261	458	1,640	27.3
12	บุตาดี	92	63	193	194	387	1,685	26.7
13	โคกกระชาย	117	74	234	232	466	2,315	31.2
14	โคกเพชร	96	75	250	263	513	1,480	19.7
15	ตะเขา	57	39	135	126	261	1,320	33.8
16	จะแกโกน	119	41	247	250	497	1,690	41.2
รวม		1,996	1,214	4,788	4,905	9,693	31,437	28.6

แหล่งข้อมูล: องค์การบริหารส่วนตำบลสลักไถ ปี 2551

7) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจขนาดถือครองที่ดิน (ที่มา กชช 2ค ปี 2550) เกษตรกรมีการถือครองที่ดิน โดยแยกเป็นพื้นที่อยู่อาศัยเฉลี่ยครัวเรือนละ 0.50 ไร่ พื้นที่นาถือครองขนาดไม่เกิน 5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17 ขนาดพื้นที่นาถือครอง 6-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 26 ขนาดพื้นที่นาถือครอง 11-20 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 30 ขนาดพื้นที่นาถือครอง 21-50 ไร่

คิดเป็นร้อยละ 20 ขนาดพื้นที่นาถือครองเกิน 50 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 7 สิทธิที่ดินทำกิน จากครัวเรือนเกษตรกรทำการเกษตรทั้งหมด 1,238 ครัวเรือน ของตำบล สลักไค มีสิทธิการถือครองที่ดินดังนี้ ครัวเรือนมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองโดยไม่ต้องเช่าจำนวน 672 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 55 ครัวเรือนที่ต้องเช่าที่ดินบางส่วนจำนวน 326 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 26 ครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและต้องเช่าทั้งหมด จำนวน 240 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 19 ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิที่ดินเป็นโฉนด และ นส.3 แรงงานในภาคการเกษตรส่วนใหญ่ เป็นหัวหน้าครอบครัวและภรรยา ส่วนลูกหลานจะอยู่ในวัยศึกษาและเป็นแรงงานนอกภาค การเกษตร โดยเดินทางไปรับจ้างในตัวเมืองและต่างจังหวัด ตำบลสลักไคมีเกษตรกร (ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลสลักไค, 2551) ที่ประกอบอาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาและมีประสบการณ์จากการเรียนรู้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ การใช้สมุนไพรรักษาโรค พิธีกรรม วัฒนธรรม แพทย์แผนไทย ช่างฝีมือ ฯลฯ และมีการรวมกลุ่มองค์กรประชาชนและสถาบันเกษตรกรที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนาสลักไค กลุ่มออมทรัพย์สหกรณ์ยูเนี่ยน สมาชิกกลุ่มลูกค้า ธกส. กลุ่มส่งเสริมอาชีพธรรมชาติ จำนวน 4 กลุ่ม ซึ่งรวมตัวกันเพื่อการประกอบอาชีพ ได้แก่ กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านโคกกระชาย กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ กลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์ กลุ่มผู้ปลูกชะอม

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ พบว่า ประชาชนในตำบลสลักไคยังได้ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยยึดมั่นในฮีตสิบสองฮองสิบสี่ ภาษาท้องถิ่นที่ใช้คือ ภาษาเขมร ภายในชุมชนมีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เช่น การทำบุญข้าวเปลือก การลงแขกเกี่ยวข้าว วันสงกรานต์ วันแห่นาโขนตา และประเพณีทางศาสนาต่างๆ รวมถึงพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ เข้าทรง พิธีต่ออายุผู้สูงวัยและคนป่วย ศิลปวัฒนธรรม เช่น มีการทอผ้าไหม มีการละเล่นพื้นเมืองเช่น กันตรึม เรือมอันเร ปี่พาทย์ มโหรี ซึ่งได้อนุรักษ์สืบทอดต่อๆ กันมา

8) จากการวิเคราะห์พื้นที่และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ระบบเกษตรในพื้นที่มีการปลูกข้าวเป็นพืชหลัก (Rice - base farming system) มีการผสมผสานการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชผักร่วมกับการปลูกข้าว พันธุ์ข้าวที่ปลูก ได้แก่ พันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 คิดเป็นร้อยละ 70 และพันธุ์ กข. 15 คิดเป็นร้อยละ 30 ของพื้นที่

ขั้นตอนและวิธีปลูกข้าวนาปี การเตรียมดินใช้รถไถนาเดินตามและรถไถขนาดกลางซึ่งเกษตรกรจะจ้างไถในราคาไร่ละ 180 บาท ทำการไถตะและไถแปร แล้วจึงทำการหว่านหรือปักดำ เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) ทำนาหว่านและร้อยละ 20 ปลูกโดยการปักดำ เกษตรกรส่วนใหญ่หว่านในช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน โดยวิธีการหว่านข้าวแห้งและคราดกลบ ส่วนการทำนาดำเริ่มปักดำในเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม ปุ๋ยเคมีใช้ปุ๋ยสูตร 16-16-8 ในนาดำและนาหว่านในอัตรา 15-20 กิโลกรัมต่อไร่และมีเกษตรกรบางส่วนทำการเกษตรอินทรีย์

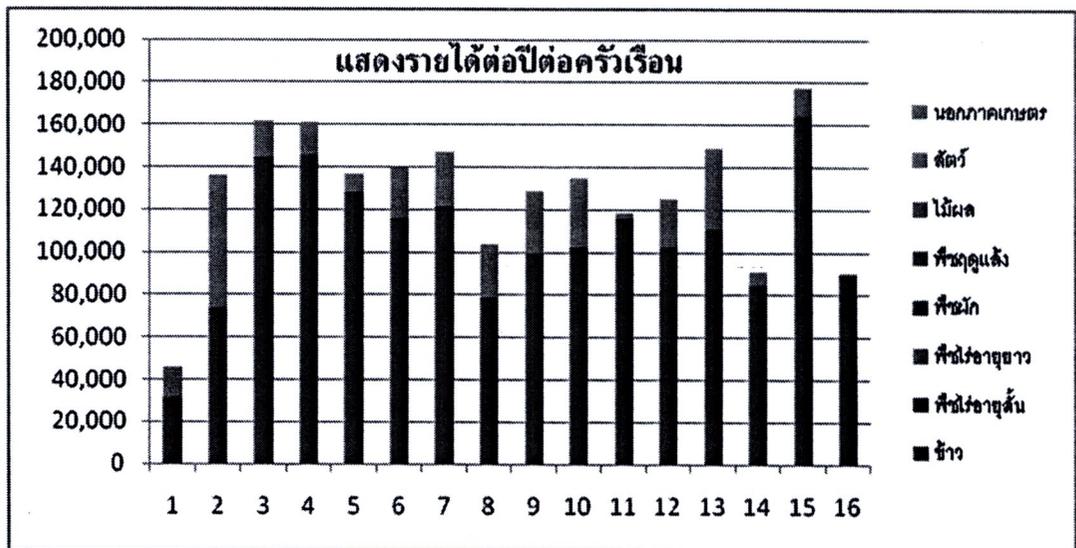
การเก็บเกี่ยวใช้แรงงานคนและเครื่องจักรกลการเกษตรโดยใช้รถเกี่ยว
นวด แล้วเก็บข้าวขึ้นยุ้งฉาง โดยแยกพันธุ์ข้าว และเก็บข้าวเปลือกเพื่อการบริโภคและจำหน่าย
ผลผลิตข้าวนาปีเฉลี่ย 400 - 450 กิโลกรัมต่อไร่

ไม้ผล ส่วนใหญ่มีการปลูกกล้วย มะม่วง ขนุน มะพร้าว จะปลูกเป็นสวน
หลังบ้านและปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือน

พืชผัก เกษตรกรส่วนใหญ่มีการปลูกพืชผักบริเวณบ้านเพื่อบริโภคใน
ครัวเรือน ส่วนในช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว มีการปลูกบริเวณแหล่งน้ำสาธารณะ

การเลี้ยงสัตว์ โคและกระบือ มีการเลี้ยงเพื่อจำหน่ายและเลี้ยงโดยการ
ปล่อยในทุ่ง ส่วนไก่พื้นเมือง เป็ดไข่ และเป็ดเทศเลี้ยงไว้บริโภคในครัวเรือน

การเลี้ยงปลา ส่วนใหญ่เกษตรกรจะมีบ่อปลาซึ่งมีการขุดไว้ตามไร่นา
เป็นบ่อล่อปลาธรรมชาติ และเกษตรกรบางรายซื้อพันธุ์ปลามาจากฟาร์มปลาของเอกชนเพื่อปล่อย
เลี้ยงในบ่อ มีการให้อาหารเสริม นอกจากนั้นเกษตรกรในตำบลสลักไถยังประกอบอาชีพอื่น ๆ
เช่น อาชีพรับจ้างฯ กิจกรรมดังกล่าวได้แสดงไว้ในตารางที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของรายได้ / ครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้านตำบลสลักไถ่

4.1.2 การเปรียบเทียบความแตกต่างระบบการจัดการเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐกับศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์

4.1.2.1 พัฒนาการและความเป็นมาของการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิพบว่า ศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีพัฒนาการและความเป็นมาดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 ยุคความรู้ เกี่ยวกับการปรับโครงสร้างการผลิต ในปี พ.ศ. 2527 - 2532 กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดให้ทุกตำบลได้มีการจัดตั้งศูนย์เกษตรประจำตำบลโดยมีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลกับเกษตรกรและเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรสำหรับเกษตรกรผู้สนใจ และเป็นสถานที่อบรมด้านวิชาการแก่สมาชิกสถาบันเกษตรกร เกษตรกรผู้นำและเกษตรกรทั่วไป

2) เพื่อเป็นสถานที่สำหรับเจ้าหน้าที่จากอำเภอ จังหวัด และหน่วยงานอื่นมาติดต่อประสานงาน

3) เพื่อเป็นสถานที่ประชุมปรึกษาหารือและเป็นสถานที่พบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเกษตรกร มีแนวทางในการดำเนินงานในช่วงดังกล่าวดังต่อไปนี้

“สถานที่ตั้งศูนย์เกษตรประจำตำบลอยู่ในหมู่บ้านที่เป็นศูนย์กลางของตำบลและเป็นหมู่บ้านที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก มีพื้นที่สามารถใช้ทำเป็นแปลงสาธิตทางการเกษตรได้ มีพื้นที่เอนกประสงค์เพื่อใช้ในการประชุมและวางเอกสารเผยแพร่ทางการ

เกษตร มีพื้นที่ทำงานสำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลและกิจกรรมที่ดำเนินการใน ศูนย์เกษตรประจำตำบล เช่น ป้ายบอกชื่อ ตำแหน่ง แผนปฏิบัติงานประจำเดือนสำหรับผู้มา ติดต่อให้รับทราบ กล้องรับปัญหาของเกษตรกร และสถิติข้อมูลทางการเกษตรต่าง ๆ เช่น แผนที่ ตำบล หมู่บ้าน พื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ จำนวนครัวเรือนเกษตรกร จำนวนประชากร เส้นทางคมนาคม”

สัมภาษณ์คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ของรัฐ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2551

หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2531-2539 ได้มีการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรตามลำดับดังต่อไปนี้

ในปี พ.ศ. 2531-2534 ได้มีโครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรกร (คปพ.) มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทั่วประเทศ เพื่อจัดทำแผนให้ผสมผสาน เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงการปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อเกษตรกร

ในปี พ.ศ. 2535-2539 ได้มีโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผกก.) มีการสนับสนุนให้เกษตรกรมีแผนการผลิตตามความถนัดและความต้องการของเกษตรกร โดยให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และทรัพยากรของเกษตรกรที่มีอยู่ และเป็นไปตามความต้องการของตลาด

ในปี พ.ศ. 2537 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ประกาศใช้ระบบส่งเสริมการเกษตรที่มีการปรับปรุงใหม่ โดยให้เหตุผลว่า เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์พัฒนาการเกษตรที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองระหว่างประเทศทำให้การปฏิบัติงานในระบบส่งเสริมการเกษตรเดิมมีปัญหาในทางปฏิบัติ มีผลทำให้งานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ไม่สามารถกระจายสู่เกษตรกรได้อย่างทั่วถึงได้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2536) ในช่วงนี้ได้เน้นการเพิ่มรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรโดยมีหลักสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ เน้นการเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิตแก่เกษตรกรทุกระดับมีทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน คือ ความสำเร็จของเกษตรกร เน้นการพัฒนาตัวเกษตรกร มุ่งให้ทุกระดับลงสู่พื้นที่และสนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งตนเองโดยกระบวนการกลุ่ม นอกจากนี้ยังได้เริ่มดำเนินการตามโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร (คปร.) เพื่อให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทรัพยากรและการตลาดควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรใหม่

ระยะที่ 2 ยุคความรู้เกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการทำแผนชุมชน ในปี พ.ศ. 2543 มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 เห็นชอบในหลักการให้กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โดยมีหลักการและแนวคิดการส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อวางแผนพัฒนาการเกษตรภายใต้หลักการร่วมกันคิด ร่วมกันวิเคราะห์ และกันร่วมตัดสินใจ

ในการกำหนดแผนการพัฒนาพื้นที่ด้วยตนเอง เพื่อให้ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านการบริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง รวมทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร และในขณะเดียวกันให้ความสำคัญของชุมชนเป็นหลักในการจัดตั้งศูนย์บริการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการเกษตรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สถาบันเกษตรกรและชุมชน ได้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนด้วยตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในลักษณะการบูรณาการ และปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่น และเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและพัฒนาตนเองให้มีการใช้ประโยชน์จากงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในการพัฒนาการเกษตร โดยมีเป้าหมายในการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ) ในปี 2543 จังหวัดสุรินทร์ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ฯ จำนวนทั้งสิ้นรวม 158 ตำบล ประกอบด้วย ศูนย์หลักซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นแม่ข่ายในการเรียนรู้ระดับจังหวัด จำนวน 1 ศูนย์ ตั้งอยู่ที่ตำบล เพนมมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีศูนย์ขยายซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นแม่ข่ายในการเรียนรู้ระดับอำเภอ (อำเภอละ 1 แห่ง) และศูนย์เตรียมการ จัดตั้งครอบคลุมทุกตำบล จำนวน 141 ศูนย์ โดยการเรียนรู้จากศูนย์ตัวอย่าง ทั้ง 3 ประเภท ซึ่งเป็นการบริการด้านพัฒนาการเกษตรที่เป็นการผสมผสาน สามารถให้บริการแก่เกษตรกรที่จุดเดียว (One Stop Service) ปัญหาที่พบในช่วงนั้น (ศรัณย์ วรธนะจรรย์ และคณะ, 2544) คือ ความไม่เข้าใจนโยบายของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ งบประมาณล่าช้า ขาดการติดตามและประเมินผล ขาดการวิเคราะห์ความเหมาะสมของโครงการ ขาดการบูรณาการและเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการจัดตั้งศูนย์ฯ ในระยะนั้นไม่ได้มาจากความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร แต่มาจากนโยบายของกลุ่มการเมืองที่พยายามจะสร้างกระแสความนิยมให้กับเกษตรกร

ระยะที่ 3 ปี พ.ศ. 2549 ยุคความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์และการถ่ายโอนภารกิจ เนื่องจากผู้บริโภคได้ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีที่ปนเปื้อนในอาหาร มีผลทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพและอนามัยของผู้บริโภค อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพและอนามัยของประชาชนเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นปัญหาต่อสภาพแวดล้อมและการรักษาสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก รัฐบาลได้มีการณรงค์ความปลอดภัยทางด้านอาหารที่ผลิตภายในประเทศให้มีความปลอดภัยและได้มาตรฐานทัดเทียมกับสากล ซึ่งจะนำไปสู่การมีสุขภาพดีถ้วนหน้าของประชาชน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดกลยุทธ์หลักระดับชาติ ให้มีการส่งเสริมการผลิตและแปรรูปสินค้าเกษตรตามระดับความปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety) เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าแก่สินค้าเกษตร โดยเน้นสินค้าเกษตรที่มีความปลอดภัย และได้มาตรฐาน ให้มีคุณภาพ ศักยภาพและโอกาสทางการตลาดสูงขึ้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรมีความสามารถในการ

ผลิตและจัดการสินค้าเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย ได้มาตรฐานและเสริมสร้างขีดความสามารถของเกษตรกรในการผลิตและการจัดการสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน และมีการถ่ายโอนภารกิจให้กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ตามแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งประกาศในพระราชกฤษฎีกา เล่มที่ 119 ตอนพิเศษ 23 ง. วันที่ 13 มีนาคม 2549 มีผลให้กรมส่งเสริมการเกษตรต้องถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) 3 ด้าน จำนวน 11 ภารกิจดังต่อไปนี้ คือ ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิตมีภารกิจที่ต้องถ่ายโอนจำนวน 9 ภารกิจ คือ การสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล การบริการข้อมูลข่าวสาร เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ การรวบรวมและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การช่วยเหลือเกษตรกร ผู้ประสบภัยธรรมชาติ (ภารกิจนี้อยู่ในระหว่างการแก้ไขกฎหมาย) การสำรวจช่วยเหลือป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การฝึกอบรมอาชีพ การรวมกลุ่มและการพัฒนากลุ่ม การกระจายพันธุ์ ด้านการวางแผนการส่งเสริม การลงทุนพาณิชย์กรรมและการท่องเที่ยว มีภารกิจที่ถ่ายโอน คือ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลชุมชนและด้านการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือการปรับปรุงและฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีพัฒนาการและความเป็นมาดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 สรุปพัฒนาการและความเป็นมาของศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

ระยะ	ปี	เหตุการณ์
ระยะที่ 1 ยุคความรู้การปรับ โครงสร้างการผลิต	2527	โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรกร (คพพ.) ได้เริ่มก่อตั้ง “ศูนย์เกษตรประจำตำบล”
	2535	โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผกก)
	2536	โครงการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการผลิตทางการเกษตร (คปร.)
	2537	ระบบส่งเสริมการเกษตร ปี 2537 - 2539
ระยะที่ 2 ยุคความรู้การ กระจายอำนาจและ ทำแผนชุมชน	2543	โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตร “ศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล”
ระยะที่ 3 ยุคความรู้เกษตร อินทรีย์และการถ่าย โอนภารกิจ	2549 - ปัจจุบัน	การถ่ายโอนภารกิจให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล (อปท.)

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ของรัฐ พบว่าการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปดังต่อไปนี้ งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการมีไม่เพียงพอ ขาดวัสดุอุปกรณ์ที่มีความจำเป็นในการดำเนินงาน คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ยังขาดความเข้มแข็งในการดำเนินงานและไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรไม่มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้ของรัฐยังมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานมากมายและยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และเกษตรกรได้

4.1.2.2 พัฒนาการประวัติและความเป็นมาของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านของพ่อมทออยู่ สุนทรธัย ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 4 บ้านตระแบก ตำบลสลักไถ อำเภอสุนทรบุรี จังหวัดสุรินทร์ เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ และการส่งเสริมจากองค์กรเอกชนและกระแสการพัฒนาของสังคม ปราชญ์ชาวบ้านผู้นี้ได้สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และได้บวชเรียนจนสำเร็จเปรียญธรรม 3 ประโยค ได้สะสมภูมิปัญญาประกอบกับการได้รับการเรียนรู้ภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษ ที่อยู่ในตระกูลของนักบวชและจากการบวชเรียน จึงได้ซึมซับเอาหลักธรรมมาเป็นหลักในการดำรงชีวิตแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับการทำการเกษตร ซึ่งเรียกว่า “พุทธเกษตร” ซึ่งหมายถึง “ดินแดนแห่งความสุข”

ขณะที่ปราชญ์ชาวบ้านผู้นี้ได้ไปบวชเรียนที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชววิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ได้เห็นวิธีการทำสวนและการทำร่องเก็บกักน้ำของชาวสวนในภาคกลาง ดังนั้นเมื่อได้มาทำการเกษตรที่บ้านจึงได้นำเอาแนวคิดมาประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรผสมผสาน จนมีผู้เข้ามาดูงานและศึกษาอยู่บ่อย ๆ ครั้งจนทำให้ชาวบ้านและส่วนราชการเข้าใจว่าเป็นคอมมิวนิสต์ที่คอยปลุกระดมชาวบ้าน บางคนกล่าวหาว่า การทำการเกษตรผสมผสานเป็นการถอยหลังเข้าคลอง แต่ปราชญ์ชาวบ้านผู้นี้กลับเห็นว่า การทำการเกษตรตามกระแสหลักเป็นหนทางนำไปสู่ความตายของเกษตรกร ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้แบ่งยุคการเปลี่ยนแปลงของสังคมออกเป็น 4 ยุค คือ “อิตตานุวัตร ธรรมานุวัตร โลกานุวัตร และวิกฤติตานุวัตร”

อิตตานุวัตร เป็นยุคความประพฤติดตามความปรารถนาของตนเอง

ธรรมานุวัตร เป็นยุคของการทำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงามและดำรงในสุจริต

โลกานุวัตร เป็นยุคของการคล้อยไปตามโลก

วิกฤติตานุวัตร เป็นยุคแห่งการแย่งชิงอาหารอันเป็นผลมาจากการไม่รู้จักคำว่า “พอเพียง” จนมีผู้คนเข้ามาศึกษาและดูงานภายในแปลงเกษตรผสมผสานจำนวนมาก จุดเริ่มต้นของเป็นศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน คือ การเผยแพร่ความรู้ของแปลง

เกษตรผสมผสานของปราชญ์ชาวบ้าน (นพมาศ, 2536) ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน และหน่วยงานราชการ โดยการเป็นวิทยากรโครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ (NET) ซึ่งก่อตั้งจากความร่วมมือกันทำงานของหน่วยอาสาสมัครแคนาดา (CUSO) และองค์กรพัฒนาเอกชนไทย อาทิ สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาสุรินทร์ (ส.พ.พ.) มูลนิธิสัวิตา และสมาคมชาวสุรินทร์ การเป็นวิทยากรบรรยายทั้งในและนอกสถานที่ (นพมาศ, 2536) ในฐานะ “ปราชญ์ชาวบ้าน” และขณะเดียวกันไร่นาได้กลายเป็นแหล่งดูงานทั้งหน่วยราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน

จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านเป็นลักษณะการหลอมรวมประสบการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยการนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการบวชเรียนและการพบเห็นในการทำสวนในภาคกลาง การได้รับการอบรมดูงานและคำสอนจากบิดามารดาแล้วนำความรู้มาประยุกต์เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตด้วยการค้นคว้า ทดลองและปรับปรุงในไร่นาของตนเองเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยใช้หลัก “พุทธเกษตร” เป็นแนวทางในการทำงาน จึงทำให้เกิดความมานะอดทน ตั้งใจจริงในการทำงาน และดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุมีผล คิดเป็น แก้ไขปัญหาถูกจุด มีการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจนทำให้เกิดความรู้ที่ฝังลึก

แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก (facilitator) ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกรและเน้นการฝึกอบรม

จากผลงานด้านเกษตรผสมผสานและอุทิศตนเพื่อพัฒนาสังคม ซึ่งมีพัฒนาการของการเป็นศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน สามารถแบ่งระยะตามการยอมรับของสังคมได้ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 ระยะผลงานเป็นที่ประจักษ์ของสังคม จากผลงานทางด้านการเกษตรแบบผสมผสานและเป็นผู้อุทิศตนเพื่อพัฒนาสังคมด้านพัฒนาชุมชนและชนบทในฐานะนักวิชาการชาวบ้าน จนเป็นที่ประจักษ์แก่หน่วยงานและองค์กรพัฒนา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ให้การยอมรับและยกย่องว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” เป็นบุคคลดีเด่นในด้านต่าง ๆ ตามลำดับดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 สรุปพัฒนาการและความเป็นมาของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
พ้อมหาอยู่ สุนทรธัย

ปี	เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
2528	ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นเกษตรกรดีเด่นจากจังหวัดสุรินทร์
2530	ได้รับเหรียญสดุดีเกียรติคุณวิทยากรเกษตรกรตัวอย่าง จากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) และได้รับเกียรติคุณสนับสนุนและส่งเสริมงานพัฒนาของเอกชนพัฒนาชนบทในเขตอีสานใต้ จากคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทอีสานใต้
2531	ได้รับประกาศเกียรติคุณผู้นำอาชีพก้าวหน้า จากกระทรวงมหาดไทยและเป็นผู้นำกลุ่มสมาชิกที่ได้รับเงินฝากโครงการออมทรัพย์วันละนิดเพื่อชีวิตสหกรณ์ดีเด่น จากสหกรณ์การเกษตรเมืองสุรินทร์ จำกัด
2532	ได้รับปริญญาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาเกษตรศาสตร์จากสภาฝึกหัดครู และได้รับเกียรติคุณบัตรเป็นบุคคลดีเด่นทางวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาขามนุษยศาสตร์ จากศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูสุรินทร์
2533	ได้รับโล่ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมสาขามนุษยศาสตร์ การพัฒนาสังคม จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
2534	ได้รับโล่รางวัลเชิดชูเกียรติผู้นำชุมชนตัวอย่างด้านสิ่งแวดล้อม จากสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
2535	ได้เป็นบุคคลดีเด่นแห่งชาติ สาขาพัฒนาสังคม (ด้านพัฒนาชุมชนและชนบท) จากสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2535
2536	ได้รับเกียรติคุณดีเด่นเป็นเกษตรกรดีเด่น จากสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย
2537	ได้รับรางวัลผู้สูงอายุดีเด่นด้านความสำเร็จในอาชีพเกษตรกรกรรม เนื่องในวันผู้สูงอายุแห่งชาติ จากจังหวัดสุรินทร์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปราชญ์ชาวบ้านผู้นี้เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นระดับประเทศและระดับนานาชาติ จนมีเกษตรกรและบุคคลทั่วไปมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

ระยะที่ 2 ระยะการรวมตัวกัน ใน ปี พ.ศ. 2536 ปราชญ์ชาวบ้านได้ปรึกษาและหารือกับผู้นำชุมชนใน 3 พื้นที่ในจังหวัดบุรีรัมย์ประกอบด้วย นายผาย สร้อยสระกลาง จากอำเภอลำปลายมาศ นายสุทินันท์ ปรัชญาพฤทธิ และนายดำเตื่อง ภาษี จากอำเภอสตึก จึงได้ก่อตั้งโครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน ขึ้นโดยทำหน้าที่เป็นสถาบันและประสานงานเครือข่ายการเรียนรู้

ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นโดยยึดปราชญ์ชาวบ้านเป็นคณาจารย์ประจำศูนย์เรียนรู้และยึดคติประจำศูนย์เรียนรู้ว่า “อตฺถิ อตฺถโนนาโถ” ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน

ระยะที่ 3 ระยะพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ปี พ.ศ. 2542 มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีจังหวัดขอนแก่น โดยรองประธานมูลนิธิฯ ได้รวบรวมบุคคลที่มีความสนใจในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ร่วมกันจัดกระบวนการเรียนรู้โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานส่งเสริมสุขภาพแห่งชาติ (สสส.) และสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้รวบรวมเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานจำนวนทั้งสิ้น 12 ศูนย์เรียนรู้ ผู้วิจัยได้สรุปประวัติและความมาของศูนย์ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 ตารางสรุปประวัติความเป็นมาศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
ระยะที่ 1 ปี 2527 - 2537 ยุคความรู้การปรับโครงสร้างการผลิต กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์เกษตรประจำตำบล เพื่อเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกร และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรประจำตำบล และได้ดำเนินงานโครงการ คปพ. ผกก. คปร. และปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร	ระยะที่ 1 ปี 2528 - 2536 ปราชญ์ชาวบ้านได้รับการยกย่องในงานพัฒนาชนดิเด่นแห่งชาติ ในฐานะเป็นบุคคลที่บุกเบิกในเรื่องการพึ่งตนเองทางการเกษตรในเรื่องการเกษตรผสมผสานที่ทำมาร่วม 40 ปี จนมีรายได้หลัก เป็นที่ศึกษาดูงานของเกษตรกรและขยายผลไปสู่เกษตรกรรายอื่นอย่างมากมาย
ระยะที่ 2 ปี 2542 ยุคความรู้การทำแผนชุมชนและการกระจายอำนาจ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดทำโครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเกษตรกรที่อยู่ในชนบทที่ยังขาดความรู้ให้ได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างทั่วถึงโดยการจัดตั้ง “ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล” ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางให้เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาร่วมปรึกษาหารือกันโดยมีเกษตรกรตำบลเป็น	ระยะที่ 2 ปี 2536 เกิดจากผลของการพบปะและหารือกันของผู้นำชุมชนจาก 3 พื้นที่ในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์จึงร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (สทพ.) ได้ก่อตั้งโครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน เพื่อทำหน้าที่เป็นสถาบันในการประสานงานเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนท้องถิ่น ในอันที่จะพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งเพื่อมีส่วน

ตารางที่ 4.7 ตารางสรุปประวัติความเป็นมาศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน (ต่อ)

ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
<p>ผู้ประสานงานและดำเนินการพัฒนาความรู้ของเกษตรกรให้สามารถนำไปปรับใช้ในการผลิต การเกษตรเพื่อให้เกิดความมั่นคง ก้าวหน้าและเกิดการเพิ่มรายได้ของชุมชนจากการถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตร ระดมบุคลากร และงบประมาณในพื้นที่ในลักษณะบูรณาการ การปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและการบริการด้านพัฒนาการเกษตรที่เป็นการผสมผสานสามารถให้บริการแก่เกษตรกรที่ จุดเดียว (One Stop Service)</p>	<p>เสริมสร้างและส่งเสริมประเทศชาติโดยรวม อย่างมั่นคงและยั่งยืนโดยยึดถือเครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้านเป็นคณาจารย์ประจำศูนย์และมีคตินิยมประจำใจคือ “อดตา หิ อดตโนนา โถ” และปลูกฝังเพื่อสร้างจิตสำนึกในการ พัฒนาศักยภาพคุณธรรมและการพึ่งตนเอง เพื่อพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน</p>
<p>ระยะที่ 3 ยุคความรู้เกษตรอินทรีย์และการถ่ายโอนภารกิจ ปี 2547 – ปัจจุบัน มีการถ่ายโอนภารกิจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3 ด้าน 11 ภารกิจโดยมีการปฏิบัติงานร่วมกัน ระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น</p>	<p>ระยะที่ 3 ปี 2538 มุลินธิพัฒนาชุมชนอย่าง ยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จังหวัดขอนแก่นได้ รวบรวมคนที่มีความสนใจในการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง เป็นเครือข่ายปราชญ์ ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานชั้นและมีการ ประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อย่างต่อเนื่องเป็นต้นมา</p>

จะเห็นได้ว่าความเป็นมาของศูนย์เรียนรู้ของรัฐเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นมาตามมติ คณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 โดยมีนโยบายให้กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดตั้งเพื่อให้เป็นสถานที่ติดต่อระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร กับเกษตรกรเพื่อขอรับคำแนะนำการประกอบอาชีพด้านการเกษตร และเป็นสถานที่เผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของทางราชการ และเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเกษตรกร ด้วยกัน โดยมีการปรับปรุงศาลาหรือบ้านพักเกษตรกรตำบลที่มีอยู่ หรืออาคารที่เหมาะสมโดย มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ควบคู่กับการพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ใน ชุมชน และเป็นศูนย์บริการและแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสาร ความรู้และเทคโนโลยีการเกษตรซึ่งเป็นการปรับปรุงระบบส่งเสริม แสดงให้เห็นว่า ระบบส่งเสริมการเกษตรเดิมที่ทำอยู่ไม่สามารถ ตอบสนองความต้องการเกษตรกรและชุมชนได้ ไม่ได้เน้นให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้

แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ที่เกิดขึ้นมาจากแนวคิดในการพึ่งตนเอง ที่จะเอาชนะความแห้งแล้งของพื้นที่ เพื่อที่จะสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับครอบครัวจากแนวคิดที่ว่า “แม้จะไม่ได้ขายแต่ก็ขอให้ซื้อน้อยที่สุด” ภายใต้แนวคิดและการกระทำจนทำให้ปราชญ์ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ แม้ว่าจะเกิดภาวะแห้งแล้งและผลผลิตตกต่ำ ปราชญ์ชาวบ้านจึงได้มุ่งเน้นให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองและปลูกจิตสำนึกในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นว่าศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน สามารถที่พึ่งตนเองได้โดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในศูนย์ฯ ที่ไม่ต้องพึ่งพาความรู้จากภายนอก จึงทำให้มีผู้คนมาศึกษาดูงานอย่างมากมาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้งสองศูนย์มีประวัติและความเป็นมาที่แตกต่างกัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุป ได้ว่า พัฒนาการของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มีการเรียนรู้มาจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จึงทำให้เกิดการรู้แจ้งและรู้จริง เกิดความรู้ที่ฝังลึก ซึ่งผ่านการสะสมมาค่อนชีวิต ซึ่งแตกต่างศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ที่ตั้งขึ้นมาตามแนวนโยบายของรัฐบาล (Top down) ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามนโยบายของกลุ่มการเมืองที่มุ่งให้ความช่วยเหลือเกษตรกร โดยใช้หลักประชานิยม เพื่อหวังผลทางการเมือง ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาตามระบอบทุนนิยม ไม่สามารถทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ ต้องอาศัยการพึ่งพาภายนอก พึ่งพาเงิน พึ่งพาดลาด พึ่งพารัฐ พึ่งพาความคิดของรัฐ รัฐสั่งให้ทำก็ทำ โดยที่กลุ่มเกษตรกรไม่ได้คิดเอง หรือการพึ่งพานายทุน ด้วยการไปยืมเงินของนายทุน ซึ่งแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยมได้ทำให้เกษตรกรเข้าสู่การแข่งขันแย่งชิงแทนการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือการแบ่งปัน

4.1.2.3 ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดสุรินทร์

ในปี พ.ศ. 2552 ผู้วิจัยได้รวบรวมศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่ได้ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุรินทร์ พบว่า มีศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านทั้งสิ้น 6 ศูนย์ ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดสุรินทร์

ปี	ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน	แหล่งสนับสนุน
2542	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านของ พ่อมหาอยู่ สุนทรธัย บ้านตะแบก หมู่ที่ 4 ตำบลสลักได อำเภอเมืองสุรินทร์	สสส. สกว. และมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีได้รวบรวมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานขึ้น
2542	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านของ พ่อเชียง ไทยดี ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 2 ตำบลอนันต์ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์	มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รวบรวมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานขึ้น

ตารางที่ 4.8 ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดสุรินทร์ (ต่อ)

ปี	ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน	แหล่งสนับสนุน
2547	ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบุญนิยมสุรินทร์อโศก ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 161 หมู่ที่ 11 บ้านลำโรงน้อย ตำบลสลักได อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	ได้ก่อตั้งขึ้นมาจากการรวมกลุ่มของญาติธรรมที่ถือศีล 5 ได้ยกที่ดินจำนวน 15 ไร่ ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ ต่อมากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเกษตรกร
2551	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านของ พ่อนิยม จิตรดิษฐ์ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 2 บ้านทัพกระบือ ตำบลลำโรง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	หลังจากที่เป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้พ่อมหายู่ และเป็นคนค้าคุณของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแล้วได้นำความรู้ไปปฏิบัติโดยการจัดทำแปลงเรียนรู้ด้านขยายพันธุ์ไม้ผล ได้ตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นต่อมากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเกษตรกร
2551	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านบ้านมะเมียง (นายโกศล หมาทอง) ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 4 บ้านมะเมียง ตำบลโซคณาสาม อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์	หลังจากที่ได้รับการเรียนรู้จากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านของพ่อมหายู่แล้ว นำผลการเรียนรู้ไปปฏิบัติแล้วได้ผลต่อมา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเกษตรกร
2551	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านบ้านสวาย (นายอภิวัฒน์ ชาวสวน) ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 3 ตำบลเป็นสุข อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์	หลังจากที่รับการเรียนรู้จากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านของพ่อมหายู่แล้ว นำความรู้ไปปฏิบัติแล้วได้ผล กระทรวงเกษตรและสหกรณ์พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเกษตรกร

จะเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้ปราชญ์บ้านที่เกิดขึ้นในจังหวัดสุรินทร์ ได้มีเครือข่ายเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนได้รับงบประมาณในการจัดการเรียนรู้จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทั้งนี้เป็นเพราะการจัดการองค์ความรู้ในเรื่องข้าวอินทรีย์ ในจังหวัดสุรินทร์ ได้เริ่มต้นจากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งกลุ่มเครือข่ายได้สร้างกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง จนเกิดความรู้ที่ฝังลึก อยู่ในตัวปราชญ์ชาวบ้านทำให้เกษตรกรเกิดความศรัทธาจึงทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

4.1.2.4 ยุทธศาสตร์และการทำงานของศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

1) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ได้รับอิทธิพลจากการนำยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดสุรินทร์ และยุทธศาสตร์ของสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ซึ่งได้กำหนดวิสัยทัศน์ของจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า (แหล่งข้อมูลฝ่ายยุทธศาสตร์และสารสนเทศสำนักงานเกษตร จังหวัดสุรินทร์) “เกษตรอินทรีย์เป็นเลิศเปิดประตูสู่สากล”

2) วิสัยทัศน์ของสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและพัฒนาตัวเองได้อย่างยั่งยืน” และประเด็นยุทธศาสตร์ได้กำหนดไว้คือ ด้านเกษตรอินทรีย์ โดยมีเป้าประสงค์ที่จะเพิ่มผลผลิตด้านเกษตรกรรมให้ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และการมีตลาดรองรับภายใต้การบริหารจัดการที่ดีและเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญของประเทศ โดยมีแผนงาน/กลยุทธ์ ดังต่อไปนี้คือ

กลยุทธ์ที่ 1 พื้นที่เกษตรอินทรีย์และกลุ่มเกษตรกรขยายตัวเพิ่มขึ้น แผนงานพัฒนาเกษตรกรให้มีความพร้อมในการผลิตสินค้าเกษตร เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และแผนงานพัฒนาการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรและการตรวจสอบย้อนกลับ

กลยุทธ์ที่ 2 การเพิ่มขีดความสามารถการผลิตด้านเกษตรกรรมให้ได้มาตรฐาน แผนงานการปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ แผนงานพัฒนาศักยภาพด้านปัจจัยการผลิตเกษตรอินทรีย์ แผนงานการพัฒนาองค์ความรู้ส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตเกษตรอินทรีย์ แผนงานพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืนและแผนงานความร่วมมือกับองค์กรและสถาบันวิชาการ

กลยุทธ์ที่ 3 เสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันเกษตรกรและผู้ประกอบการแผนงานการจัดตั้งและเพิ่มความเข้มแข็งให้กลุ่มเกษตรกร สถาบันเกษตรกรผู้ประกอบการและแผนงานการพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลสถาบันเกษตรกร

กลยุทธ์ที่ 4 การส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพการแข่งขันการตลาดทั้งในและต่างประเทศ แผนงานการส่งเสริมการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ทุกระดับ แผนงานส่งเสริมและการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ และแผนงานส่งเสริมการใช้ตราสินค้าและพัฒนาบรรจุภัณฑ์เกษตรอินทรีย์

กลยุทธ์ที่ 5 การบริหารจัดการพัฒนาเกษตรอินทรีย์และการตรวจสอบย้อนกลับแผนงานการวิจัยและพัฒนาเกษตรอินทรีย์และการตรวจสอบย้อนกลับแผนงานการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การเกษตรอินทรีย์ แผนงานส่งเสริมสนับสนุนเงินทุนปัจจัยการผลิต และแผนงานเพิ่มขีดความสามารถและสมรรถนะของบุคลากร

กลยุทธ์ที่ 6 การพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบแผนงานพัฒนาแหล่งน้ำในไร่นาเกษตรอินทรีย์ แผนงานพัฒนาปรับปรุงแหล่งน้ำในพื้นที่เกษตรอินทรีย์ และแผนงานการพัฒนาาระบบส่งน้ำ กระจายน้ำ บริหารจัดการกลุ่มผู้ใช้น้ำในไร่นา

กลยุทธ์ที่ 7 ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี แผนงานการตรวจสอบสารตกค้างในผลผลิตเกษตรอินทรีย์ แผนงานสร้างความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์แก่ผู้บริโภคและผู้เกี่ยวข้อง (แหล่งข้อมูลฝ่ายยุทธศาสตร์และสารสนเทศ สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์)

3) จากนั้นศูนย์เรียนรู้ได้จัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ทำวิสัยทัศน์ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ดังต่อไปนี้ ผืนของตำบล “พัฒนาตำบลให้เป็นแหล่งผลิตอาหารและสินค้าเกษตรปลอดภัย โดยการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี มีการปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ” และกำหนดกลยุทธ์และแผนงานดังต่อไปนี้ (แหล่งข้อมูล: คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ของรัฐตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์)

(1) ส่งเสริมการปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ

(2) วางแผนการจัดการน้ำ เช่น การวางแผนด้านการชลประทาน การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก หรือการทำบ่อกักน้ำไว้ในช่วงน้ำแล้ง ทั้งนี้นอกจากจะเป็นประโยชน์สำหรับการอุปโภค บริโภค และเกษตรกรรมแล้วยังสามารถพัฒนาแหล่งน้ำดังกล่าวให้เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้อีกด้วย

(3) โครงการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยสนับสนุนปัจจัยการผลิตและจัดอบรมเกษตรกรทุกหมู่บ้าน

(4) ส่งเสริมอาชีพในสถาบันกลุ่มฯ โดยสนับสนุนปัจจัยการผลิตและฝึกอบรมเกษตรกรทุกหมู่บ้าน

(5) ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ดีในท้องถิ่น

(6) ส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในลักษณะการผลิตครบวงจร เพื่อเป็นการเพิ่มทักษะแก่เกษตรกร

(7) ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์อย่างกว้างขวาง

(8) ส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตข้าวคุณภาพดีและปลอดภัยจากสารพิษ

(9) ส่งเสริมการปลูกหญ้าเพื่อการเลี้ยงสัตว์

(10) ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและบรรจุภัณฑ์เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่า

จะเห็นว่าศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้นำยุทธศาสตร์ของจังหวัดมาปรับใช้กับศูนย์เรียนรู้ โดยเน้นส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัย และได้มาตรฐาน เพื่อให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของจังหวัด ซึ่งไม่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเกษตรกร

4.1.2.5 ยุทธศาสตร์การทำงานของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน (อภิสิทธิ์ และคณะ, 2549)

1) วิสัยทัศน์ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

“มุ่งมั่นที่จะช่วยให้คนในอีสานมากกว่า 1 ล้านครัวเรือนพ้นทุกข์”

2) พันธกิจ ในการทำงานได้กำหนดไว้ 3 ด้านดังต่อไปนี้คือ

พันธกิจที่ 1 ด้านการสร้างองค์ความรู้ ความรู้จำเป็นสิ่งสำคัญอย่าง

ยิ่งในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้สรุปบทเรียน พบว่าต้องมีชุดความรู้ที่ทำให้คนพึ่งตนเองได้และสามารถจัดการให้คนพึ่งตนเองได้มารวมตัวกันเพื่อพึ่งพากันเองได้ อันจะมีผลให้เกิดการพึ่งพากันเองมากขึ้นและมีความสุข ที่สำคัญคือต้องมีความสุข จากการศึกษาของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านพบว่า

“แท้จริงแล้วความรู้ที่จะทำให้คนพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุลและมีความสุข มีอยู่แล้วในภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่เหมาะสม แต่ขาดการบันทึกและรวบรวมอย่างเป็นระบบ”

จะเห็นว่าศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญในเรื่ององค์ความรู้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนั้น

เครือข่ายศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้มีการจัดเวทีประชุมสัญจรไปตามศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อผลัดกันกันและผลัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพ แล้วตั้งคำถามเพื่อระดมสมองแล้วบันทึกไว้อย่างเป็นระบบเดือนละ 1 ครั้ง และพบว่าความรู้ที่มีอยู่ในภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่เหมาะสมสามารถแก้ปัญหาส่วนใหญ่ได้ แต่บางคำถามที่ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่เหมาะสมไม่สามารถตอบปัญหาได้ทั้งหมด จึงต้องมีความจำเป็นต้องค้นหาความจริงด้วยการวิจัยและมีเวทีร่วมกันระหว่างปราชญ์ชาวบ้านและนักวิชาการที่สนใจช่วยกันค้นหา ความจริง พันธกิจนี้จึงมีกลยุทธ์ในการที่จะรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่เหมาะสม มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เป็นชุดความรู้ โดยอาศัยกระบวนการวิจัยชุมชนมาขับเคลื่อนโดยศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้กำหนดกลยุทธ์ดังต่อไปนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การจัดเวทีประชุมสัญจรไปตามศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านทุกเดือน เพื่อให้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้ช่วยกันระดมสมอง โดยการแบ่งกลุ่มอภิปรายตามความถนัดของแต่ละคนแต่ละชนิดพืช เพื่อนำความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านแล้วมีการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ

กลยุทธ์ที่ 2 เวทีวิจัยชุมชนเพื่อชุมชนโดยชุมชนเพื่อนำคำถามที่ยังไม่มีคำตอบจากภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่เหมาะสม มาช่วยกันออกแบบงานวิจัย เพื่อช่วยหาคำตอบโดยชาวบ้านร่วมกันกับนักวิชาการที่สนใจ

กลยุทธ์ที่ 3 เวทีวิจัยประเมินผลเพื่อให้นักวิชาการที่สนใจเข้าไปติดตามดูความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานการพัฒนาที่ทีมงานโดยทีมประเมินผล

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพันธกิจและกลยุทธ์ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่สำคัญคือการสร้างองค์ความรู้เพื่อแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของการจัดการองค์ความรู้ในแนวคิดของ Marquardt (1996) ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ การแสวงหาความรู้การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การวิเคราะห์และการเก็บเกี่ยวทำเหมืองความรู้ การถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้ และการประยุกต์ใช้และการทำให้ข้อมูลถูกต้อง และสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดของของ Senge (1990)

พันธกิจที่ 2 ด้านการขับเคลื่อนสังคม เนื่องจากวิสัยทัศน์ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านฝันว่าเห็น “คนอีสานมากกว่า 1 ล้านครอบครัวพันทุกขี้ได้” ซึ่งเป็นภารกิจที่เกินกำลังเครือข่ายเพราะต้องใช้คนมาก ใช้เงินมาก และใช้เวลามาก จึงต้องอาศัยหลายภาคีมาร่วมด้วยช่วยกันและได้มาวางยุทธศาสตร์การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ สู่อการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอของเครือข่ายและภาคีทุกระดับโดยได้กำหนดกลยุทธ์ดังต่อไปนี้

กลยุทธ์ที่ 1 ใช้ชุมชนเป้าหมายของศูนย์เรียนรู้ที่จะร่วมกันทำงานในชุมชน แต่เนื่องจากงานดับทุกข์สร้างสุขเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงความคิดและมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สนใจ โดยการทำจากเล็กไปหาใหญ่เริ่มต้นด้วย 5 ครัวเรือน เป็น 10 เป็น 15 เป็น 20 ไปเรื่อย ๆ จนครอบคลุม ผู้สนใจทุกครัวเรือนที่เป็นบุคคลเป้าหมายในหมู่บ้าน ซึ่งมียุทธวิธีรวม 10 กิจกรรม ดังนี้คือ โครงการอบรมวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงในการพึ่งตนเอง (วปอ. ภาคประชาชน) เพื่อกระตุ้นความคิดระยะเวลา 5 วัน โครงการเชื่อมโยงเกษตรกรต้นแบบกับปราชญ์ชาวบ้านทุก ๆ หนึ่งสัปดาห์ เป็นเวลา 3 ปี โครงการฟื้นฟูการบริหารจัดการให้เกษตรกรต้นแบบทุก 2 เดือนร่วมกับมูลนิธิเป็นเวลา 3 ปี โครงการอบรมวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงในการพึ่งตนเอง (วปอ.ภาคประชาชน) แก่เกษตรกรเป้าหมายทุกคนเพื่อกระตุ้นความคิด การจัดเวทีหมู่บ้านเพื่อเชื่อมโยงเกษตรกรต้นแบบและเกษตรกรเป้าหมายรวมทั้งผู้สนใจในชุมชนทุกเดือน การเข้าร่วมประชุมสังคายนาเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานของเกษตรกรต้นแบบทุก 2 เดือน เพื่อเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านท่านอื่น การเข้าร่วมประชุมใหญ่ของตัวแทนเกษตรกรเป้าหมาย ปีละ 3 ครั้ง การสนับสนุนทุนเบื้องต้นเพื่อทดลองทำกิจกรรมในการดับทุกข์สร้างสุขของเกษตรกรต้นแบบและเกษตรกรเป้าหมายเวทีประชาคมระดับศูนย์เรียนรู้เพื่อค้นหาผู้นำชุมชนในละแวกของปราชญ์ชาวบ้าน ที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการและการสนับสนุนสื่อความรู้ต่าง ๆ แก่เกษตรกรต้นแบบและเกษตรกรเป้าหมาย

กลยุทธ์ที่ 2 ชุมชนขององค์กรพันธมิตรที่ทำงานกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมี 4 กลุ่ม ใหญ่ ๆ ได้แก่ กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) กลุ่มสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) กลุ่มเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและกลุ่มผู้สนใจที่เข้ามาร่วมทำงาน เช่น ครู เกษตร นักพัฒนาองค์กรเอกชน เป็นต้น องค์กรพันธมิตรเหล่านี้แท้จริงแล้วคือมีพันธกิจอันเดียวกัน ดับทุกข์สร้างสุขคนอีสานเป็นองค์กรมีคนที่มีความตั้งใจที่ยังขาดอยู่คือกระบวนการทำงานกับชุมชนให้บรรลุในทิศทางที่พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข

ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้ถ้าทำสำเร็จ จะทำให้การขยายผลเป็นไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงวางยุทธวิธีการทำงานกับองค์กรพันธมิตรดังนี้ การอบรมวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงในการพึ่งตนเอง (วปอ. ภาคประชาชน) ให้แกนนำขององค์กรเครือข่ายพันธมิตร 4 กลุ่ม ๆ ละ 50 คน การฟื้นฟูการจัดการให้วิทยากรกระบวนการขององค์กรเครือข่ายพันธมิตร 200 คน ปีละ 2-3 ครั้ง การสนับสนุนทุนเพื่อการทดลองทำกิจกรรมร่วมกับพันธมิตร การสนับสนุนสื่อต่าง ๆ แก่เกษตรกรในชุมชนพันธมิตร การค้นหาคู่ค้าพันธมิตรอื่น ๆ

กลยุทธ์ที่ 3 การผลิตสื่อเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีได้มีการสรุปบทเรียนร่วมกันว่า จำเป็นต้องมีสื่อที่ช่วยนำองค์ความรู้ที่ช่วยกันสร้างขึ้นมาออกเผยแพร่ในวงกว้าง ได้แก่ วารสารคำคุณ จดหมายข่าว ก้าวทันประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์ โดยทั้ง 3 เล่มออกทุก 3 เดือน หมุนเวียนกันไปทำให้มีสื่อออกมาเดือนละ 1 เล่ม โดยในแต่ละเล่มมีบทความที่ขออนุญาตศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี มาลงเผยแพร่เป็นวิทยาทานมีประวัติและผลงานวิจัยของปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งมีความก้าวหน้าของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเครือข่ายสื่อเหล่านี้ถูกนำมาอ่านร่วมกันในเวทีต่าง ๆ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เวทีฟื้นฟูเกษตรต้นแบบและเวทีประชุมระดับชุมชนของชุมชน ทั้งชุมชนแกนกลางและชุมชนองค์กรพันธมิตร นอกจากนั้นสื่อเหล่านี้ยังถูกเผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์เป็นระยะรวมทั้งนำเนื้อหาจากสื่อเหล่านี้ไปผลิต วีซีดี เผยแพร่ในวงกว้าง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพันธกิจและกลยุทธ์ด้านการขับเคลื่อนสังคมได้นำความรู้ที่อยู่ในตัวปราชญ์ชาวบ้านและความรู้ของศาสตราจารย์ประเวศ วะสี ซึ่งเป็นความรู้ที่ฝังลึกแล้วถอดเอาความรู้ในตัวคนออกมาเป็นความรู้ที่เด่นชัด สอดคล้องกับโมเดลการสร้างความรู้ในองค์กร SECI ของ Nonaka and Takeuchi (1995) และเป็นการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีองค์กรแห่งการเรียนรู้ ของ Senge (1990) คือ การมุ่งมั่นสู่ความเป็นเลิศ รูปแบบวิธีการคิดและมุมมองที่เปิดกว้าง การสร้างและสานวิสัยทัศน์ การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม และความคิดความเข้าใจเชิงระบบ

พันธกิจที่ 3 ด้านการบริหารจัดการเพื่อผลักดันเชิงนโยบาย เนื่องจากการจัดการทำให้สิ่งที่เป็ไปไม่ได้และเป็นไปได้ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านซึ่งมีกำลังคนน้อย มีทรัพยากรน้อย มีเงินน้อย แต่ใจใหญ่ อยากเห็นคนอีสานมากกว่า 1 ล้านครอบครัวพ้นทุกข์ จึงต้องผลักดันเชิงนโยบายเข้าช่วยการจัดการองค์ความรู้และจัดการเครือข่าย โดยการจัดการองค์ความรู้ที่อาศัยสื่อที่มีอยู่มาอ่านร่วมกันในเวทีเครือข่ายทุกเวที ใช้สื่อที่มีไปผลิตสารคดีเพื่อผลิตวีซีดี แจกกลุ่มเป้าหมายและเผยแพร่ออกอากาศในวงกว้าง

“ในการจัดการเครือข่ายอาศัยการสร้างผู้สนใจกลุ่มแกนนำไปบอกต่อในลักษณะจาก 1 เป็น 2 จาก 2 ไป 4 จาก 4 ไป 8 จาก 8 ไป เรื่อย ๆ ตามลำดับ เมื่อค้นหาคคนสนใจจริงได้แล้วจึงชวนมารับการเรียนรู้”

การจัดทำแผนอาศัยการสรุปทเรียนประจำปีว่าในรอบปีที่ผ่านมาชุมชนในเครือข่ายมีความสำเร็จอะไรบ้าง โดยช่วยกันระดมสมองช่วยกันค้นหาเป็นกำลังใจของชุมชนหรือของเครือข่ายร่วมกันค้นหาปัจจัยแห่งความสำเร็จเพื่อนำปัจจัยเหล่านี้ไปขยายผลในปีต่อไป ค้นหาอุปสรรคเพื่อใช้เป็นครูในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดล่วงหน้า รวมทั้งรวมกันค้นหาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้และต้องการปฏิบัติในปีต่อไป ซึ่งกลายเป็นแผนในการเรียนรู้และแผนปฏิบัติการในปีต่อไป สำหรับการประเมินผลนั้นเครือข่ายได้ให้ความสำคัญกับการจัดบันทึกอย่างเป็นระบบในทุกระดับ ทั้งระดับชุมชน ระดับศูนย์เรียนรู้และระดับเครือข่าย ทำให้มีเอกสารมาประกอบการสรุปทเรียนที่เป็นปัญหาอุปสรรค มหาทางป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดซ้ำแล้วซ้ำเล่า นอกจากนั้นยังมีทีมประเมินคอยทำการวิจัยและประเมินผลอย่างเป็นระบบ นอกจากจะช่วยให้เครือข่ายมีองค์ความรู้จากการปฏิบัติเพิ่มขึ้นแล้วยังมีแกนนำมีข้อมูลต่างๆ ระหว่างปฏิบัติงานไปแก้ปัญหาได้อีกด้วย

ในด้านงบประมาณนั้น เครือข่ายได้ใช้วิธีทำงานจากเล็กไปหาใหญ่เพื่อหาค่าใช้จ่ายจริงที่สามารถดำเนินการได้ “ยังไม่จน อยู่อย่างจน จะไม่มีวันจน ยังไม่รวย อยู่อย่างรวย จะไม่มีวันรวย” มาช่วยในการบริหารงบประมาณและอาศัยชุมชนมาร่วมกำหนดและวางแผนงบประมาณอาศัยชุมชนมาร่วมกันกำหนดและวางวิธีปฏิบัติที่ทำได้อย่างชัดเจนพร้อมทั้งหาผู้รับผิดชอบในการดำเนินการทุกหมวดงบประมาณ

ด้วยระบบบริหารจัดการดังกล่าวทำให้ผู้มีใจและมีปัญญามาร่วมงานขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและนักวิชาการภาครัฐเห็นดีด้วยในความตั้งใจจริง อิงธรรมะ และสามารถปฏิบัติได้ รวมทั้งสามารถขยายผลได้และจะเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติในทุกด้าน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตและสุขภาพ กลายเป็นพลังขับเคลื่อนที่ร่วมกันคิดช่วยกันทำ ขยายตัวผ่านองค์กรและกลไกที่แต่ละภาคไปเชื่อมต่อทำให้สามารถแก้ปัญหายากได้มากมาย รวมทั้งตกผลึกด้านความคิดจากการปฏิบัติที่ง่ายต่อการเข้าใจและต่อการขยายผล (สัมภาษณ์อาจารย์สังข์เวียน ประเดิมดี คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านวันที่ 20 เมษายน 2551)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพันธกิจและกลยุทธ์ด้านการบริหารจัดการเพื่อผลักดันเชิงนโยบายเป็นความพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อตอบสนองต่อการแก้ปัญหาและให้สอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน ซึ่งเป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตของการเรียนรู้ เพื่อจะได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไขเพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกนำกลับไปลงมือปฏิบัติแล้วกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อสรุปทเรียน (After Action Review) เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ให้เกิดผิดพลาดซ้ำอีก เท่ากับการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่มและผลพวงจากการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงดังกล่าวยังช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นการจัดการความรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่เน้นเสริมสร้างการเรียนรู้ในกลุ่มที่เป็นระบบ เพื่อสกัดความรู้ที่ฝังลึกในตัวคนและองค์ความรู้ในท้องถิ่นออกมา

เป็นบทเรียนที่สามารถนำไปสรุปและสังเคราะห์เป็นชุดความรู้และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อันนำมาซึ่งการปรับวิถีคิดและวิธีทำงานที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพยิ่งขึ้นสอดคล้องกับกนกรณณ์ ชูเชิด และสกรรจ์ พรหมศิริ (2548) ที่ได้ศึกษา การถอดบทเรียนวิถีวิทยาเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้สำหรับนักปฏิบัติ ภาคประชาสังคม ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบไว้ในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 การเปรียบเทียบวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ประชาชนบ้าน

ประเด็น	ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	เครือข่ายศูนย์เรียนรู้ประชาชนบ้านพหุภาคีภาคอีสาน
วิสัยทัศน์	ฝันของตำบล พัฒนาตำบลให้เป็นแหล่งผลิตอาหารและสินค้าเกษตรปลอดภัย โดยการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี มีการปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ	อยากให้คนอีสาน 1 ล้านครัวเรือนพ้นทุกข์
กลยุทธ์และทางเลือก	<ol style="list-style-type: none"> ส่งเสริมการปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ วางแผนการจัดการน้ำ เช่น การวางแผนด้านการชลประทาน การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก หรือการทำบ่อกักน้ำไว้ใช้ในชวงน้ำแล้ง ทั้งนี้นอกจากจะเป็นประโยชน์สำหรับการอุปโภค บริโภคและเกษตรกรรมแล้วยังสามารถพัฒนาแหล่งน้ำดังกล่าวให้เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้อีกด้วย โครงการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยสนับสนุนปัจจัยการผลิตและจัดอบรมเกษตรกรทุกหมู่บ้าน ส่งเสริมอาชีพในสถาบันกลุ่มฯ โดยสนับสนุนปัจจัยการผลิตและฝึกอบรมเกษตรกรทุกหมู่บ้าน 	<ol style="list-style-type: none"> การสร้างองค์ความรู้ <ol style="list-style-type: none"> จัดเวทีประชุมสังเคราะห์ตามศูนย์เรียนรู้ประชาชนบ้านเพื่อระดมสมองแล้วจัดบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ เวทีวิจัยชุมชนเพื่อชุมชนเพื่อนำคำถามที่ยังไม่มีคำตอบจากภูมิปัญญาชาวบ้านช่วยกันออกแบบงานวิจัยเพื่อหาคำตอบโดยชาวบ้านร่วมกันกับนักวิชาการที่สนใจ เวทีวิจัยประเมินผลเพื่อนักวิชาการที่สนใจเข้าไปติดตามเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

ตารางที่ 4.9 การเปรียบเทียบวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้
ปราชญ์ชาวบ้าน (ต่อ)

ประเด็น	ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	เครือข่ายศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ ชาวบ้านพหุภาคีภาคอีสาน
	5. ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ดีใน ท้องถิ่น 6. ส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในลักษณะการผลิตครบวงจร เพื่อเป็น การเพิ่มทักษะแก่เกษตรกร 7. ส่งเสริมการทำกรเกษตรอินทรีย์อย่าง กว้างขวาง 8. ส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตข้าวคุณภาพดี และปลอดภัยจากสารพิษ 9. ส่งเสริมการปลูกหญ้าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ 10. ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทาง การเกษตรและบรรจุภัณฑ์เพื่อเป็นการ เพิ่มมูลค่า	2. การขับเคลื่อนสังคมใช้ชุมชน แกนกลางในการเรียนรู้ อบรมการ อบรมวิทยากรกระบวนการเพื่อการ เปลี่ยนแปลงในการพึ่งตนเอง วปอ. ภาคประชาชน การเชื่อมโยง เกษตรกรต้นแบบกับปราชญ์ชาวบ้าน การจัดเวทีหมู่บ้านเพื่อเชื่อมโยง เกษตรกรต้นแบบ การเข้าร่วม ประชุมสังกัจจายน์เครือข่ายปราชญ์ ชาวบ้านและการเวทีประชาคม ระดับศูนย์เรียนรู้และการผลิตสื่อ 3. การบริหารจัดการเพื่อผลักดันเชิง นโยบาย

จากตารางที่ 4.9 จะเห็นได้ว่าวิสัยทัศน์ศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้นำวิสัยทัศน์ และแผนกลยุทธ์
ของส่วนราชการต้นสังกัดภายในจังหวัดมาใช้ในการดำเนินงาน วิสัยทัศน์ของจังหวัดสุรินทร์ คือ
“เกษตรอินทรีย์เป็นเลิศเปิดประตูสู่สากล” วิสัยทัศน์ของสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์
“ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้สามารถผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพและพึ่งตนเองได้อย่าง
ยั่งยืน” ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของศูนย์เรียนรู้ จากวิสัยทัศน์ พันธกิจและกลยุทธ์ดังกล่าว
องค์การบริหารส่วนตำบลและศูนย์เรียนรู้ได้มีการผนวกเอาแนวคิดดังกล่าวมาจัดทำเป็นวิสัยทัศน์
ของศูนย์เรียนรู้ว่า “พัฒนาตำบลให้เป็นแหล่งผลิตอาหารและสินค้าเกษตรปลอดภัยโดยการ
เกษตรอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี มีการปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ”
ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผืนดังกล่าวเป็นผืนของคณะกรรมการบริหารศูนย์ซึ่งส่วนใหญ่ ผู้ปฏิบัติคือ
เลขานุการศูนย์ฯ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในตำบลโดยการเน้นการให้ความรู้
และกระบวนการผลิต และเทคโนโลยีในการผลิตให้มีสินค้าที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน ซึ่งใช้
แนวคิด A.T. Mosher (1978)

ซึ่งแตกต่างจากผืนของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านคือ “อยากเห็นคนอีสาน 1 ล้าน
ครัวเรือนพ้นทุกข์” โดยกำหนดตัวชี้วัด คือ ระดับความสุขของคนอีสาน โดยกำหนดยุทธศาสตร์

ในด้านการสร้างองค์ความรู้ การขับเคลื่อนสังคมและผลักดันเชิงนโยบาย จะเห็นว่าศูนย์เรียนรู้ ปรากฏชาวบ้าน ซึ่งกระทำโดยชาวบ้านได้เน้นวิถีคิดและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีการจัด บันที่องค์ความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดองค์ความรู้ ของ Nonaka and Takeuchi (1995) และแนวคิดใน The Fifth Discipline ของ Senge (1990) การมุ่งมั่นสู่ความเป็นเลิศ รูปแบบวิธีการคิดและมุมมองที่เปิดกว้าง การสร้างและสานวิสัยทัศน์ การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ความคิดความเข้าใจเชิงระบบ และการจัดการความรู้ในแนวคิดของ Marquardt (1996) ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ หมายถึง การเข้ารหัส และการเก็บรักษาความรู้ที่มีค่าขององค์กร เพื่อทุกคน สามารถเข้าถึงความรู้ได้ง่าย และสะดวกในตลอดเวลาและสถานที่ การวิเคราะห์และการเก็บเกี่ยวทำ เหมือนความรู้ การถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้ และการประยุกต์ใช้และการทำให้ข้อมูลถูกต้อง และเที่ยงตรง

จะเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้นำยุทธศาสตร์ของจังหวัดมาปรับใช้กับศูนย์เรียนรู้ โดยเน้นส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐานเพื่อให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์ของจังหวัดได้เน้นกระบวนการผลิตและผลผลิตที่มีคุณภาพซึ่งไม่เน้นกระบวนการ คิดและวางแผนและนำไปสู่การปฏิบัติจึงทำให้ไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเกษตรกรซึ่ง แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ปรากฏชาวบ้านที่นำยุทธศาสตร์การจัดการองค์ความรู้ของมาใช้ในการ แก้ไขปัญหาของเกษตรกรทำให้การตอบสนองต่อเกษตรกรซึ่งทำให้เกษตรกรคิดวางแผนและ ปฏิบัตินำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ซึ่งมีความเหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์

4.1.2.6 ทรัพยากรที่ใช้ในศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ตั้งอยู่ภายในองค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีอาคารสำนักงาน เป็นเอกเทศ ลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว สร้างด้วยคอนกรีต โดยใช้งบประมาณขององค์การ บริหารส่วนตำบล มีป้ายบอกชื่อศูนย์เรียนรู้ฯ

ภายในศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีป้ายนิทรรศการและป้ายแสดงข้อมูลพื้นฐาน การเกษตรภายในตำบลซึ่งประกอบไปด้วย จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร เช่น พื้นที่ทำนา พื้นที่ทำไร่ พื้นที่ทำสวน พื้นที่เลี้ยงสัตว์ จำนวนสัตว์ จำนวนครัวเรือนเกษตรกร รายชื่อคณะกรรมการบริหาร ศูนย์เรียนรู้ฯ นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมข้อมูลประจำตำบลที่มีทั้งหมดในพื้นที่มาปรับปรุงและ จัดทำในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดให้เกิดความเข้าใจง่าย เช่น รูปแผนที่ตำบลและแผนที่หมู่บ้าน แผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมภายในตำบล แผนที่แสดงขอบเขตของหมู่บ้าน แผนที่แสดงความ เหมาะสมของดินในการปลูกพืช ตัวอย่างของจริง ได้แก่ น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมัก รูปภาพต่างๆ เช่น ข้อมูลชุดดินในตำบล ข้อมูลชุดดินที่มีความเหมาะสมในการปลูกพืช ข้อมูลภายในศูนย์ฯ เหล่านี้ เลขาธิการศูนย์ฯ จะเป็นผู้จัดทำขึ้นตามนโยบายของอำเภอ จังหวัด กรมฯ โดยได้รับ งบประมาณในการสนับสนุนในการจัดทำ

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันเกษตรกรและชุมชนร่วมกันพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน

นอกจากนี้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ยังสามารถใช้เป็นที่ประชุมของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และสามารถใช้ในการอบรมเกษตรกร สำหรับวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการฝึกอบรม เช่น กระดาน โต๊ะ เก้าอี้ ส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากอำเภอและจังหวัด

ภายนอกอาคารศูนย์เรียนรู้มีแปลงสาธิตเกษตรผสมผสานและแปลงสาธิตการปลูกไม้ผลซึ่งแปลงสาธิตการเกษตรเหล่านี้ได้รับการสั่งการจากอำเภอและจังหวัดให้เลขานุการศูนย์ฯ จัดทำเพื่อเป็นตัวอย่าง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้ของรัฐ เน้นความรู้ทางวิชาการด้านการเกษตร และเป็นเทคโนโลยีการเกษตรในด้านการผลิต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความรู้จากภายนอกชุมชนและเป็นความรู้ที่เด่นชัด และเป็นบริการที่รัฐที่ได้ให้กับเกษตรกร

4.1.2.7 ทรัพยากรที่ใช้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

เป็นอาคารศูนย์เรียนรู้ที่สร้างขึ้นด้วยไม้และหลังคามุงด้วยสังกะสี จะมีท่อน้ำพลาสติก พี วี ซี เจาะรูรอบท่อนหลังคาแล้วเปิดน้ำให้น้ำไหลออกจากรูที่เพื่อลดความร้อนจากแสงแดดที่มากกระทบหลังคา จะทำให้ผู้เข้ารับการเรียนรู้รู้สึกเย็นสบาย ลักษณะของตัวอาคารเป็นอาคารสูง รอบ ๆ อาคารมีต้นไม้และมีสระน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร มีความร่มรื่นทำให้ผู้เรียนรู้รู้สึกสบาย และพร้อมที่จะเรียนรู้ ซึ่งการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้เหล่านี้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ทำขึ้นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น

ภายในศูนย์เรียนรู้มีแปลงสาธิตการเกษตรไว้สำหรับเป็นที่ศึกษาเรียนรู้ของเกษตรกรต้นแบบและผู้สนใจ ภายในศูนย์เรียนรู้มีถนนที่รถยนต์สามารถวิ่งผ่านเข้าไปในพื้นที่ได้ สถานที่ดังกล่าวปราชญ์ชาวบ้านได้สละพื้นที่ของตนเองใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้อื่น การบริหารจัดการส่วนใหญ่ ปราชญ์ชาวบ้านเป็นตัวหลักในการให้การเรียนรู้แต่ภายหลังจากที่ปราชญ์ชาวบ้านได้เสียชีวิตลง การดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ลูกและหลานเป็นผู้สืบทอดและเกิดภาวะผู้นำได้แนวทางและวิถีคิดของปราชญ์ชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันกับศูนย์เรียนรู้และเป็นผู้ดูแลศูนย์เรียนรู้ฯ ด้วย ภายในศูนย์เรียนรู้ฯ ไม่มีเวลาเปิดและเวลาปิดพร้อมที่จะให้บริการแก่สมาชิกหรือผู้สนใจได้ตลอดเวลา ถ้ามีเกษตรกรเข้ามาศึกษาและดูงานภายในศูนย์เรียนรู้ ก็จะมีผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้านหรือคณะกรรมการศูนย์ฯ หรือลูก ๆ หลาน ๆ ของปราชญ์ชาวบ้านให้การต้อนรับและการให้การเรียนรู้หรือให้เกษตรกร หรือผู้ที่สนใจศึกษาจากเอกสารและศึกษาจากแปลงเกษตรที่ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง รวมถึงแผ่นป้ายนิทรรศการต่าง ๆ

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชนสนับสนุน ประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ รวบรวมข้อมูลข่าวสารองค์ความรู้ที่เกิดในชุมชน และวางแผนการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับตำบล

ทรัพยากรที่มีอยู่ในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคีसानเป็นผู้จัดหา เช่น หนังสือ เอกสาร วารสารต่าง ๆ จะมีตู้สำหรับใส่หนังสือโดยการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน จังหวัดขอนแก่น ลักษณะของตู้จะเป็นตู้กระจกใสมี 3 ชั้น สำหรับจัดเก็บและวางหนังสือ และเอกสารต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ สื่อที่ใช้ประกอบการเรียนรู้ ได้แก่ ป้ายนิเทศ นิทรรศการ แผ่นผังแปลงนาแผนที่ตั้งบ้านเรือนและแปลงเกษตรสมาชิกนอกจากนั้นยังมีการจัดทำฐานข้อมูลพื้นฐานของสมาชิกเครือข่าย ทั้งข้อมูลในด้านการเกษตร และภูมิปัญญาชาวบ้านต่าง ๆ ของสมาชิกในเครือข่ายส่วนใหญ่ใช้วิธีการบันทึกในสมุดบันทึกเพื่อใช้ในการวางแผนงานและการสร้างและขยายเครือข่ายของศูนย์เรียนรู้ ฯ ในการนี้คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และนักวิชาการประจำศูนย์เป็นผู้จัดทำ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบไว้ในตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 การเปรียบเทียบทรัพยากรที่ใช้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

ประเด็น	ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
ลักษณะและที่ตั้ง	ตั้งอยู่ในบริเวณองค์การบริหารส่วนตำบล	ตั้งอยู่ในบริเวณแปลงเกษตรผสมผสานของปราชญ์ชาวบ้าน
วัตถุประสงค์	ปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันเกษตรกรและชุมชนร่วมกันพัฒนาการให้เกิดความยั่งยืน	สนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน สนับสนุนประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ รวบรวมข้อมูลข่าวสารองค์ความรู้ที่เกิดในชุมชน และวางแผนการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับตำบล
วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในศูนย์เรียนรู้	ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทางราชการ	ปราชญ์ชาวบ้านและมูลนิธิพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนเป็นผู้จัดหา
การจัดทำนิทรรศการป้ายนิเทศ	เลขานุการศูนย์ ฯ เป็นผู้จัดทำ	ปราชญ์ชาวบ้านและคณะกรรมการศูนย์ฯ เป็นผู้จัดทำ
การจัดทำแปลงสาธิตทางการเกษตร	เลขานุการศูนย์ ฯ เป็นจัดทำ	ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้จัดทำ

ตารางที่ 4.10 การเปรียบเทียบทรัพยากรที่ใช้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน (ต่อ)

ประเด็น	ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
สถิติข้อมูล ทางการเกษตร ภายใน ศูนย์เรียนรู้	สถิติข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทาง วิชาการและทำอย่างประณีต	ข้อมูลความรู้เป็นการทำแบบง่ายและดู เข้าใจง่าย
งบประมาณ ที่ใช้ในการ บริหารศูนย์ฯ	ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการ	ใช้งบประมาณตนเองและบางส่วน ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิพัฒนา ชุมชนอย่างยั่งยืน
การให้บริการ แก่เกษตรกร	เวลาราชการ	ตลอดเวลา
บรรยากาศ	เป็นทางการ	ไม่เป็นทางการ

4.1.2.8 องค์ประกอบของศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ประกอบไปด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2552)

1) ที่ทำการศูนย์เรียนรู้ เป็นศูนย์ข้อมูลการเกษตรและเป็นศูนย์กลาง
ในการให้บริการด้านการเกษตรของชุมชน ใช้เป็นที่ประชุมและชี้แจงบทบาทและภารกิจในการ
แก้ไขปัญหา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การให้คำปรึกษาและคำแนะนำอาชีพการเกษตรแก่เกษตรกรใน
ชุมชน

2) ข้อมูลด้านการเกษตรทั้งตำบล ประกอบด้วยข้อมูลด้านกายภาพ
ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมในตำบล

3) คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เป็นผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และภาคประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกจากการสรรหาเพื่อ
ทำหน้าที่จัดการและบริหารศูนย์ฯ มีจำนวนทั้งสิ้นไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วยผู้แทนจากองค์การ
บริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน ผู้แทนสถาบันเกษตรกรและหรือกลุ่มอาชีพการเกษตรในตำบล
ไม่เกิน 2 คน อาสาสมัครเกษตรกรที่มีอยู่ในตำบล จำนวน 1-4 คน ผู้แทนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ
1 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล เป็นกรรมการและเลขานุการ โดยตำแหน่ง
ในการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมกับ
ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน และผู้แทนสถาบันเกษตรกรจำนวน 2 คน สำหรับประธาน
กรรมการจะต้องได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ โดยมีองค์ประชุม
ไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมกับผู้แทนองค์การบริหารส่วน
ตำบล กำนัน และผู้แทนสถาบันเกษตรกรจำนวน 2 คน

4) แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล เกิดจากชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมเพื่อทราบกิจกรรมหลักของตำบลว่าคืออะไร

5) จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรหรือจุดสาธิตการเกษตร ทั้งพืช ปศุสัตว์ ประมง เกษตรผสมผสานและอื่น ๆ โดยคัดเลือกจากฟาร์มเกษตรกรที่สามารถเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ได้ โดยมีวิทยากรเกษตรกรที่เป็นเจ้าของจุดสาธิตการเกษตรทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้

6) สมาชิกศูนย์เรียนรู้ฯ เป็นเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเป็นเกษตรกรกรตามแบบ ทบก. 01 หรือบุคคลทั่วไปที่สมัครเป็นสมาชิกศูนย์เรียนรู้

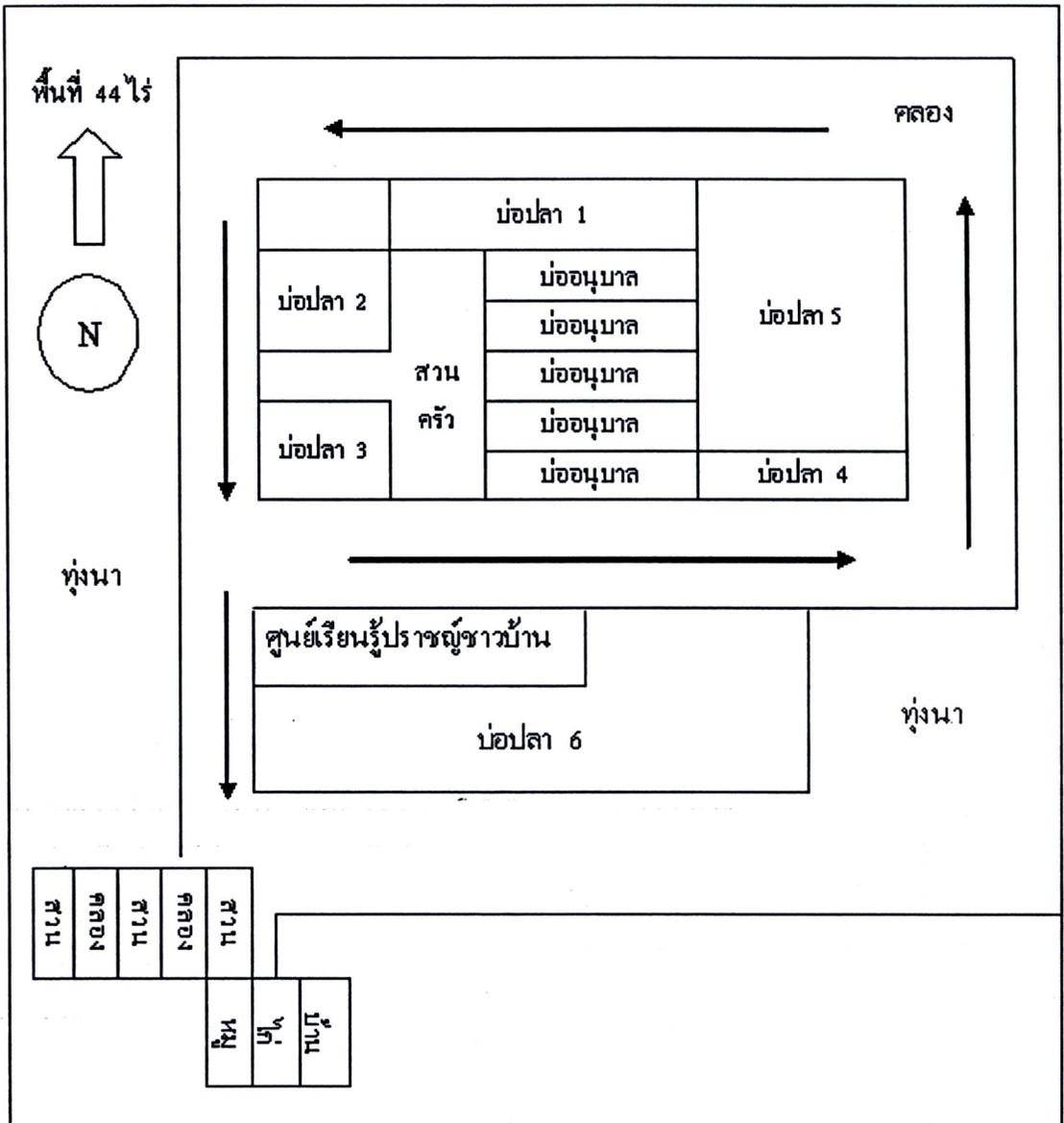
4.1.2.9 องค์ประกอบของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1) ตัวอย่างแปลงเกษตรสำหรับการศึกษาดูงาน ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมประมาณ 100 ไร่ โดยพื้นที่ทั้งหมดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1. พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณ 44 ไร่ ทำนาอินทรีย์เป็นหลักมีการเลี้ยงโค-กระบือประมาณ 4 - 5 ตัวโดยปล่อยให้หากินในที่นาช่วงก่อนทำนาและหลังเก็บเกี่ยวเปิด 200 ตัวถูกปล่อยให้หากินในนาตลอดปี มูลของโค-กระบือ และเปิดจำนวนมาก ถูกนำไปใส่ในแปลงนาธรรมชาติ ส่วนฟางข้าวนั้นปล่อยให้เน่าเปื่อยเพื่อบำรุงดินโดยการไม่เผาตอซังข้าว ซึ่งเป็นการปรับปรุงบำรุงดินในนา วิธีปฏิบัติอย่างนี้จะทำให้ผลผลิตได้มากขึ้น ทั้ง ๆ ที่ไม่มีการใส่ปุ๋ยเคมี ข้าวที่ปลูกในนาใช้ข้าว 5 พันธุ์ เพื่อป้องกันการระบาดของโรคและแมลง และทยอยเก็บเกี่ยวให้ทันการสุกอมของข้าว เนื่องจากข้าวทั้ง 5 พันธุ์จะสุกไม่พร้อมกัน เช่น พันธุ์ข้าวหอมมะลิซึ่งปลูกไว้เพื่อขายในตลาด พันธุ์ข้าวเหนียวใช้บริโภคในครัวเรือนและขาย ส่วนข้าวพันธุ์พื้นเมืองนอกจากเป็นข้าวเม็ดเล็กขายไม่ได้ราคา แต่มีคุณค่าทางอาหารสูงปลูกไว้เป็นอาหารเปิด

ส่วนที่ 2. พื้นที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานจำนวน 44 ไร่ มีการขุดสระเก็บน้ำและร่องน้ำประมาณ 12 ไร่ บ่อเพื่อเลี้ยงปลาและเป็นแหล่งสำรองน้ำไว้ใช้ในการตกกล้าสำหรับทำนาดำ และปลูกผักสวนครัวรอบ ๆ แปลง นอกจากนั้นภายในแปลงจะมีเรือนเพาะชำสำหรับเพาะชำกล้าไม้ยืนต้นไว้แจกจ่ายสมาชิก มีแปลงปลูกพืชสมุนไพร ไม้ผลไม้ยืนต้น ซึ่งมีความหลากหลายชนิดและมีการเลี้ยงปลาติดต่อกันหลายปีในบ่อทำให้มูลของสัตว์น้ำและเศษปุ๋ยคอกเข้าไปอุดรูรั่วของเม็ดดินน้ำในสระจึงถูกเก็บกักไว้ตลอดปี มุมหนึ่งของบ่อเลี้ยงปลาจะมีกองปุ๋ยหมักและเศษวัสดุเกษตรหมักกองไว้ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเชื่อว่าจะเป็นการสร้างอาหารให้แก่ปลาที่อยู่ในบ่อและมูลของปลาช่วยอุดรูรั่วของเม็ดดินทำให้สระเก็บน้ำได้ตลอดปี ดังแสดงไว้ในภาพที่ 4.5

ภาพที่ 4.5 แสดงแผนผังแปลงเกษตรผสมผสานภายในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

หมายเหตุ ตามคันนา คั้นบ่อปลา ปลูกไม้ผลต่างๆ เช่น มะม่วง ขนุน มะพร้าว มะขาม พื้นที่ระหว่างไม้ผลปลูกพืชผักสวนครัวและพืชสมุนไพร

2) ตัวอาคารศูนย์เรียนรู้ มีสถานที่ประชุมและอบรม ซึ่งสามารถรับผู้เข้ารับการเรียนรู้ได้ประมาณ 30-35 คน มีสื่อโสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ และวิทยากรกระบวนการเป็นเกษตรกรต้นแบบที่สมัครใจมาช่วยงานในการจัดกระบวนการเรียนรู้

3) คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ บุคคลหลายฝ่ายมีจำนวนไม่เกิน 7 คน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน ผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน คณะกรรมการบริหาร ได้แก่

คนค้าคุณ 1 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน นักวิชาการประจำศูนย์ 1 คน โดยคัดเลือกจากบุคคลหลายฝ่ายมีความรู้ความสามารถในสาขาอาชีพต่าง ๆ และสามารถเข้ากับชุมชนได้ดี

4) สมาชิกและเครือข่ายศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีจำนวนทั้งสิ้น 4 ตำบลดังต่อไปนี้ ตำบลสลักได ตำบลเจนิยง ตำบลลำโรง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และมีจำนวนสมาชิก 22 หมู่บ้าน มีเกษตรกรต้นแบบจำนวน 22 คน และเกษตรกรเป้าหมายจำนวนทั้งสิ้น 220 คน

จะเห็นได้ว่าความแตกต่างองค์ประกอบของศูนย์เรียนรู้ของรัฐ จะมีอาคารศูนย์เรียนรู้เป็นศูนย์ข้อมูลการเกษตรประจำตำบล แต่ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านใช้อาคารที่เป็นที่พักของเกษตรกรเป็นสถานที่ประชุมและเรียนรู้สำหรับเกษตรกรและมีตัวอย่างแปลงสาธิตที่เกษตรกรจัดทำขึ้นเอง มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายชนิดซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคนิคการผลิตและเชื่อมโยงกับชีวิต สามารถที่จะเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้เกษตรกรที่สนใจเข้ามาศึกษาและเรียนรู้โดยไม่จำกัดขอบเขตของพื้นที่และเป็นกลไกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชนได้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (บดินทร์ วิจารณ์, 2547)

4.1.2.10 การเปรียบเทียบบทบาทและภารกิจของคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ส่วนใหญ่เลขานุการศูนย์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นผู้ปฏิบัติและมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ สारวจ ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ เกษตรกร ชุมชน จัดทำเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ในการกำหนดและวางแผนส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่รับผิดชอบ และเป็นศูนย์กลางในการให้บริการวิชาการด้านการเกษตรและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ตามแผนพัฒนาการเกษตรของตำบล ส่งเสริมอาชีพการเกษตร และดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรองค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน ให้คำปรึกษา แนะนำและสนับสนุนให้เกษตรกรและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปฏิบัติงานการสำรวจและช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ ให้บริการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการเกษตรและการตลาด ศึกษาและสำรวจข้อมูลการเกษตรในพื้นที่เพื่อวางแผนการผลิตและการตลาด ส่งเสริมการผลิตพืช การเลี้ยงสัตว์ ประมง การแก้ไขปัญหาของเกษตรกร (ด้านวิชาการและปัญหาพื้นฐาน) ชี้แนะเกษตรกรในการหาและใช้ปัจจัยการผลิต ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตร อนุรักษ์ป่าไม้ ทรัพยากร จัดทำโครงการและกิจกรรมการเกษตร เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกร ประสานงานทางด้านการแทรกแซงราคาผลผลิตการเกษตรตามนโยบายรัฐบาล ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการผลิตจำหน่ายผลผลิต ให้คำแนะนำแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน สนับสนุนองค์การบริหารส่วนตำบลด้านวิชาการในการจัดทำโครงการของตำบลตามแผนพัฒนาการเกษตร ปลูกฝังอุดมการณ์และทัศนคติที่ถูกต้องแก่เกษตรกร จัดการถ่ายทอดความรู้ตามแผน

ถ่ายทอด เดือนละ 1 ครั้ง ปฏิบัติงานที่ศูนย์เรียนรู้ จัดทำเวทีชุมชนเพื่อปรับปรุงแผนพัฒนา การเกษตร 3 ปี และทำแผนปฏิบัติการทุกปี ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เดือนละ 1 ครั้ง ประชุมอาสาสมัครเกษตรระดับตำบล เดือนละ 1 ครั้ง จัดทะเบียนเกษตรกร (วิสาหกิจ ชุมชน ผู้ปลูกพืช ฯลฯ) ให้บริการแก้ไขปัญหานี้ล้นของเกษตรกร รับคำร้อง จัดทำแผนส่งเสริม การเกษตรและสหกรณ์ของตำบล ประสานงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุน งบประมาณตามแผนพัฒนาการเกษตร เยี่ยมเยียนเกษตรกรและอาสาสมัครเกษตร จัดทำ นิทรรศการและข้อมูลวิชาการด้านการเกษตร ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร การฝึกอบรม อาชีพ การช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ การรวบรวมส่งเสริมพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การกระจายพันธุ์ การเตรียมความพร้อมของชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จัดทำระบบทะเบียน สมาชิกศูนย์พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศของศูนย์เชื่อมโยงการตลาด

จะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีมากมายซึ่งส่วนใหญ่ ผู้ปฏิบัติคือเลขานุการศูนย์ฯ ในบางครั้งไม่สามารถที่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ทุกภารกิจ เช่น ให้บริการแก้ไขปัญหานี้ล้นสำหรับเกษตรกรและการจัดทำระบบทะเบียนสมาชิกศูนย์พัฒนา ข้อมูลข่าวสารสารสนเทศของศูนย์เชื่อมโยงการเกษตร ทั้งนี้เป็นเพราะการบริหารจัดส่วนใหญ่ต้อง ได้รับการสั่งการจากเบื้องบน (Top down) เป็นการปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบและไม่ได้เป็น การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกร

แตกต่างจากบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มีหน้าที่จัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้จากชีวิตจริงจากการปฏิบัติจริง เพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการซึมซับสามารถนำวิชาความรู้ที่ได้รับไปแก้ไข้ปัญหาได้อย่างแท้จริงและยังได้มีการ เรียนรู้ทางจิตวิญญาณพร้อมที่จะเป็นผู้รับและนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์แก่คน ในชุมชน ผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้านมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยการทำงานของปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องการ ประสานงาน การบริหารจัดการให้การดำเนินงานของศูนย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คุณสมบัติ ของผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้านต้อง อ่านและเขียนภาษาไทยได้เป็นอย่างดี มีความสามารถในการ ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ให้ขยายเข้าสู่การศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย รวมทั้ง ประสานงานและขอความร่วมมือจากภายในกลุ่มเรียนรู้ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ ได้รับการยอมรับ จากปราชญ์ชาวบ้านและชุมชน สามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี มีความสามารถในการจัดเก็บ และบันทึกข้อมูลได้ คณะกรรมการบริหารมีหน้าที่จัดการเรียนรู้และการศึกษาดูงาน การสร้าง เครือข่ายจัดเวทีและการศึกษาดูงาน การติดตามและประเมินผลและขอความร่วมมือและประสาน เชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหา ร่วมกันจนเป็นที่ยอมรับนับถือจากชาวบ้าน

จะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ของรัฐ มีหน้าที่ ให้ความรู้ด้านการเกษตรและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อพัฒนาการเกษตร ซึ่งแตกต่างจากบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำหน้าที่

จัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้จากชีวิตจริง จากการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นองค์ประกอบหรือกลไกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.)

4.1.2.11 การเปรียบเทียบการจัดการความรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

1) หลักสูตรในการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ประกอบไปด้วย การผลิตข้าวอินทรีย์ การปลูกเห็ดอก การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี การผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพ การผลิตน้ำหมักชีวภาพ และการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ภายในศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ยังให้บริการขึ้นทะเบียนเกษตรกรและทะเบียนการผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก (ทพศ.) พืช 3 ชนิด ได้แก่ ข้าวนาปี มันสำปะหลังและข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

2) หลักสูตรในการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ประกอบไปด้วยหลักสูตรเกี่ยวกับการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ การเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15 - 25 ปี ได้เรียนรู้เป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาที่เน้นให้เยาวชนได้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน และปลูกจิตสำนึกให้เกษตรกรทั่วไปและเยาวชนรักในอาชีพการเกษตรและเห็นความสำคัญของประเพณีวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการพึ่งตนเอง โดยชี้ให้เห็นถึงการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ และการปลูกข้าวอินทรีย์ นอกจากนั้นยังมีเทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่จะนำมาใช้ที่มีการจัดรวบรวมองค์ความรู้มาจากทุกเครือข่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่แนวคิดในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในกระบวนการผลิตมีองค์ประกอบที่สำคัญอันได้แก่ ดิน พืช และสัตว์ มีระบบการจัดการที่เอื้อให้เกิดการเกื้อกูลกันอย่างเหมาะสมเพื่อการผลิตและสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้กับครอบครัว และมีการรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ ทั้งที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านและสมาชิกในเครือข่าย และมีการจัดทำวารสาร เอกสารประกอบการอบรมของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

สำหรับองค์ความรู้ในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นมิติของการพึ่งพาตนเองด้านการเกษตรอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นมิติองค์กรชาวบ้านในระดับชุมชนและเครือข่าย มิติเกษตรที่ยั่งยืนตั้งแต่การพัฒนาแปลงเกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ กิจกรรมการปลูกข้าวอินทรีย์ กิจกรรมการออมทรัพย์ กิจกรรมการเกษตรผสมผสาน เกษตรประณีต 1 ไร่ ฐานการเรียนรู้ในเครือข่ายจำนวนมากเน้นการเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

นอกจากนั้นภายในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ยังมีการดำเนินการวิจัยเพื่อขยายผลองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง ด้านสุขภาพ ด้านการเพาะเลี้ยงปลาทางนกงูเพื่อแก้ไขปัญหาไข่เลือดออก ด้านการปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นเพื่อลดภาวะโลกร้อน ด้านการใช้สมุนไพรไล่สัตว์ ด้านการทำเกษตรประณีต ไร่ ด้านการปลูกผักปลอดสารพิษไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ด้านเศรษฐกิจเรื่องการค้าขายและการออมเงิน และการทำวิจัย

ชุมชนหรือการทดลองเพื่อหาองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในเครือข่ายการเรียนรู้

จะเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มีการจัดเก็บและรวบรวมองค์ความรู้จากทุกเครือข่ายซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรของ Marquardt (1996) สอดคล้องกับแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวทางของ ASDT (2001) และ Garvin (1993) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่ไม่มีการบันทึกและรวบรวมองค์ความรู้เกษตรกรในเครือข่าย ดังที่เปรียบเทียบไว้ในตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 เปรียบเทียบการจัดการองค์ความรู้ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

ประเด็น	ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
เนื้อหาองค์ความรู้	เกษตรอินทรีย์ การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี วิสาหกิจชุมชน การปลูกผักปลอดสารพิษ การปลูกเห็ดหอม	เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร การพึ่งตนเอง การมีคุณธรรมและจริยธรรมเด็กรักถิ่น
องค์ความรู้	วิชาการหรือ เทคโนโลยีการเกษตร จากเอกสารคำแนะนำ	ประสบการณ์การเรียนรู้
ประเภทความรู้	เป็นความรู้ที่มาจากความรู้ ที่เด่นชัด	เป็นความรู้ที่มาจากความรู้ที่ฝังลึก
ผู้ถ่ายทอดความรู้	เป็นนักวิชาการถ่ายทอด เป็นช่วง ๆ	เป็นชาวบ้านเรียนรู้ร่วมกันเป็น ความรู้
เป้าหมายการเรียนรู้	ผลผลิตและราคา	สิ่งแวดล้อมนำคุณธรรมจริยธรรม และการพึ่งตนเอง ความสมดุลของ การผลิตกับสามารถมีการประชุม เป็นระยะและต่อเนื่อง
การจัดเก็บและรวบรวม องค์ความรู้	ไม่มีการจัดเก็บและรวบรวม	มีการจัดเก็บและรวบรวมองค์ความรู้ ในเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
การขยายผลการเรียนรู้	ไม่มีการขยายผลการเรียนรู้	แบบอะมีบา จากหนึ่งเป็นสอง สอง เป็นสี่ สี่เป็นแปด

ตารางที่ 4.11 เปรียบเทียบการจัดการองค์ความรู้ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน (ต่อ)

ประเด็น	ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
การสร้างหลักสูตรในการเรียนรู้	สร้างหลักสูตรนโยบายของรัฐ	สร้างหลักสูตรจากปัญหาและความต้องการของเกษตรกร
การวิจัยและพัฒนา	ทำการวิจัยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ	ทำการวิจัยจากปัญหาของเกษตรกร

จะเห็นว่าศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้

1) การจัดทำหลักสูตรในการเรียนรู้ ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเน้นหลักสูตรเกี่ยวกับการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองโดยมุ่งเน้นการเผยแพร่แนวคิดในการทำกิจกรรมที่หลากหลายในกระบวนการผลิต ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ดิน น้ำ พืช และสัตว์ มีระบบการจัดการให้เกื้อกูลกันอย่างเหมาะสม มุ่งเน้นการผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้กับครอบครัว เป็นหลัก และหลักสูตรในการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมาจากปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ที่จะให้เกษตรกร คิดวิเคราะห์ หาปัญหาและสาเหตุ แนวทางแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเน้นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองได้ ซึ่งแตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ของรัฐซึ่งเน้นในเรื่องการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต (Technology Transfer) ซึ่งไม่ได้มองถึงคนและครอบครัว

2) ความรู้ที่อยู่ในศูนย์เรียนรู้ของรัฐ เป็นความรู้ที่คนสร้างขึ้นโดยผ่านภาษา จัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบและเป็นความรู้ที่เด่นชัด มีองค์ความรู้ทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีด้านการเกษตร ซึ่งผ่านการถ่ายทอดความรู้โดยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร และมีเป้าหมายการเรียนรู้ผลผลิตและราคาไม่ได้มาจากปัญหาของเกษตรกรโดยตรง

3) การทำวิจัยและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ของรัฐ มีฐานความรู้ของการทำวิจัยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีการทำวิจัยจากปัญหาที่เกิดจากเกษตรกร ทำโดยเกษตรกร และแก้ปัญหาโดยเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Garvin (1993) จะเห็นความรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ และเป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้ง จึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม เกิดจากการทำจริงและทำซ้ำจนเป็นความคิด ความเชื่อและค่านิยม สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ของ Nonaka and Takeuchi (1995) มีเป้าหมายการ

เรียนรู้เพื่อรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อม ผู้เข้ารับการเรียนรู้ได้รับการสร้างคุณธรรม จริยธรรมและให้สามารถพึ่งตนเองได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2545) ที่กล่าวว่าการจัดการความรู้ให้มีการวิจัยสร้างความรู้ที่เหมาะสม โดยให้มีการตั้งโจทย์ร่วมกัน วิจัยร่วมกัน ร่วมเรียนรู้ จัดการความรู้ให้อยู่ในรูปที่เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการจัดการให้สร้างความรู้และการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติที่สำเร็จผล จัดการให้มีการประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อการปรับตัวอย่างต่อเนื่องและมีการจัดสร้างนักวิจัย สร้างนักจัดการความรู้และสร้างหน่วยจัดการความรู้ จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตที่นำไปสู่การพึ่งตนเองและพอเพียงแต่ศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีการแย่งชิงและการแข่งขัน

4.1.2.12 ระบบการเรียนรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรโดยผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐ มีดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของการปลูกข้าวโดยใช้สารเคมีจากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ที่ให้ข้อมูลหลัก พบว่า เกษตรกรมีการปลูกข้าวโดยใช้ปุ๋ยเคมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ในระยะแรกพบว่าได้ผลผลิตดี ระยะต่อมาความอุดมสมบูรณ์ได้ลดลง ดินเริ่มแข็งตัว ข้าวไม่ค่อยเจริญเติบโต ผลผลิตเริ่มลดลง จนทำให้เกษตรกรเริ่มขาดทุน

ในปี พ.ศ. 2528 องค์กรเอกชนของประเทศแคนาดา ได้มาตั้งกองทุนพัฒนาท้องถิ่นไทย - แคนาดา (CIDA) เริ่มเข้ามาอบรมการทำเกษตรแบบพื้โอเค ของพ่อคำเตื่อง ภาชี และได้ไปศึกษาดูงานที่อำเภอสตึก โดยมีพระครูพิพิธประชานารถ หรือหลวงพ่อนาน เจ้าคณะตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ได้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อทำการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยมีการผลิตตามแนวทางการเกษตรกรรมธรรมชาติ มีสมาชิกเริ่มแรกจำนวนทั้งสิ้น 40 - 50 ราย จากนั้นได้พัฒนามาเป็น “กลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติ”

ในปี พ.ศ. 2533 คณะทำงานเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน ได้ให้การสนับสนุนเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบเกษตรกรรมทางเลือก โดยมีเป้าหมายที่จะแก้ไขปัญหาความยากจน และส่งเสริมเกษตรกรให้หลุดพ้นจากการผลิตพืชกระแสหลักที่ทำให้เกษตรกรมีหนี้สิน คณะทำงานชุดดังกล่าว ได้ส่งเสริมให้มีการทำการเกษตรกรรมทางเลือกได้สำเร็จ จนได้เสริมสร้างความเข้มแข็ง การเป็นผู้นำที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านขึ้น เช่น พ่อมหาอยู่ สุนทรธัย ซึ่งเป็นผู้นำด้าน “พุทธเกษตร” และพ่อเชียง ไทยดี ซึ่งเป็นผู้นำด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรผสมผสาน คณะทำงานเกษตรกรรมทางเลือกได้ส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบเกษตรกรรมทางเลือก และได้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ จำนวนทั้งสิ้น 58 กลุ่ม จากนั้นได้มีการคัดเลือกไว้ให้เหลือเพียงจำนวน 4 กลุ่ม โดยได้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยการจัดเวทีเพื่อวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกัน และอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรกรรมธรรมชาติและกลุ่มเกษตรกรเหล่านั้นได้แยกตัวออกมาตั้งเป็นกลุ่มใหม่ชื่อว่า “กลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติสุรินทร์” หลังจากนั้นเกษตรกรได้เริ่มเรียนรู้ในการปลูกข้าวปลอดสารพิษรายละเอียด 1 ไร่ เมื่อเกษตรกรได้ผลผลิตแล้วไม่ทราบว่าจะนำผลผลิตไปขายที่ไหน จึงเอาข้าวมารวมกันแล้วเรียกการรวมข้าวนี้ว่า “กองทุนข้าว”

ซึ่งหมายถึงการนำข้าวเปลือกของสมาชิกรวมกันแล้วจึงหาที่จำหน่ายซึ่งต่อมาเรียกว่า “กองทุนข้าวสุรินทร์” ในการดำเนินการผลิตข้าวอินทรีย์ภายใต้การนำของหลวงพ่อนาน ประธานมูลนิธิพระครูพิพิธประชานารถ ซึ่งเป็นเจ้าคณะตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านการตลาด ได้มีการรณรงค์และประชาสัมพันธ์กับผู้บริโภคโดยเน้นที่โรงพยาบาลต่าง ๆ ในขณะเดียวกันได้เริ่มขยายไปยังตลาดต่างประเทศ ได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มชาวนาข้าวชั้นและมีการประสานงานเพื่อการส่งออก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบตลาดที่เป็นธรรมเพื่อสอดคล้องกับกระบวนการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนให้สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะทำให้สุขภาพผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น

ปี พ.ศ. 2535 กองทุนข้าวสุรินทร์ ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “สหกรณ์เกษตรอินทรีย์กองทุนข้าวสุรินทร์ จำกัด”

ปี พ.ศ. 2537 ได้ทำการสร้างสำนักงานใหม่และก่อสร้างโรงสีข้าวของกลุ่มตั้งอยู่เลขที่ 88 หมู่ที่ 7 ตำบลแกใหญ่ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และดำเนินกิจกรรมการผลิตและการตลาดด้วยตนเอง ปัจจุบันมีสมาชิกในจังหวัดสุรินทร์จำนวนทั้งสิ้น 576 ราย จากประสบการณ์ของ “สหกรณ์เกษตรอินทรีย์กองทุนข้าวสุรินทร์ จำกัด” ที่มีการรวมตัวกันมานานได้สะสมบทเรียนและองค์ความรู้ในกลุ่มซึ่งได้จำแนกรูปแบบแปลงเกษตรอินทรีย์ของสมาชิกได้ดังต่อไปนี้

1) นาอินทรีย์ คือ พื้นที่การปลูกข้าวทุกแปลงของเกษตรกรที่ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชและได้รับรองมาตรฐานจากสำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.)

2) นาปรุมอินทรีย์ หมายถึง พื้นที่การปลูกข้าวบางแปลงไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชและได้รับการตรวจรับรองมาตรฐานการผลิตแบบปรุมอินทรีย์ จากกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิก เหมาะสำหรับเกษตรกรที่เริ่มต้นปลูกข้าวอินทรีย์และขอรับรองมาตรฐานในปีแรก

3) นาปลอดสารพิษ หมายถึง พื้นที่การผลิตที่ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีแต่ไม่เกิน 20 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ไม่ใช้สารกำจัดศัตรูพืชและได้รับการตรวจสอบจากกลุ่มองค์กรระดับพื้นที่ที่เกษตรกรเป็นสมาชิก

4) เกษตรยั่งยืน หมายถึง พื้นที่การผลิตทุกแปลงไม่ใช้สารเคมีและสารพิษมีการผลิตในลักษณะผสมผสานที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ครอบครัวเกษตรกรมีความมั่นคงทางอาหารและมีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกลดลง

5) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เป็นการทำนาของสมาชิกในกลุ่ม มีระบบควบคุมมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคและยกระดับการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ในช่วงแรกใช้วิธีให้เกษตรกรขอรับการรับรองเป็นรายบุคคล ต่อมาได้มีการใช้ระบบกลุ่มในการรับรองมาตรฐาน

เกษตรกรอินทรีย์จากสำนักมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) เพื่อให้องค์กรชาวบ้าน ได้มีประสบการณ์และสร้างการเรียนรู้งานพัฒนามาตรฐานการผลิตด้วยตนเอง นอกจากมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ที่ขอรับรองจากสำนักมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) แล้วยังมีการจัดทำมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ในระดับท้องถิ่นที่เรียกว่า “ปฐมอินทรีย์” โดยการตรวจรับรอง โดยกระบวนการกลุ่มเพื่อให้เป็นแนวทางให้สมาชิกที่ยังไม่สามารถทำมาตรฐานสำนักมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) ได้มีโอกาสทำนาอินทรีย์ ก่อนพัฒนาสู่มาตรฐานสำนัก มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.)

พอสรุปได้ว่า องค์ความรู้ในกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์กองทุนข้าวสุรินทร์ จำกัด ได้มีรูปแบบการผลิตทั้งสิ้น 5 รูปแบบ เป็นรูปแบบการผลิตที่มุ่งให้ผู้ผลิตและผู้บริโภค ปลอดภัยจากสารพิษและเพื่อเกิดความยั่งยืน ผู้วิจัยได้สรุปว่า นาอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน และ มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ ไม่มีความแตกต่างกัน

จะเห็นได้ว่าจังหวัดสุรินทร์ได้เริ่มเรียนรู้การทำกรการผลิตข้าวอินทรีย์ จากกลุ่ม ประชาชนชาวบ้านและองค์กรเอกชนโดยการลองผิดถูกมาจนเกิดองค์ความรู้ภายในกลุ่มและได้ขยาย ผลไปยังกลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ. 2542 วันที่ 5 ธันวาคม 2542 จังหวัดสุรินทร์ ได้ประกาศนโยบาย “สุรินทร์เมืองเกษตรกรอินทรีย์ปลอดสารเคมีและสารพิษ” โดยนำองค์กรเอกชนเข้ามาเป็นที่ปรึกษา โครงการฯ ประกอบด้วย เครือข่ายประชาชนชาวบ้าน และกองทุนข้าวสุรินทร์ มาเป็นที่ปรึกษา โครงการ

ปี พ.ศ. 2544 วันที่ 12 พฤศจิกายน 2544 รัฐบาลได้ประกาศให้จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดนำร่องของการทำการเกษตรอินทรีย์ และได้รับรองและประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรใน จังหวัดหันมาทำการเกษตรอินทรีย์ โดยได้กำหนดให้มีจุดเรียนรู้เกษตรกรอินทรีย์ทุกตำบล ตำบลละ หนึ่งแห่งรวมทั้งสิ้นจำนวน 158 จุด และกำหนดให้มีหมู่บ้านเกษตรกรอินทรีย์จำนวน 158 หมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน จังหวัดสุรินทร์ได้ส่งเสริมให้เกษตรกรสมัครเพื่อขอรับ การรับรองมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากงบพัฒนาจังหวัดแบบ บูรณาการ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พัฒนาการและความเป็นมาของการเรียนรู้ในการผลิตข้าว อินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ ได้เริ่มต้นมาจากประชาชนชาวบ้านและองค์กรเอกชน ดังแสดงในตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 พัฒนาการและความเป็นมาของการเรียนรู้ในส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์

ปี	เหตุการณ์
2528	พระครูพิพิธประชานารถหรือหลวงพ่อนาน ได้มีการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อทำการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์
2533	คณะทำงานเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสานได้ให้การสนับสนุนเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบเกษตรกรรมทางเลือก ได้เกิดผู้นำที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านขึ้น เช่น พ่อมหาอยู่ สุนทรธัย และพ่อเชียง ไทยดี และได้เกิดกองทุนข้าวขึ้น
2535	กองทุนข้าวสุรินทร์ ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “สหกรณ์เกษตรอินทรีย์กองทุนข้าวสุรินทร์ จำกัด”
2537	สหกรณ์เกษตรอินทรีย์กองทุนข้าวสุรินทร์ จำกัด ได้ทำการสร้างสำนักงานใหม่และก่อสร้างโรงสีข้าวของสหกรณ์ขึ้น
2542	จังหวัดสุรินทร์ ได้ประกาศนโยบาย “สุรินทร์เมืองเกษตรอินทรีย์ปลอดสารเคมีและสารพิษ”
2544	รัฐบาลประกาศให้จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดนำร่องของการทำการเกษตรอินทรีย์
2547 – ปัจจุบัน	จังหวัดสุรินทร์ได้ส่งเสริมให้เกษตรกรสมัครเพื่อขอรับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากงบประมาณจังหวัดแบบบูรณาการ

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีกระแสการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตข้าวแบบเคมีมาเป็นการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ด้วยนโยบายของอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ที่ได้ประกาศนโยบาย “สุรินทร์เมืองเกษตรอินทรีย์ปลอดสารเคมีและสารพิษ” โดยให้เหตุผลว่า (กล่าวไว้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2542)

“การทำเกษตรระยะเวลากว่า 50 ปี ได้ใช้พื้นที่ป่าไม้จำนวนมาก เป็นเหตุให้ปริมาณน้ำฝนลดลงและไม่ตกต้องตามฤดูกาล ดินขาดการบำรุงดูแลรักษาอย่างถูกต้อง ใช้ปุ๋ยเคมีอย่างมากเพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นให้เพียงพอกับความต้องการของประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นอยู่ทุกวัน เมื่อใช้ปุ๋ยเคมีมากเกินไปทำให้ดินพีชอ่อนแอ มีศัตรูพืชรบกวนมากจึงต้องใส่สารเคมีกำจัดแมลงกันขนานใหญ่ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเรื่อย ๆ ผลผลิตต่ำลงสุขภาพและอนามัยของผู้ผลิตและผู้บริโภคเสื่อมลง ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม สินค้าเกษตรถูกกีดกันจากตลาดโลก เนื่องจากมีสารพิษปนเปื้อน”

จึงมีผลทำให้พื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ของจังหวัดสุรินทร์ได้รับอิทธิพลจากกระแสการทำเกษตรแบบอินทรีย์ ซึ่งมีการเรียนรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐหลายหน่วยงานและโครงการที่สำคัญและครอบคลุมทุกตำบลดังต่อไปนี้

1) โครงการหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์นาร่อง จังหวัดสุรินทร์ ภายใต้การส่งเสริมของจังหวัดสุรินทร์ เป็นโครงการนาร่องเพื่อให้เกษตรกรในพื้นที่สุรินทร์หันมาทำการเพาะปลูกพืชแบบเกษตรอินทรีย์ โดยเกษตรกรที่อยู่ภายใต้โครงการนาร่องในปี 2545 ประกอบด้วยหมู่บ้านนาร่องเกษตรอินทรีย์จำนวน 158 หมู่บ้าน (ตำบลละหนึ่งหมู่บ้าน) เกษตรกรได้เรียนรู้จากการฝึกอบรมและปฏิบัติจริงโดยมีจุดสาคูการเกษตรขึ้นภายในหมู่บ้านในเรื่อง การทำน้ำสกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมักชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ แปลงปลูกพืชปุ๋ยสดโดยการเรียนรู้จากการดูของจริงในแปลงของเกษตรกร

2) โครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ วัตถุประสงค์ของโครงการสรุปได้ว่า เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพื่อให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีสุขภาพอนามัยที่ดี เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารทั้งภายในครอบครัว ชุมชน เพื่อเตรียมการเป็นครัวโลก เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศให้ยั่งยืนอีกทั้งเป็นการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของชาติ โดยการลดการนำเข้าสารเคมี และเพื่อเตรียมความพร้อมในการแข่งขันในเวทีการค้าโลกโดยการณรงค์และสร้างความเข้าใจกับประชาชน ในการร่วมโครงการตามนโยบาย “สุรินทร์เมืองเกษตรอินทรีย์ ปลอดภัยและสารพิษ” ซึ่งเป็นการดำเนินงานตามรูปแบบเกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์ ก็คือ “ไม่เผาต่อซัง เพิ่มพลังด้วยพืชตระกูลถั่ว หวานให้ทั่วด้วยปุ๋ยอินทรีย์ ผลผลิตดีชีวีปลอดภัย” โดยมีกระบวนการและขั้นตอนในการเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ มี 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ปรับเปลี่ยนระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาสู่การทำเกษตรผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่

ขั้นตอนที่ 2 ปรับเปลี่ยนการทำเกษตรกรรมเคมีเป็นเกษตรกรรมปลอดภัยปลอดสารพิษ โดยห้ามใช้สารเคมีและสารพิษ รวมทั้งฮอร์โมนสังเคราะห์ทุกชนิด แต่อนุญาตให้ใช้ปุ๋ยเคมีได้ไม่เกิน 20 กิโลกรัมต่อไร่ และผลผลิตการเกษตรอื่น ๆ อนุญาตให้มีสารเคมีตกค้างอยู่ไม่เกินมาตรฐานตามประกาศของกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 163 พ.ศ. 2538

ขั้นตอนที่ 3 เรียนรู้และปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวปลอดสารพิษเป็นเกษตรอินทรีย์

ขั้นตอนที่ 4 เรียนรู้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เช่น การได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM)

ขั้นตอนที่ 5 เรียนรู้การจัดตั้งองค์กร กลุ่ม เครือข่ายเกษตรกรเพื่อดำเนินงานเชื่อมโยงเครือข่ายทางด้านการผลิตและการตลาดสู่ระบบสหกรณ์

3) โครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตข้าวชุมชน เป็นองค์กรชานาที่พัฒนาการผลิตข้าวในชุมชนโดยมีหน้าที่หลัก 2 ประการ คือ ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีและเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ในการทำนาในชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ มีแปลงเมล็ดพันธุ์ดี 200 ไร่ (ไร่แดง) มีพื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ (ไร่ขาว) มีสถานที่ตั้งศูนย์ใช้ประชุมและปรึกษาหารือของคณะกรรมการและสมาชิก เป็นที่

รวบรวมผลผลิตและปรับปรุงคุณภาพเมล็ดพันธุ์ คณะกรรมการบริหารคัดเลือกจากสมาชิก เข้าร่วมโครงการมีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน และมีกองทุนหมุนเวียนจัดตั้งโดยการบริหารปัจจัย การผลิตที่ได้รับการสนับสนุนหรือจากการระดมทุนจากสมาชิกเพื่อนำมาดำเนินการกิจกรรมของ ศูนย์ได้อย่างต่อเนื่อง

4.1.2.13 ขั้นตอนและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ ผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

ศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้มีการส่งเสริมการเรียนรู้การผลิตข้าวหอมมะลิเพื่อเข้าสู่ มาตรฐานมีดังต่อไปนี้ คือ การเกษตรที่ดีและเหมาะสม GAP (Good Agriculture Practice) มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การรวมกลุ่มกันของเกษตรกร

2) ได้รับความรู้จากการฝึกอบรมหลักการและแนวทางเกษตรอินทรีย์

โดยการประชุมชี้แจงเกษตรกรเกี่ยวกับโครงการเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การเข้าร่วม โครงการหาข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพผลผลิตระยะเวลา 2 - 3 วันจะมีกิจกรรมการตรวจหา สารเคมีในเมล็ดเลือด เกษตรกรก่อนเข้ารับการอบรมเพื่อปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นเตือนให้ เกษตรกรทราบพิษภัยของสารเคมี

3) ได้รับความรู้การขอรับการรับรองมาตรฐานและการพัฒนาเทคนิค การผลิตฝึกอบรมหลักการเตรียมตัวเพื่อรองรับการตรวจสอบรับรองมาตรฐาน สรุปรายชื่อ เกษตรกรและพื้นที่เข้าร่วมโครงการระยะเวลา 4 - 5 วัน

4) สมัครขอการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

5) การเรียนรู้ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรเพื่อเสริม กระบวนการเรียนรู้ผ่านโรงเรียนเกษตรกร ติดตามความคืบหน้าในการผลิต ปัญหาและอุปสรรค พัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ทุก 14 วัน ตลอดฤดูการผลิต (5 ครั้ง)

6) จัดกระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเกษตรกร สื่อที่ใช้ในการเรียนรู้ของ เกษตรกรประกอบด้วย แผ่นโปสเตอร์ เอกสาร แผ่นพับ ใบปลิว สื่อวีดิทัศน์ และมีการ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ กิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากจังหวัด ได้แก่ ค่าธรรมเนียมการ ตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ตามอัตราที่กำหนด เงินทุนหมุนเวียนการผลิตในระดับ ครัวเรือน การประสานงานจัดซื้อปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์, ปุ๋ยอินทรีย์อื่น ๆ เงินทุน หมุนเวียนการผลิตปุ๋ยหมัก กิจกรรมฝึกอบรมและการพัฒนาเทคนิคการผลิตตามกระบวนการ โรงเรียนเกษตรกร ในศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีจำนวน 1 แห่ง มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 90 ราย เกษตรกรเข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่คัดเลือกจากเกษตรกรที่ได้ขึ้นทะเบียนเพื่อขอแก้ไข ปัญหาความยากจนจากรัฐบาล

4.1.2.14 ระบบและกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

ระบบการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร

โรงเรียนเกษตรกร หมายถึง สถานที่ดำเนินการถ่ายทอดความรู้แบบมีส่วนร่วม ในกระบวนการเรียนรู้และตัดสินใจในการปฏิบัติด้วยตนเองโดยมีเกษตรกรเข้าร่วมกลุ่ม ๆ ละ 20 - 25 คน พบปะพูดคุยกันเรื่องการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชตลอดฤดูกาลเพาะปลูก มีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการยัดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยที่ผู้เรียนเองไม่รู้ว่ากำลังถูกสอน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม มีการแสดงบทบาทสมมุติ การวาดรูป การใช้ภาพประกอบ เกมส์ต่าง ๆ ประกอบกิจกรรมรวมทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย กลุ่มสัมพันธ์ การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การจำลองสถานการณ์โดยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรจะทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการในการเรียนรู้ (Facilitator) และมีการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและประสบการณ์ มีการกำหนดกติกาการทำงานร่วมกันโดยมีเกษตรกรอาสาเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การได้มาซึ่งเป็นเกษตรกรอาสา ได้มีการคัดเลือกจากเกษตรกรที่มีความตั้งใจและพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โดยไม่ต้องการค้าตอบแทนในการปฏิบัติงาน โดยปกติแล้วจะมีเกษตรกรอาสาหรือชาวนาชั้นนำจำนวน 5 คนต่อเจ้าหน้าที่ 1 คน ความต้องการเรียนรู้ของเกษตรกรและมีแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อต้องการลดต้นทุนในการผลิต มีอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษและขายได้ราคาดี มีเครื่องมือที่ใช้ในการเรียนรู้คือแผนที่ความคิด (Mind Mapping) เพื่อสรุปให้เห็นภาพรวมและฝึกวิธีคิดอย่างเป็นระบบ (Systems thinking) ดำเนินการประชุมและได้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับเกษตรกร ช่วยให้เกษตรกรได้สังเกตอธิบาย และวิเคราะห์ เพื่อที่เกษตรกรจะได้มีเหตุผลมีความมั่นใจในการทำการตัดสินใจได้

ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ มีกิจกรรมการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ลงทะเบียนเปิดการฝึกอบรมและรับฟังการชี้แจงโครงการ ฯ และการละลายพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยการแนะนำตัวทำความรู้จักกัน ทุกคนรวมทั้งผู้ดำเนินการการจัดฝึกอบรมและวิทยากรผู้อำนวยความสะดวก หาข้อตกลงร่วมกันโดยการจัดตั้งคณะทำงานแล้วตั้งกฎกติกาในการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันตลอดระยะเวลาการอบรม

ขั้นที่ 2 ประเมินความรู้ของเกษตรกร ก่อนการฝึกอบรมในแบบทดสอบและตอบคำถามจากตัวอย่างของจริงในเรื่อง IPM ระบบนิเวศ ศัตรูข้าว ศัตรูธรรมชาติ โรคข้าวและการพัฒนาการของข้าว

ขั้นที่ 3 แบ่งกลุ่มย่อยเพื่อเรียนรู้และเก็บข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาจากสถานการณ์จริง ในพื้นที่ในเรื่องดิน น้ำ สภาพการทำนา ปัญหาในการทำนา ศัตรูข้าว ศัตรูธรรมชาติ

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ระบบนิเวศน์จากข้อมูลที่ได้จากการแบ่งกลุ่มย่อย รวมทั้งสรุปปัญหาที่พบในพื้นที่และตัดสินใจในกลุ่มย่อยและนำเสนอผลในกลุ่มใหญ่ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปพร้อมทั้งร่วมกันวางแผนดำเนินการศึกษาทดสอบพิสูจน์ทราบต่อไป

ขั้นที่ 5 วางแผนดำเนินการทดสอบ พิสูจน์ทราบ จากข้อมูลที่สรุปวิเคราะห์ พร้อมทั้งตั้งเป้าหมายวัตถุประสงค์ในการศึกษาทดสอบพิสูจน์ทราบ

ขั้นที่ 6 เสริมความรู้วิชาการในหัวข้อพิเศษซึ่งเป็นประเด็นทางวิชาการที่เป็นความต้องการของเกษตรกร เชิญวิทยากรจากหน่วยงานอื่น ๆ มาบรรยายพิเศษ

ขั้นที่ 7 ฝึกปฏิบัติในการแปลงเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1) สำรวจระบบนิเวศในนาข้าว ศัตรูข้าว ศัตรูธรรมชาติ และการพัฒนาการของข้าว

2) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจในกลุ่มย่อย และวาดรูปพร้อมทั้งลงข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทั้งหมดลงบนกระดาษฟาง

3) รายงานพร้อมทั้งนำเสนอผลการสำรวจวิเคราะห์ระบบนิเวศในนาข้าว ศัตรูข้าว ศัตรูธรรมชาติ และโรคข้าวในกลุ่มใหญ่เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปโดยยึดหลักวิชาการที่เกี่ยวข้องประกอบสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง พร้อมทั้งตั้งประเด็นข้อสังเกตและวางแผนการปฏิบัติงานในครั้งต่อไป

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนและกระบวนการเรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ฝึกปฏิบัติในแปลงด้วยการสำรวจระบบนิเวศในนาข้าวซึ่งนำวิธีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีผสมผสาน ทำให้เกษตรกรมีความเข้าใจในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเป็นความรู้ที่เด่นชัด ซึ่งคาดหวังไว้ว่าเกษตรกรที่เข้ารับการอบรมในโรงเรียนเกษตรกรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในแปลงปลูกข้าวของตนเองเป็นอย่างดี เข้าใจและรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างศัตรูพืชและศัตรูธรรมชาติซึ่งเกษตรกรไม่ได้ผ่านกระบวนการคิดและวางแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

ผลการเรียนรู้และทักษะที่เกษตรกรได้รับ

เกษตรกรได้ทราบและรู้ถึงรายละเอียดความเป็นมา วัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการ เกษตรกรมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันตั้งแต่เริ่มแรกและได้ทราบสภาพปัญหาอุปสรรค พร้อมทั้งประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในพื้นที่โดยมีแผนถ่ายทอดเทคโนโลยีตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 ชี้แจงโครงการ การเก็บข้อมูลเกษตรกร ข้อมูลการผลิต การเตรียมดิน การปรับปรุงดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์

ครั้งที่ 2 มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การขอรับรองมาตรฐาน การปลูกและการดูแลรักษา การพัฒนาการเจริญเติบโตของข้าว

ครั้งที่ 3 ระบบนิเวศ ชนิดของศัตรูพืช ชนิดของศัตรูธรรมชาติที่เป็นประโยชน์
ลักษณะการทำลายของศัตรูพืช การป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ครั้งที่ 4 การสำรวจระบบนิเวศ การตัดพันธุ์ข้าวปน การควบคุมและการจัดการน้ำ
การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช

ครั้งที่ 5 การสำรวจระบบนิเวศ การตัดพันธุ์ข้าวปน การใช้จุลินทรีย์ชีวภัณฑ์และ
สารเคมี การจัดการการเก็บเกี่ยวให้ผลผลิตที่มีคุณภาพ

จะเห็นได้ว่าการจัดความรู้ของเกษตรกรภายในศูนย์เรียนรู้ของรัฐเป็นการนำเอา
ความรู้ที่เป็นเทคโนโลยีการผลิตข้าวให้ปลอดภัยและมาตรฐานเป็นความรู้จากภายนอกชุมชนและ
เป็นความรู้ที่เด่นชัด ที่ถูกสร้างขึ้นแล้วมานำมาถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกร ซึ่งไม่เป็นไปตาม
แนวคิดทฤษฎีการจัดการความรู้ ทั้งนี้เป็นเพราะไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเอง
(Socialization) แต่เป็นการรับรู้จากวิทยากรกระบวนการ

เนื้อหาการเรียนรู้

- 1) นโยบายคุณภาพของข้าวว่า เราจะผลิตข้าวเปลือกที่มีคุณภาพและได้
มาตรฐานเป็นที่พึงพอใจของคู่ค้าและผู้บริโภค
- 2) แผนการควบคุมการผลิต
- 3) กำหนดการวิธีปฏิบัติในการตรวจรับรองระบบการจัดการคุณภาพข้าว
- 4) คำแนะนำการปฏิบัติตามระบบการผลิตข้าวเพื่อให้ได้มาตรฐานที่กำหนด

ซึ่งมีเนื้อหาการเรียนรู้การป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสานโดยมีเป้าหมายที่จะทำ
ข้าวที่ปลูกมีความแข็งแรงและสมบูรณ์ โดยการใช้ประโยชน์จากศัตรูธรรมชาติในการป้องกันกำจัด
ศัตรูพืช ในการเรียนรู้แต่ละครั้งเกษตรกรจะมีการลงสำรวจแปลงปลูกข้าวเพื่อสังเกตการเจริญเติบโต
เติบโตของต้นข้าว ความเสียหายของข้าวที่เกิดจากศัตรูพืช จำนวน ประชากรของสิ่งมีชีวิตในระบบ
นิเวศและความสัมพันธ์ของพืชและสิ่งมีชีวิตในนาข้าวรวมทั้งสภาพอากาศ น้ำ ดิน ซึ่งมีผลต่อพืช
โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกษตรกรเป็นผู้ชำนาญการในด้านการวิเคราะห์ระบบนิเวศและการตัดสินใจ
ในการใช้สารเคมีอย่างถูกต้องตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละสัปดาห์ ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก
จากนั้นเกษตรกรที่เข้ารับการเรียนรู้ก็จะอภิปรายผลการเรียนรู้เสนอในสถานที่เรียนรู้

ในการเรียนรู้แต่ละครั้งวิทยากรกระบวนการมีการนำเกษตรกรร้องเพลง
เพื่อไม่ให้เบื่อ ซึ่งเนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่จะเน้นการให้เกษตรกรมีความเพลิดเพลิน เนื้อหาส่วนใหญ่
ใหญ่ให้เกษตรกรรับรู้พิษภัยของสารเคมี โดยเน้นการถ่ายทอดความรู้และการสร้างบรรยากาศ
กระบวนการเรียนรู้ที่ดีสอดคล้องกับเฉลิม และคณะ (2548) เช่น

จะเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ได้ใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยให้ความสนุกสนานและความเพลิดเพลิน ซึ่งวิธีการได้ให้เนื้อหาสาระวิชาการในด้านการจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน (IPM) ผลของการเรียนรู้ทำให้เกิดทักษะในการสังเกตแมลงที่เป็นศัตรูพืชและแมลงที่เป็นศัตรูธรรมชาติ แต่ไม่ได้สอดแทรกความเชื่อที่มาจากประสบการณ์ของเกษตรกรและไม่ได้เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้เพื่อให้เกิดแนวคิดวิเคราะห์วางแผนและการปฏิบัติที่มุ่งผลของการเรียนรู้ในการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรสอดคล้องกับแนวคิดของ Garvin (1993)

4.1.2.15 ระบบการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการผสมผสานระหว่างการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ โดยยึดหลักไม่ประมาท ต้องใคร่ควรถึงอดีตนำมาเปลี่ยนแปลงและการคาดการณ์ในอนาคตเพื่อปรับปรุงไปสู่สภาวะการณ์ในปัจจุบันขึ้นอย่างเหมาะสมกับภาวะการณ์ของโลก (รู้ทันโลก) มุ่งให้อิ่มท้อง อิ่มใจ ไร้โรคา พาให้สุขสมบูรณ์ คำบาลีว่า สัพเพ สัตต อาหารฐิติกา

(สัมภาษณ์ พ่อมหาอยู่ สุนทรธัย ปราชญ์ชาวบ้าน เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2548)

ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า

“สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยเพราะอาหาร”

“หลักการเกษตรผสมผสานมุ่งการศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ ๆ ปฏิบัติการศึกษาเล่าเรียน มุ่งปฏิบัติ กาย วาจาใจ ทุกอริยาบถให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตการเกษตร ได้แก่ การปฏิบัติตามที่เรียนรู้ เกิดผลสำเร็จมาจากการเรียนรู้และปฏิบัติตามเป้าหมายจนเป็นที่น่าพอใจ”

จะเห็นได้ว่าปราชญ์ชาวบ้าน มีการคิดและเข้าใจเชิงระบบ มองเห็นองค์รวมของงานเห็นแนวโน้มและรูปแบบการเปลี่ยนแปลง มีสัมพันธ์และเชื่อมโยงระบบย่อยต่าง ๆ ซึ่งเป็นการมองภาพรวม ภาพความเป็นหนึ่งเดียวที่มีส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์และเชื่อมติดกัน ซึ่งในความคิดความเข้าใจเชิงระบบทำให้คนมองเห็นตนเองและโลกในรูปแบบใหม่ เห็นความเป็นไปต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้คนมองเห็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งหมด สามารถมองโลกแบบองค์รวมได้ ปรับเปลี่ยนจิตใจ (A Shift of Mind) ด้วยการเปลี่ยนแปลงตนเอง

ส่วนใหญ่จะเน้นไปในทางหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา หลักและแนวคิดของการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้สร้างแนวคิดและให้เกิดความศรัทธา ดังต่อไปนี้

1) แนวคิดในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้ย้ำเสมอว่า หากจะพัฒนาอะไรจะต้องเตรียมสิ่งที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง เช่น

“จะปลูกพืชอะไรต้องเตรียมดิน”

“จะกินอะไรต้องเตรียมอาหาร”

“จะพัฒนาการต้องเตรียมประชาชน”

“จะพัฒนาคนต้องเตรียมที่จิตใจ”

“คือทำพออยู่พอกิน ที่เหลือแจกทำให้มีเพื่อน เหลือแจกขายทำให้มีเงิน”

“งานคือความสุข ความสุขคืองาน ถ้าอยากมีความสุข ก็จงทำงานแล้วเงินทองจะ
ไปไหนเสีย”

ดังนั้นจึงสรุปแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านได้ว่า การที่จะทำอะไรให้สำเร็จนั้นต้องเตรียมพร้อมทางด้านความคิดและวิธีคิดซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Senge (1990) และมีความครีธาในการที่จะกระทำในสิ่งนั้น เรียนรู้เชื่อมโยงให้ครบทุกด้าน ปราชญ์ชาวบ้านได้ยึดหลักการพึ่งตนเองโดยมีวิธีในการดำเนินชีวิต คือ การออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ใหญ่ ออมเงินและสะสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา โดยปราชญ์ชาวบ้านได้อาศัยหลักคิดและเรียนรู้มาจากบรรพบุรุษที่ได้สร้างแนวคิด

“ให้รักและเคารพน้ำให้เป็นแม่คือแม่คงคา เคารพดินคือแม่ คือแม่ธรณียกต้นไม้ให้เป็นรุกขเทวดาและเรียนรู้เท่าทัน มีภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและออมเงินมาสร้างทุนทางสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นบ้านอายุชีวิต”

การออมน้ำ “เนื่องจากพื้นที่จังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งต้องเดินทางไปหาน้ำในที่ไกล ๆ เพื่อหาน้ำมาใช้ จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะต่อสู้กับความแห้งแล้งจึงได้ขุดสระน้ำโดยใช้กำลังของตนเองขุด” จนมีสระจำนวนมาก

การออมดินและออมต้นไม้และการออมเงิน ในช่วงที่ปราชญ์ชาวบ้านไปวชเรียนที่กรุงเทพฯ ได้พบเห็นชาวสวนแถว ๆ ฝั่งธนบุรี ปลูกพืชแบบยกร่องมีต้นไม้ใหญ่เต็มไปหมดเกิดความร่มรื่น ใบไม้ร่วงและย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ย ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านมองว่า “เป็นการให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมที่จะปลูกพืชและเป็นการช่วยในการลดรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมี”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปราชญ์ชาวบ้านได้รับการเรียนรู้และการปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของดิน น้ำ ส่งเสริมการออมและระบบคุณค่าการเรียนรู้เพื่อที่จะปรับตัวและต่อสู้กับความแห้งแล้งซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีและแนวคิดของ Marquardt (1996) หลักในการสะสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาปราชญ์ชาวบ้านได้มีแนวทางในการสร้างภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาไว้ 3 ทางดังต่อไปนี้

“สุตมย ปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการสดับ การเล่าเรียน”

“จิตามย ปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากเหตุและผล”

“ภาวนามย ปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการลงมือปฏิบัติ”

จะเห็นได้ว่าปราชญ์ชาวบ้านได้ใช้หลักธรรมในการสร้างภูมิปัญญาที่เกิดจากการฟังและคิด แล้ววางแผนนำมาสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นวงจรของการเรียนรู้ ทำให้เกิดภูมิปัญญา

ปราชญ์ชาวบ้านได้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการเรียนรู้จึงทำให้เกิดการฝังลึกหลักการสร้างและผสมผสานด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ปราชญ์ชาวบ้านพูดตลอดว่า

“ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้เราสามารถลดรายจ่ายลงได้อย่างชัดเจน เพราะเราปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กินและต้องใช้”

การเรียนรู้ในกลุ่มและเครือข่าย มีเป้าหมายเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร กิจกรรมในระยะนั้นประกอบไปด้วย การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ศึกษาเรื่องปัญหาหนี้สิน เกษตรผสมผสาน ธนาคารข้าว ออมทรัพย์เครดิตยูเนียน ร้านค้า กลุ่มรับซื้อข้าวเปลือก อิฐชนบท เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้บางกิจกรรม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนและเกษตรผสมผสาน ชุมชนยังทำต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และสมาชิกได้รับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เรื่องเกษตร ธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรรายย่อยและการรวมกันเองอย่างเข้มแข็งบนวิถีการผลิต ที่ลดต้นทุนและไม่ใช้สารเคมีที่ทำลายผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมทั้งสิ่งแวดล้อมเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการจัดการตลาด

4.1.2.16 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

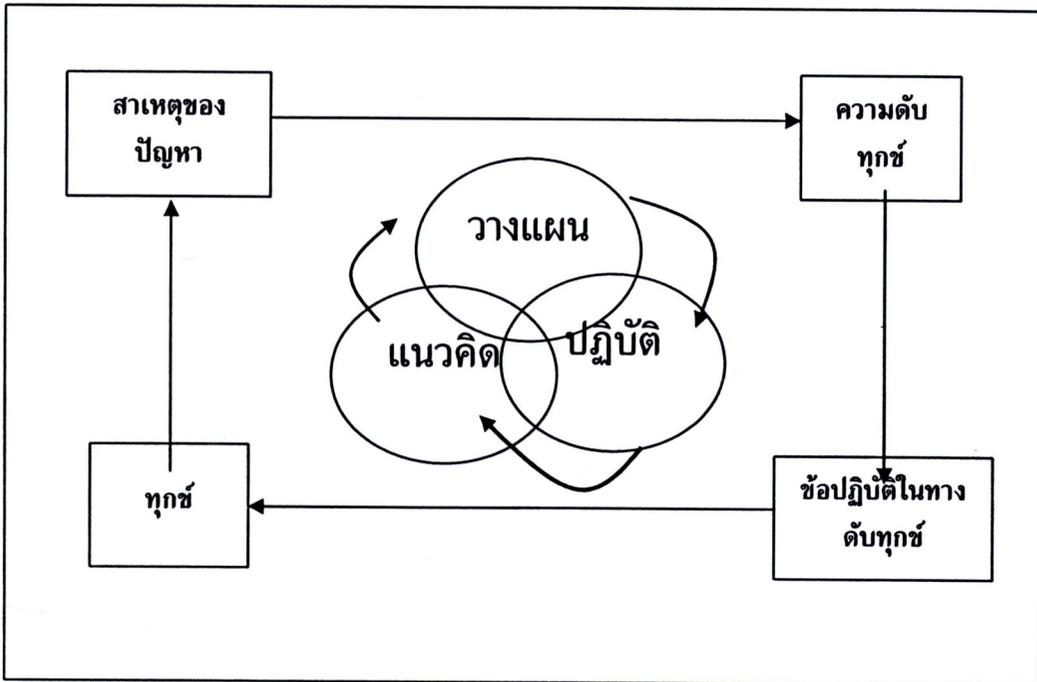
ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้นำหลักการสอนของพระพุทธเจ้าในการเรียนรู้ ซึ่งจะได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของพอมหาอยู่ ซึ่งเคยบวชเรียนมาก่อนโดยใช้หลักธรรมในการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

หลักการที่ 1 หลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ในการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นการเรียนรู้ของสาเหตุของปัญหาและหลักการแก้ปัญหา (บำเพ็ญอริยสัจ 4) หรือความจริงอันประเสริฐ 4 ประการอันได้แก่

- 1) ทุกข์
- 2) สมุทัย : เหตุแห่งทุกข์
- 3) นิโรธ : ความดับทุกข์
- 4) มรรค : ข้อปฏิบัติให้ถึงในทางดับทุกข์

ในการจัดการการเรียนรู้ในเรื่องการผลิตข้าวอินทรีย์โดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Learning By Doing) ใช้กระบวนการโรงเรียนชาวนาให้ชาวนาแสดงความคิดเห็น ร่วมกันคิด เกี่ยวกับสภาพปัญหาที่พบ โดยการหลักอริยสัจ 4 ร่วมกันคิดเพื่อวิเคราะห์ตนเอง วางแผนสู่การปฏิบัติ ดังแสดงในภาพที่ 4.6 โดยการจัดกลุ่มย่อยให้นักเรียนรู้ชาวนารู้ทุกข์จาก ปัญหาเดียวกันแล้วมาร่วมกันขบคิดถึงปัญหานั้น ๆ ท่ามกลางบรรยากาศที่เป็นกันเอง โดยการตั้งโจทย์พบทุกข์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัญหาทั้งหมด 4 ประเด็นปัญหา ได้แก่

1. ทุกข์ที่เกิดจากระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป
2. ทุกข์ที่เกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อม
3. ทุกข์ที่เกิดจากปัญหาสุขภาพร่างกาย
4. ทุกข์ที่เกิดขึ้นจากปัญหาวัฒนธรรมประเพณี

ภาพที่ 4.6 แสดงการคิดเพื่อวิเคราะห์และหาแนวทางแก้ปัญหา

จากนั้นจึงนำทุกข์ของปัญหามาเป็นโจทย์ที่สำคัญ โดยการเรียนรู้จากทุกข์ โดยนักเรียนชวานาสรุปรความคาดหวังได้ว่า นักเรียนชวานาต้องปรับวิธีการผลิตข้าว เพื่อลดต้นทุน โดยหันมาใช้น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักชีวภาพและน้ำหมักสมุนไพรแทน ต้องการลดหนี้ สนใจปรับปรุงดิน รื้อฟื้นประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวกับข้าว และการมีสุขภาพดีและครอบครัวอบอุ่น

(สัมภาษณ์อาจารย์ สังเวียน ประเดิมดี คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน)

จะเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้เรียนรู้จากปัญหาของเกษตรกรที่มีอยู่ แล้วหาทางแก้ไขโดยใช้เหตุและผลโดยยึดหลักหลักอริยสัจ 4 ซึ่งสอดคล้องกับมิติการเรียนรู้ในเชิงปรับตัวและแก้ปัญหาโดยการเรียนรู้ที่เกิดจากคนในองค์กร ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติสู่การกระทำ ผลของการกระทำแล้วประเมินผลที่ได้รับแล้วพิจารณาปรับปรุงให้ดีขึ้นซึ่งเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีของ Marquardt (1996) and System approach

“พ่อของผมทำนา ปุ๋ยเคมีไม่แตะต้องเลย แกล้งแว้วแว้วเลยละเลยละ พอผมเรียนจบมา พ่อแม่ผมมีเงินอยู่นะ ผมก็ใช้แว้วอยู่ พอมาปีหนึ่งผมก็คุยกับพ่อผมขอซักปีเถอะนะ ใช้ปุ๋ยเคมี พ่อบอกอย่าเลยมันเสียที่ดิน เพราะดินเรามันดีอยู่แล้ว ปีที่แล้วข้าวมันก็สวยอยู่แล้ว แต่ผมว่ามันไม่ทันการ ไปเห็นของคนอื่นเขาได้ผลผลิตดีมากเลย คือผมไม่รู้ว่ามีดินของเราในอนาคตมันจะเป็นอย่างไรไม่รู้ เพราะเห็นว่าผลผลิตมันออกมาดี ก็เลยทำ..พอทำปุ๊บ พ่อแกนั่งร้องไห้เลยนะ แกล้งไม่กล้าซัดผมเพราะผม เป็นคนใช้แรงกายเป็นพลังของพ่อ ทำอะไรผมจัดการ

หมด .เรากินทุกวันมันดีอยู่แล้ว มันปลอดภัยอยู่แล้ว อายุของเราก็ยังยืน ไข่มุขเคมีซักวันหนึ่งอะไรมันก็ขึ้นเยอะเยอะ พ่อเป็นคนที่ชอบทายไปข้างหน้าได้แม่นยำมากเลย ไม่ตีนะลูก ไม่ตี ผมดีคือดีอย่างเดียว ผมย้อนมาทางนี้คืนก็เพราะ..ผมนั่งฟังนั่งคิด..ผมย้อนกลับมาอดีตคืนได้แล้วก็ย้อนกลับมา..มันแล้งแล้งจนตายแล้ว ถ้าเราไม่ลงเคมีปั๊บมันก็อยู่ไม่ได้ แต่มันจำเป็นเพราะปีหนึ่งครั้งเดียวมันก็ต้องเอา ทำปีละครั้ง”

(สัมภาษณ์นายสมบุรณ์ ผ่องใส เกษตรกรต้นแบบ บ้านแสงพันธ์ ตำบลสำโรง อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ วันที่ 21 กันยายน 2551)

จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านด้วยการปฏิบัติจริงและเรียนรู้จากบิดาซึ่งเป็นผู้รู้แท้จริง

“การเข้าร่วมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านนี้ก็เรียนรู้ไปก็ตีเหมือนกัน เพราะว่าเรารู้จักรักต้นไม้ รู้จักปลูกและรู้จักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทุกอย่าง แต่ก่อนพ่อกินเหล้ามาก่อน แล้วได้ไปอบรมปราชญ์ คนนั้นก็ไม่ว่ากิน คนนี้ก็ไม่ว่ากิน ก็เลยอยากเลิกตามเขา ก็เลยเลิก ไม่กินคิดว่าเราปลูกต้นไม้มานาน ๆ มันก็มีต้นไม้..เราแก่ไปก็มีต้นไม้ ให้ผลต่อเราเป็นบ้านอายุชีวิต เราทำอะไรไม่ได้ ต้นไม้ก็ยิ่งโต ๆ มันไม่ร้องหาอะไรเลย ขอปุ๋ย ขอเงินขอทองอะไร มันอยู่ของมันเอง”

(สัมภาษณ์ลุงสามล วงแหวน เกษตรกรต้นแบบ บ้านดีแท้ ตำบลสำโรง อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ วันที่ 25 กันยายน 2551)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเรียนรู้จากผู้แท้จริงแล้วเกิดแรงบันดาลใจ มีความคิดอย่างเป็นระบบคิดด้วยเหตุด้วยผลเกิดกระบวนการคิดทบทวนอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เห็นความสำคัญของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ จึงได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเลิกดื่มเหล้าและเห็นความสำคัญของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมและสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหันมาปลูกต้นไม้ แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด องค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิด The Fifth Discipline ของ Senge (1990) และสอดคล้องกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Marquardt (1996) ได้อธิบายว่าองค์กรแห่งการเรียนรู้เป็นองค์กรที่มีบรรยากาศของการเรียนรู้รายบุคคลและกลุ่ม การสอนคนในองค์กรให้มีกระบวนการคิด วิเคราะห์ เพื่อช่วยให้เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่คนในองค์กรทุกคนมีส่วนร่วมสนับสนุนองค์กรด้วยการเรียนรู้ที่เกิดจากความสำนึก และข้อผิดพลาดที่ผ่านมา อันส่งผลให้คนในองค์กรทุกคนเกิดความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพองค์กรจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

หลักการที่ 2 อดท้อตนโนนาโถ (ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน) หลักคิดในการพึ่งตนเองภายในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน จะนำข้อความต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่เข้ารับการเรียนรู้ตระหนักถึงแนวทางในการพึ่งตนเอง (ที่มาเก็บข้อมูลศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน)

เช่น “หยุดขอ อย่างอมมือ (ไม่ทำงาน) หยุดการซื้อ มาหัดขาย
สร้างรายได้ ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หยุดขอ..ขอผู้

เงินล้านสะท้านใจ กองทุนหมุนเวียน : กองทุนหมุนหนี้

เงิน กขคจ (โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน) เป็นโครงการกรรมของคนจน.
สองแสนแปด ”

เช่น การยกตัวอย่าง

“ โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นโครงการกรรมของคนจน ”

“ เงินกู้ ธกส. อ่านว่า ธกก่อสร้าง/คำเต็มคือ : ธรณีกรรมแสง

กู้มาทำไม ไม่ส่งคืน แถมยึดต่อ ”

“ อย่างอมือ (ไม่ทำงาน) เงินหายากอยู่แล้ว หากคนมาใช้เงินยากกว่า ”

ให้เงินคนละ 100 บาท ทำอย่างไรจะใช้ได้นานที่สุด

ให้เงินคนละ 10,000 บาท ใช้คืนภายใน 5 ปี

ให้เงินคนละ 100,000 บาท ร้อยละ 1 ใช้คืน 15 ปี จะทำอย่างไร ?

คิด ทำให้ดู อย่างขู่ (การบังคับให้ทำ) เขามาทำ

และมีข้อความที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดการพึ่งตนเองติดไว้ในศูนย์เรียนรู้ เช่น

“ นักคิดมีน้อย นักคอยมีมาก (คอยโดยไม่ต้องคิดจนเท่าเดิม) ”

คอยกองทุนหมุนหนี้ล้านที่สอง

คอยเงินแจก สส.(สภาผู้แทนราษฎร) สว. (สมาชิกวุฒิสภา) อบต. (สมาชิกสภา

องค์การบริหารส่วนตำบล)

คอยลม ๆ แล้ง ๆ ไม่รู้จุดหมาย

“ สังคมชนบทเต็มไปด้วยคนรู้มาก (ประชุมเถียงกัน) แต่ไม่รู้เรื่อง จึงเต็มไปด้วย
ปัญหา ”

ชอบเล่นการพนัน

กินเหล้าขาว (กินเหล้าสีลิปติกรี่)

ชาวเมี่ยงเขา (เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น)

เว้าพื้นผ้า (นินทาสามี)

เกาหัวให้กัน (ไม่ทำงาน)

พนันมวยตุ้ (พนันชกมวยทางโทรทัศน์)

กู้ ธกส. ขอหวยพระ ธาราน (หาเรื่อง) ชาวบ้าน ชี้คร้านเฮ็ดเวียก

(ชี้เกียดทำงาน)

“ สอย ๆ ลูกชี้คร้าน (ชี้เกียด) พ่อแม่ปากเปือก (พูดมาก) ลูก.. พ่อแม่อยากอายุ ”

“ หยุดการซื้อ ” ตลาดเคลื่อนที่ (รถพุ่มพวง) ผักผีปอบ ผักมหัศจรรย์ ผักพายย้า

“ มีเกินใช้ ได้เกินกิน เราก็รวย กินเกินได้ ใช้เกินมี เราก็จจน ”

จากข้อความที่ยกมานี้เป็นข้อความภายในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน สำหรับผู้เข้ารับการเรียนรู้ได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดวิเคราะห์ วางแผนและปฏิบัติในการพึ่งตนเองในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรในเกิดการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง

หลักการที่ 3 หลักอปริทานิยธรรม หลักในการทำจวัตรกันอยู่เป็นนิจ ในแต่ละเครือข่ายจะมีการจัดประชุมเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งแต่ละเครือข่ายจะมีเกษตรกรต้นแบบมาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เรียนรู้กันโดยการประชุมหมุนเวียนตามจุดเรียนรู้ต่าง ๆ มีการกำหนดการเรียนรู้ตลอดฤดูกาลและต่อเนื่อง 4 ครั้ง มีแปลงทดลอง มีกฎข้อบังคับภายในกลุ่มยึดหลัก

“ประชุมกันอยู่เป็นนิจ”

“ประชุมพร้อมกันเลิกพร้อมกัน”

“เรียนรู้และปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง”

(สัมภาษณ์อาจารย์ สังเวียน ประเดิมดี คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน)

จะเห็นได้ว่าในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้สู่ชุมชนอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานนับเกือบยี่สิบปีทั้งนี้เพราะการใช้หลักธรรมดังกล่าวในการดำเนินงานซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการจัดการความรู้ของ Nonaka and Takeuchi (1995) ที่เสนอเกลียวความรู้ SECI ซึ่งเป็นโมเดลการสร้างความรู้ที่และการสังเคราะห์หรือหลอมรวมความรู้ที่ปรากฏชัดกับความรู้ฝังลึกใน ตัวบุคคลยกระดับขึ้นไปเป็นความรู้ที่สูงขึ้น ลึกซึ่งขึ้นเป็นองค์รวมยิ่งขึ้น โดยผ่านกระบวนการ 4 ส่วน ที่เรียกว่า “เซกิ” (SECI) Nonaka and Takeuchi (1995)

หลักการที่ 4 หลักอิทธิบาทสี่

- 1) ฉันทะ มีความพอใจในสิ่งที่เรากระทำอยู่ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ กระตือรือร้นในการประกอบอาชีพและทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์
- 2) วิริยะ มีความพากเพียรอย่างชาญฉลาดไม่เกียจคร้าน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นถึงจะยากเพียงใดก็ไม่ทอดทิ้งหน้าที่พยายามต่อไปจนสำเร็จและปราศจากอบายมุข
- 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ในหน้าที่อย่างต่อเนื่องสิ่งทั้งหลายย่อมสำเร็จมาจากใจ เมื่อทำสิ่งใดด้วยความตั้งใจและเอาใจใส่ ไม่ปล่อยให้จิตฟุ้งซ่านไม่วางธุระการนั้น ๆ ก็จะทำให้สำเร็จตามต้องการ
- 4) วิมังสา ใคร่ครวญและไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยปัญญาโดยพิจารณาด้วยเหตุด้วยผลแล้วจึงทำ

ตัวอย่างเช่น กรณีที่ปราชญ์ชาวบ้านชุดสระด้วยจอบและบั้งก็ขึ้นดินจนทำให้มีสระน้ำในไร่นาจำนวนมาก ทำให้พื้นที่ทำการเกษตรของปราชญ์ชาวบ้านมีความอุดมสมบูรณ์สามารถเป็นตัวอย่างให้กับเกษตรกรโดยทั่วไปเข้าไปศึกษาและดูงานจนทำให้เกิดเครือข่ายทั่วประเทศ

ซึ่งสอดคล้องกับหลวงพ่อนาน (พระครูพิพิธประชานารถ) กล่าวว่า “การจะทำเกษตรอินทรีย์ให้สำเร็จนั้นเกษตรกรต้องมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา”

(ได้กล่าวไว้ในวันสัมมนาเกษตรอินทรีย์ วันที่ 26 ธันวาคม 2550 ณ ศูนย์ส่งเสริมศิลปชีพอีสานใต้ จังหวัดสุรินทร์)

นอกจากนี้ยังมีข้อความที่เป็นคติธรรมที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่สามารถใช้ได้หลายแง่มุมโดยเฉพาะคติธรรมเกี่ยวกับความพยายาม เช่น

“อย่าอ่อนตื่นสาย อย่าหน่ายการงาน อย่าหมีเงินน้อย อย่าคอยวาสนา ”

“ขอมลำบากในตอนหนุ่มจะไม่กลุ้มในตอนแก่ ถ้าสบายในวัยหนุ่มจะไปกลุ้มในวัยแก่ ”

“อันความเกียจคร้านไม่เรียกก็ขานไม่วานก็มา ”

“ถึงเพียรด้วยความฉลาด ปราศจากอบายมุข ”

ดังนั้นพอสรุปได้ว่าในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้นำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า 4 ประการในการเรียนรู้และเน้นการคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งเรียกว่า “พุทธเกษตร” อันได้แก่ การนำหลักอริยสัจ 4 หลัก อตฺตทิตฺตโนนาโต หลักอปริหานิยธรรม หลักอิทธิบาทสี่ มาใช้ในการดำเนินงานด้านการเกษตรทำให้เกิดองค์ความรู้ในการพึ่งตนเอง และสามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งและรู้เท่าทันซึ่งถือว่าเป็นความฉลาดรอบรู้ที่จำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาองค์กรซึ่งเอาความเชื่อและมีการเชื่อมโยงปรับเปลี่ยนและการปฏิบัติกับสอดคล้องกับ Marquardt (1996) ที่แบ่งความรู้ในการพัฒนาองค์กรเป็น 5 ประเภท คือ รู้ว่าอะไร รู้ว่าทำอย่างไร รู้ว่าทำไม รู้ว่าที่ไหน รู้ว่าเมื่อไหร่ และวิธีการจัดการองค์ความรู้ตามแนวคิดทฤษฎีการจัดการความรู้ของ Nonaka and Takeuchi (1995) ที่เสนอเกลียวความรู้ SECI ซึ่งเป็นโมเดลการสร้างความรู้ที่และการสังเคราะห์หรือหลอมรวมความรู้ที่ปรากฏชัดกับความรู้ฝังลึกใน ตัวบุคคลยกระดับขึ้นไปเป็นความรู้ที่สูงขึ้น ลึกยิ่งขึ้น เป็นองค์รวมยิ่งขึ้น

4.1.2.17 การจัดการระบบการเรียนรู้ชาวอินทรีย์ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์

ชาวบ้าน

การเรียนรู้จากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน เริ่มต้นจากไปดูแบบอย่างของปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จ ให้ละเลิกการใช้สารเคมีโดยให้ทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง โดยการดูแบบอย่างว่าเขาทำอย่างไร แล้วมาปฏิบัติตาม ให้เราคิดว่า “ทำอย่างไรจะได้อยู่ได้กินได้โดยไม่ต้องติดหนี้ติดสิน อะไรเราก็ปลูกกินเองโดยบอกด้วยว่าให้ปลูกต้นไม้เยอะ ๆ เมื่อประสบความสำเร็จแล้วก็ปลูกของขาย เขาสอนให้เราคิดและปลูกจิตสำนึกให้เราคิดว่าเราทำนามาวัวทำไมเรามีหนี้สิน”

“ ผลจากการเรียนรู้แล้วทำให้อยู่ อย่างสุขสบาย ด้านสิ่งแวดล้อมให้รักกันอยู่เสมอและสร้างกัลยาณมิตรอยู่เสมอ ออมน้ำออมดินออมสัตว์ การขยายผลโดยการขยายความรู้ให้เพื่อนบ้านโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้จริงและการวิจัยเรื่องที่ตนเองสนใจ ”

“พอเรามีกิน เราแจกจ่าย เราก็ได้เพื่อน เราก็อยู่สบาย แล้วชวนเพื่อนมา ทำด้วย”

(สัมภาษณ์ พ่อสามล วงแหวน เกษตรกรต้นแบบ บ้านดีแท้ วันที่ 18 มีนาคม 2552)

จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ของเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมุ่งเน้นผลักดันให้เกษตรกรภายในกลุ่มเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตจากเดิม ที่เป็นระบบเคมี โดยการเริ่มต้นที่กระบวนการคิด สร้างจิตสำนึก มาเป็นชาวอินทรีย์โดยการมุ่งเน้น ลดต้นทุนการผลิต สร้างความเข้มแข็งของกลุ่มโดยใช้แนวทางและกิจกรรมที่หลากหลาย เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านผลิตข้าวอินทรีย์ส่วนใหญ่ผลิตเพื่อมุ่งหวังที่จะพึ่งตนเอง ไม่ต้องการขายเพื่อที่จะได้เงินจำนวนมาก ซึ่งปรัชญาและแนวคิดในกลุ่มไม่ต้องการที่จะใช้เงินเป็นตัวตั้ง และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ของ Nonaka and Takeuchi (1995)

การบริหารจัดการศูนย์เป็นการจัดองค์กรแบบเครือข่ายระดับตำบล โดยมีกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เป็นสมาชิก โครงสร้างการบริหารจัดการประกอบด้วยแกนนำ 2 ระดับ คือระดับพื้นที่มาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิก 10 - 15 คน หรือเรียกว่า เกษตรกรเป้าหมาย ต่อแกนนำ 1 คน แกนนำหรือเรียกว่าเกษตรกรต้นแบบ ส่วนใหญ่มีบทบาทในการตรวจแปลงนาอินทรีย์ของสมาชิก และแกนนำกรรมการระดับกลุ่มทำหน้าที่ในการบริหารกลุ่มมีวาระในการทำงาน 2 ปี และมีการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้เกษตรกรได้เรียนรู้ในการพัฒนาไร่นาของตนเองมีเครือข่ายอยู่ในอำเภอเมืองในตำบลสลักได ตำบลนอกเมือง ตำบลเจนิยง ตำบลลำโรง และกำลังขยายเครือข่ายไปอำเภอสังขะและอำเภอลำดวน โดยวิธีเพื่อนแนะนำ เพื่อนหรือเกษตรกรต่อเกษตรกร (Farmers to farmers) สอดคล้องกับสุจินต์ และคณะ (2528) ที่ได้ศึกษาการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระหว่างเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในท้องที่ 3 หมู่บ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะมีการขยายผลจากหนึ่งเป็นสองจากสองเป็นสี่หรือที่เรียกว่า “ยุทธศาสตร์แบบอะมีบา”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดองค์กรแบบเครือข่ายมีความสำคัญต่อการจัดการศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะการสร้างเครือข่ายเป็นการทำงานเชิงพัฒนาและเป็นการทำงานพึ่งพิงซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะแข่งขันกัน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีและแนวคิดการสร้างเครือข่ายได้แก่ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ซึ่งอธิบายถึงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน เหตุผลหลักที่จะทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นได้โดยสมัครใจ ก็คือ แต่ละฝ่ายมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการเข้าร่วมเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่ความเต็มใจที่จะประสานกันหรือเข้าร่วมเป็นเครือข่าย แนวคิดการรวมพลัง ซึ่งอธิบายได้ด้วยตัวเลข $2 + 2 = 5$ หมายความว่า การรวมพลังกันทำงานนำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีคุณค่าหรือเข้มแข็งมากกว่าการที่แต่ละองค์กรจะทำงานอย่างโดดเดี่ยว และแนวคิดเครือข่ายสังคม หมายถึง กลุ่มของความสัมพันธ์ที่บุคคลกลุ่มหนึ่งมีต่อกันและกัน ลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ที่ก่อให้เกิดสายใยผูกพันของ

ครอบครัว เพื่อน และคนรู้จักในช่วงชีวิตของคนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายธรรมชาติ ความรู้และการจัดการของพระมหาสุทิตย์ (อบอุ่น) (2547)

แตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้รัฐซึ่งมีการขยายเครือข่ายระบบสั่งการ หรือแบบดิ่ง (Top down) หรือใช้ระบบอำนาจ

การเผยแพร่ความรู้ เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านจะมีแปลงดูงาน และเกษตรกรที่มีประสบการณ์สามารถเป็นวิทยากรรวมทั้งสะสมองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และเทคนิคการทำนาแบบธรรมชาติให้กับผู้ที่สนใจเข้าไปศึกษาได้ตลอดเวลา ซึ่งปัจจุบันได้รับความสนใจทั้งจากภาครัฐและเอกชนโดยใช้กลวิธีในการสร้างกัลยาณมิตรกับเกษตรกร ช่างเคียงโดยใช้แนวทางดังต่อไปนี้

“สร้างศรัทธา ทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น มีอยู่มีกิน เหลือแจกจ่าย ถ้าอยากเป็น เหมือนให้ทำตาม”

“พริกบ้านเหนือ เกือบบ้านใต้ ตรีไคร้บ้านน้อง ฟักทองบ้านพี่”

(สัมภาษณ์พ่อนิยม จิตรดิษฐ์ คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2552)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน จะใช้กลยุทธ์ในการ สร้างศรัทธาให้เพื่อนบ้านได้เห็นและทำแปลงสาธิตการเกษตรหลังจากที่ได้ผลผลิตแล้วก็แจกจ่าย ให้กับเกษตรกรเป้าหมาย เพื่อชักชวนมาร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยซึ่งแตกต่างเกษตรกรศูนย์ เรียนรู้ของรัฐ ที่ใช้วิธีการแจกจ่ายโดยใช้งบประมาณของทางราชการซื้อปัจจัยการผลิตมา แจกจ่ายเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ฯ

4.1.2.18 การเปรียบเทียบขั้นตอนและกระบวนการเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

ขั้นตอนและกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐเป็นการ เรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีในการผลิตข้าวและเน้นการใช้ความรู้จากภายนอกโดยการถ่ายทอด ความรู้ในเรื่องการป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน (IPM) วัตถุประสงค์เพื่อต้องการ ผลผลิตให้ปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งเป็นความรู้ทางวิชาการและมีวิทยากรจากหน่วยงานอื่นมา บรรยายความรู้ซึ่งไม่ตรงกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกร เกษตรกรไม่สามารถปฏิบัติ ตามหลักวิชาการได้ตั้งคำถามเกษตรกรดังต่อไปนี้

“เรียนแล้วฉันก็ทำตามไม่ได้มันทำยาก จำชื่อแมลงก็ไม่ได้ ชื่อแมลงน่าจะตั้งชื่อ เป็นภาษาถิ่นบ้านเรา ”

(สัมภาษณ์นางสาวนีย์ เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2552)

ซึ่งแตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ที่เน้นกระบวนการคิดและวิเคราะห์ เพื่อหาเหตุผลเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยเน้นการมีคุณธรรมและ จริยธรรมของเกษตรกรผู้เข้ารับการเรียนรู้และสร้างให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ และ

เรียนรู้จากผู้แจ้งรู้จริง ทำให้เห็นเชิงประจักษ์ ทำให้เกิดความเชื่อถือ จะเห็นตัวอย่างทำได้จริงจึงเกิดแรงบันดาลใจมีความคิดอย่างเป็นระบบ คิดด้วยเหตุด้วยผล เกิดกระบวนการคิดทบทวนอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เห็นความสำคัญของตนเองครอบครัวชุมชนและประเทศชาติ จึงได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) ปราชญ์ชาวบ้านพูดตลอดว่า

“ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้เราสามารถลดรายจ่ายลงได้อย่างชัดเจน เพราะเราปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กินและใช้” และสอดคล้องกับแนวคิด องค์การแห่งการเรียนรู้ ตามแนวคิด The Fifth Discipline ของ Senge (1990) และแนวคิดของ Marquardt (1996)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าขั้นตอนและกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีความแตกต่างกัน

เนื้อหาการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ มีเนื้อหาการเรียนรู้ที่เน้นเรื่องผลผลิตของข้าวเพื่อให้ได้มาตรฐาน คุณภาพและปริมาณของผลผลิต ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มีเนื้อหาแบบบูรณาการเพื่อการพึ่งตนเองและเป็นการรักษาสมดุลของธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบหรือกลไกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) ที่กล่าวว่า เนื้อหาความรู้ของการเรียนรู้ของชุมชน กำหนดจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชนและเป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี คือเป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรมเพราะเป็นการหวังผลนำมาใช้ในวิถีชีวิตจริง

ในขณะเดียวกันผู้วิจัยได้ไปศึกษาและวิจัยเกษตรกรนอกศูนย์รัฐของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน จากสัมภาษณ์เกษตรกรโดยวิธีเจาะลึก พบว่า เกษตรกรมีกระบวนการเรียนรู้การปลูกข้าวแบบลองผิดลองถูก และการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์จริงและความรู้ที่ฝังลึก ของบรรพบุรุษแล้วถ่ายทอดไปยังรุ่นลูกหลานโดยการสาธิตวิธีและเป็นการสั่งสอนด้วยการบอกเล่าการสอนด้วยวาจา รวมทั้งพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นการดำเนินตามวิถีชีวิตจะประกอบไปด้วยการบอกกล่าว สอน ฝึกทักษะให้แก่สมาชิกในครัวเรือน ญาติพี่น้อง บางครั้งก็สอบถามดูหรือการลอกเลียนแบบจากผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดมีความสัมพันธ์กับผลการวิเคราะห์และประมวลลักษณะการเรียนรู้ของบุคคลที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ (Learning Processes) ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์และได้รับรู้จากการศึกษานอกระบบ จากการส่งเสริมการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งค่อนข้างมีบทบาทมากและสามารถที่จะทำให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้ได้ดีในระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ระดับที่จะนำไปปฏิบัติ เนื่องจากการรับรู้จากสื่อต่างๆ นั้นยังไม่สามารถสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรได้

4.2 การเปรียบเทียบผลจากการเรียนรู้ของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียน ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ มีขั้นตอนการผลิตข้าวหอมมะลิ
ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมดิน เกษตรกรศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีการไถกลบตอซังและไม่เผา
ตอซังจะเตรียมดินในเดือน กุมภาพันธ์ - เมษายน แล้วไถกลบ เกษตรกรจะนำปุ๋ยคอกไปใส่ใน
แปลงนา ในช่วงนี้เกษตรกรจะนิยมนำโคกระบือไปปล่อยในแปลงนาของตนเองแล้วหมุนเวียนไป
ทั่วแปลงนาโดยใช้การหมุนเวียนเลี้ยงโครอบแปลงนาเพื่อให้โคแทะเล็มภายในแปลงนา

ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมพันธุ์ข้าวเกษตรกร ใช้ข้าวพันธุ์ดีที่ได้รับการสนับสนุนจาก
ทางราชการเป็นพันธุ์ข้าวหอมมะลิ 105 และส่วนหนึ่งเกษตรกรจะเก็บพันธุ์เอง

ขั้นตอนที่ 3 การเตรียมน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักชีวภาพ และทำน้ำส้มควันไม้

ขั้นตอนที่ 4 เกษตรกรจะหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน
โดยหว่านเมล็ดข้าวแห้งอัตรา 20 - 25 กิโลกรัมต่อไร่ แล้วทำการคราดกลบ เมื่อต้นข้าวมีอายุ
ประมาณ 30 - 45 วัน ในช่วงนี้จะเกิดสภาวะฝนแล้งและฝนทิ้งช่วง ปริมาณน้ำฝนมีน้อยทำให้
วัชพืชเจริญเติบโตได้ดี จึงต้องถอนวัชพืชและเกษตรกรบางรายจะใช้สารกำจัดวัชพืชมานิดพ่น
ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรมีแรงงานน้อย

ในช่วงแตกกอเกษตรกรใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 16 - 8 - 8 อัตรา 20 กิโลกรัมต่อไร่ และ
เกษตรกรนำปุ๋ยหมักชีวภาพมาใส่ประมาณ 200 กิโลกรัมต่อไร่ เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน
สาเหตุที่ใส่ปุ๋ยเคมีในช่วงนี้มากเป็นเพราะในเดือนมิถุนายน - กรกฎาคม ที่ผ่านมามีเกิดสภาวะฝน
แล้งและฝนทิ้งช่วง ต้นข้าวซึ่งอยู่ในระยะต้นกล้าและกำลังจะแตกกอเกิดการแคระแกรน
ไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควรเป็นเหตุให้ต้องนำปุ๋ยเคมีมาใส่ ส่งผลทำให้ต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น

“ ราคีแพง แกลบก็แพง กากน้ำตาลก็แพงต้องซื้อทุกอย่างไม่ได้ซื้อแต่ปุ๋ยคอกของเรา
มีอยู่ แต่พวกนั้นโตช้า มันหลายขั้นตอน 2 ปีที่แล้วใช้ปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ดแล้วเปลี่ยนเป็นตัวนี้มาเป็น
ปุ๋ยเคมีเพราะมันไม่ทันใจ ตอนแรกใช้ปุ๋ยตัวเอง ตอนสองใช้อัดเม็ด ตอนสามใช้เคมีเลย ตอนที่
เกษตรกรตำบลสอนเค้า เค้าก็สอนตาม หลักสูตรที่สอน เค้าสอนอยู่แต่ไม่มีคนทำตามเพราะทำตาม
มันทำยาก มันทำยาก ข้าวก็ได้น้อย ราคาก็ไม่ดีเท่าไร ”

สัมภาษณ์ นายเสริม ดอกสวย เกษตรกรศูนย์เรียนรู้ของรัฐ วันที่ 23 กันยายน 2551
จะเห็นได้ว่าเกษตรกรได้รับการเรียนรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์มาแล้ว แต่ไม่ได้นำความรู้ที่เรียนรู้มา
ปฏิบัติ ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรขาดความมุ่งมั่นสู่ความเป็นเลิศ ขาดแนวคิดวิคิดและมุมมอง
ที่เปิดกว้างในการทำการเกษตรอินทรีย์ ขาดแนวคิดเชิงระบบทำให้ไม่สามารถเห็นสาเหตุที่แท้จริง
ของปัญหา และขาดความเพียรพยายามจึงคิดว่ามีความยุ่งยากในการปฏิบัติ ซึ่งไม่สอดคล้องกับ
กับแนวคิด The Fifth Discipline ของ Senge (1990) เมื่อนำผลผลิตไปจำหน่ายราคาก็ไม่ได้
แตกต่างกันมากนัก จะเห็นได้ว่าเกษตรกรให้ความสำคัญในเรื่องราคาที่จำหน่าย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำ

ให้เกษตรกรร่อยากเรียนรู้ จากการสังเกตที่แปลงนา พบว่า น้ำมีความใสต้นข้าวตั้งตรงไม่มีศัตรูธรรมชาติ (ตัวห้ำ ตัวเบียน) บินบริเวณต้นข้าว พบกลุ่มไขหอยเชอริประปรายทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรฉีดสารเคมีกำจัดศัตรูพืชสาร ดังกล่าวจึงไปทำลายศัตรูธรรมชาติ (ตัวห้ำ ตัวเบียน)

“ตอนที่เขามาสอนฉันก็ทราบว่าจะไรมันคือตำรวจ (ตัวห้ำ ตัวเบียน) อะไรมันคือผู้ร้าย (ศัตรูพืช) ส่วนใหญ่จะไม่มีปัญหาเรื่องแมลงศัตรูข้าว”

สัมภาษณ์นายเสริม ดอกสวย วันที่ 26 ตุลาคม 2551

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องศัตรูพืชและศัตรูธรรมชาติและใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์นางเสาวณี ถาวรผาด กล่าวว่

“เมื่อ 3 - 4 ปีที่แล้วฉันเคยเข้าร่วมโครงการขอรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของจังหวัด ทางราชการกำหนดว่าจะรับซื้อในราคากิโลกรัมละ 10 บาท แต่เมื่อผลผลิตออกมาแล้วก็ไม่รับซื้ออย่างที่กำหนด ฉันจึงนำข้าวไปขายให้กับโรงสี ซึ่งเป็นการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล โดยรับจำนำในราคากิโลกรัมละ 9 บาท ซึ่งเป็นราคาเดียวกับข้าวในระบบเกษตรเคมีทำให้ขาดกำลังใจในการผลิต ทั้งนี้เป็นเพราะการปลูกข้าวอินทรีย์ผลผลิตที่ได้ไม่มากเท่าที่ควร ประกอบกับสามีต้องมีการกิจในทำงานในตัวเมืองเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ไม่มีเวลาจะมาทำปุ๋ยอินทรีย์ จึงหันกลับมาทำการเกษตรโดยการใช้ปุ๋ยเคมี”

สัมภาษณ์ นางเสาวณี ถาวรผาด วันที่ 25 ตุลาคม 2551 ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์

“ในปีนี้องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้สนับสนุนงบประมาณในการแทรกแซงราคาข้าวอินทรีย์เพื่อให้ราคาสูงกว่าราคาท้องตลาด 2 - 3 บาท องค์การบริหารส่วนจังหวัดจะรับซื้อจากพี่น้องเกษตรกร โดยได้ตั้งงบประมาณ 350 ล้านบาท เพื่อจะซื้อข้าวอินทรีย์จากพี่น้องเกษตรกร” สัมภาษณ์นายชูชัย มุ่งเจริญพร นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ วันที่ 12 สิงหาคม 2552

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เกษตรกรภายในศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ได้ยึดติดกับราคาที่ใช้เป็นกลยุทธ์ในการผลิตข้าวอินทรีย์ เมื่อผลผลิตข้าวออกมาเกษตรกรนำผลผลิตข้าวอินทรีย์ไปจำหน่ายให้โรงสี ราคาที่เกษตรกรจำหน่ายก็ไม่แตกต่างกับข้าวที่ผลิตทั่วไปจึงทำให้เกษตรกรไม่มีแรงจูงใจในการผลิตข้าวอินทรีย์ ประกอบกับแรงงานที่ไม่เพียงพอจึงทำให้เกษตรกรหันกลับไปผลิตข้าวในระบบเกษตรเคมี

จะเห็นได้ว่าในอดีตเกษตรกรเคยทำเกษตรอินทรีย์เพื่อขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สู่สากล เพื่อจะได้รับการรับรองการผลิตและเพื่อที่จะขายในราคาที่สูงขึ้น แต่เมื่อได้ผลผลิตมาแล้วซึ่งเป็นผลผลิตในระยะปรับเปลี่ยน ทำให้ไม่สามารถที่จะขายในราคาที่สูงขึ้นได้ทำให้เกษตรกรต้องกลับมาผลิตข้าวเคมี แสดงให้เห็นว่ากระบวนทัศน์ (Paradigm) และเป้าหมาย ในการผลิตของเกษตรกรไม่ได้เปลี่ยนไป

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า ภายในศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีโครงการผลิตข้าวอินทรีย์หลายโครงการดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ในปีที่ทางศูนย์ฯ ได้ปรับกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเกษตรกรมีพันธุ์ดีปลูกอย่างต่อเนื่องทำให้ลดต้นทุนการผลิตและได้ข้าวเปลือกคุณภาพดีสามารถจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ในราคาสูงจากเดิม 2,000 - 5,000 บาทต่อตัน เกษตรกรได้รับการเรียนรู้ในการผลิตข้าวที่ถูกต้องทำให้มีรายได้สูงขึ้น และเกษตรกรได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง”

สัมภาษณ์ นางวนิดา วังเวงจิต เลขาศูนย์ฯ วันที่ 24 พฤศจิกายน 2551

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรผ่านการเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐฯ พบว่าศูนย์เรียนรู้ของรัฐฯ ได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อจำหน่ายมาเป็นการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพดีเพื่อจำหน่าย ซึ่งทำให้รูปแบบและวัตถุประสงค์การผลิตเปลี่ยนแปลงไป ไม่ทำให้เกิดความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร จึงเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้ของรัฐฯ ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สู่สากลมาเป็นการผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อจำหน่ายและขอรับรองมาตรฐานการเกษตรที่ดีและเหมาะสม GAP ซึ่งทำให้เกษตรกรเกิดความสับสนในกระบวนการคิดไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง ซึ่งแนวคิดจะทำเพื่อขายไม่ได้ทำเพื่อความมั่นคงและปลอดภัยด้านอาหารและพึ่งพาตนเองได้ จึงทำให้แนวคิดและวิธีการปฏิบัติที่มุ่งให้ผลตอบแทนด้านผลผลิตและราคาเช่นเดิม

“ข้าวอินทรีย์กลุ่มพวกฉันจะเลิกทำแล้ว มันทำยาก ไม่ผ่านมาตรฐานสักคน แต่ถ้าจะให้สมัครก็สมัครได้แต่ไม่ผ่านหรอก” สัมภาษณ์นางวนิดา วันที่ 28 พฤศจิกายน 2552

ขั้นตอนที่ 5 ก่อนเก็บเกี่ยวประมาณ 7 วัน เกษตรกรจะระบายน้ำออกจากที่นาเพื่อเตรียมการเก็บเกี่ยว

ขั้นตอนที่ 6 การเก็บเกี่ยวในเดือนพฤศจิกายน โดยการไถรวนเกี่ยวนาดในอัตราไร่ละ 550 บาท

ขั้นตอนที่ 7 ตากแดดไว้ 2 - 3 แดดแล้วนำไปจำหน่ายที่โรงสีเพื่อชำระค่าเกี่ยวนาดและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

จากแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้าน ที่ว่า

“จะปลูกพืชอะไรต้องเตรียมดิน”

“จะกินอะไรต้องเตรียมอาหาร”

“จะพัฒนาการต้องเตรียมประชาชน”

“จะพัฒนาคนต้องเตรียมที่จิตใจ”

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน พบว่า เกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์เพราะมีแรงจูงใจและมุ่งหวังที่จะบริโภคข้าวที่ปลอดภัยสารพิษ

“สารเคมีมีพิษต่อร่างกายมาก เป็นไข้เจ็บป่วยทุกวันนี้มีสาเหตุมาจากการบริโภคอาหารที่ไม่ปลอดภัยจากสารพิษ เดียวเป็นนี่เป็นนั่น ก็อยากจะหันมาปลูกข้าวกินเอง ปลูกผักกินเองคิดอย่างนี้นะ เรื่องราคานี้ไม่เกี่ยว เท่าไรก็แล้วแต่ ผมทำมาสองปีสามปีแล้วก็ไม่ค่อยดีกับเค้าหรอก

เพราะว่าเราปรับปรุงดินยังไม่พอ แต่ก่อนก็ทำนาเชิงเดี่ยว ก็หว่านปุ๋ยไปเรื่อย ๆ มาตอนไหนก็ใช้ ตอนนั้น ก็ใช้ยู่สองสามปีนั่นแหละ ดินมันก็เสีย แล้วพวกผักพวกอะไรปลูกกินเองหมด ไม่ใช่มีแต่ขาย ขายได้เงินเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เก็บไว้” สัมภาษณ์พ่อสามล วงแหวน เกษตรกรต้นแบบ บ้านดีแท้ ตำบลสำโรง อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ วันที่ 25 กันยายน 2551

การวางแผนการทำนาอินทรีย์ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน การปลูกข้าวอินทรีย์เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้ได้ข้าวสำหรับการบริโภคอย่างปลอดภัยเพื่อรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมแปลงพันธุ์ข้าวและการคัดเลือกพันธุ์ การคัดเลือกพันธุ์ข้าวขาวมะลิ 105 ตั้งแต่ปักดำจนถึงออกรวงและเมื่อเริ่มมีแป้งแล้ว จึงปล่อยน้ำออกจากคันนา คัดเลือกเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีเมล็ดแก่จัด มีเมล็ดโตและสมบูรณ์ที่สุด เก็บไว้ต่างหากแล้วนำมาแยกเมล็ดข้าวและฟางข้าวออกจากกันโดยการนวดด้วยมือ จากนั้นนำเมล็ดมาผัดเพื่อคัดเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ออกแล้วนำเมล็ดพันธุ์ที่คัดเลือกดีแล้วมาตากแห้งแล้วเก็บไว้ทำพันธุ์

ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมการปรับปรุงบำรุงดิน ฉีดพ่นน้ำหมักชีวภาพประมาณเดือนธันวาคม - มกราคม ในช่วงที่มีหมอกซึ่งจะเหมาะสมสำหรับการขยายตัวของจุลินทรีย์แล้วไถกลบตอซัง

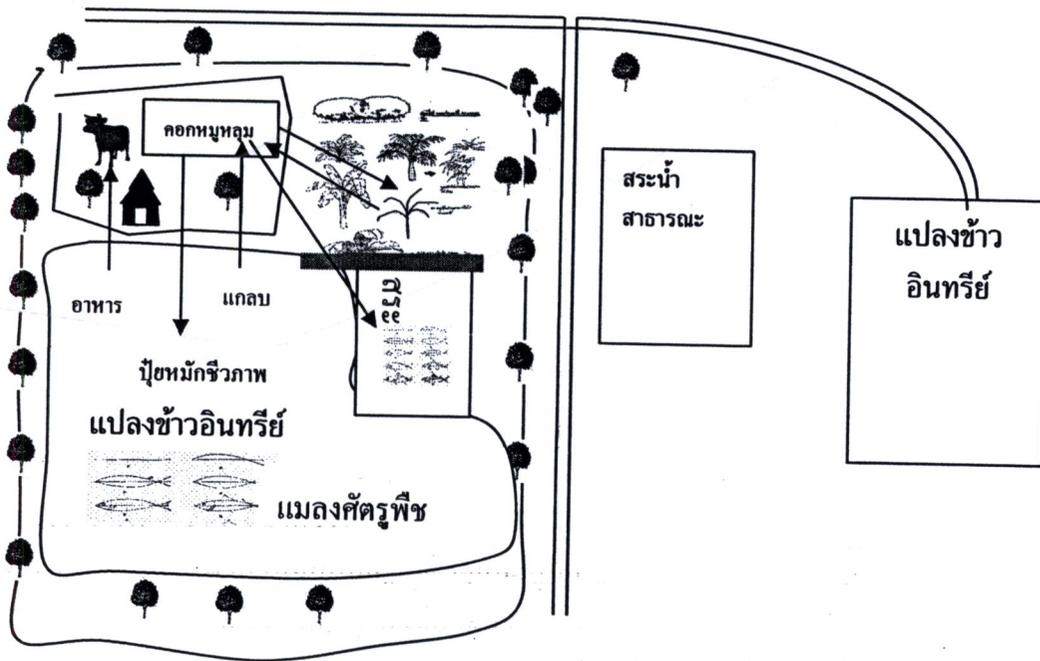
ขั้นตอนที่ 3 หว่านถั่วพำ เมื่อถั่วพำออกดอกแล้วไถกลบประมาณเดือนมีนาคม - เมษายน ในช่วงนี้เกษตรกรจะมีการเตรียมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพและน้ำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพอย่างง่าย ๆ นำเศษใบไม้ไปใส่ในคอกสัตว์แล้วนำน้ำหมักชีวภาพผสมน้ำฉีดพ่น จากนั้นให้โคกระบือเหยียบย่ำแล้วเอาเศษข้าวไปหว่านให้ทั่วคอกสัตว์เพื่อให้ไก่ไปคุ้ยเขี่ยเพื่อที่จะให้ปุ๋ยร่วนซุยมากยิ่งขึ้น

บางกรณีที่เกษตรกรไม่ไถกลบตอซังแล้วปล่อยให้โคหรือกระบือเข้าไปแทะเล็มหญ้าในแปลงนาเพื่อให้โคกระบือถ่ายมูลในแปลงนาโดยใช้รั้วไฟฟ้ากั้นไม่ให้โคออกจากพื้นที่นา ดังแสดงไว้ในภาพที่ 4.7

ภาพที่ 4.7 เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านนำโคมาเลี้ยงในแปลงนา

ขั้นตอนที่ 4 เกษตรกรบางรายนำสุกมาเลี้ยงบริเวณคันทนา จากนั้นชุดหลุมให้ลึกประมาณ 50 เซนติเมตรนำแกลบสดมาใส่ในหลุม แล้วนำลูกสุกที่หย่านมแล้วมาเลี้ยงประมาณ 2 - 3 ตัว ต่อคอก ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเรียกว่า “การเลี้ยงหมูหลุม” จากนั้นนำน้ำหมักชีวภาพราดลงในคอก หมูหลุมประมาณ 2 - 3 ครั้งต่อเดือน เมื่อเลี้ยงหมูหลุมประมาณ 5 เดือน จะได้ปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อนำไปใส่แปลงนาข้าวอินทรีย์ได้ซึ่งสะดวกในการขนย้าย ดังแสดงในภาพที่ 4.8

ภาพที่ 4.8 แสดงแผนผังแปลงนาที่มีการเลี้ยงหมูหลุม

จากภาพที่ 4.8 จะเห็นได้ว่าในแปลงนาของเกษตรกรมีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายชนิด ได้แก่ ข้าว สระน้ำเป็นแหล่งน้ำในไร่และเลี้ยงปลา พืชผัก พืชสมุนไพร ไม้ยืนต้นและไม้ใช้สอย เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ โค ไก่ เป็ด หมูหลุมผลผลิตที่ได้คือปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพใช้ในการปรับปรุงดิน จะเห็นได้ว่า ทุกกิจกรรมมีการเกื้อกูล ดังต่อไปนี้

1. การเลี้ยงปลาในนาข้าว ผลผลิตที่ได้จากข้าวเป็นอาหารของปลา ปลากินแมลงศัตรูข้าว มูลปลาเป็นปุ๋ยของต้นข้าว
2. ปลูกผักกับการเลี้ยงเป็ดและเลี้ยงไก่ ไก่กินเศษผัก มูลไก่เป็นปุ๋ยสำหรับพืชผัก
3. การใช้ทรัพยากรในไร่นา แกลบที่ได้จากการสีข้าวนำมาทำปุ๋ยหมักชีวภาพในคอกหมูหลุม เศษผักทำน้ำหมักชีวภาพ เศษหญ้าเศษใบไม้นำมาปุ๋ยหมักชีวภาพ หรือนำเศษผักเป็นอาหารของหมูหลุม น้ำหมักชีวภาพใช้ทำปุ๋ยในคอกหมูหลุม นำปุ๋ยหมักชีวภาพไปใส่แปลงนา เศษฟางข้าวใช้เป็นอาหารของโคและเพาะเห็ดฟาง

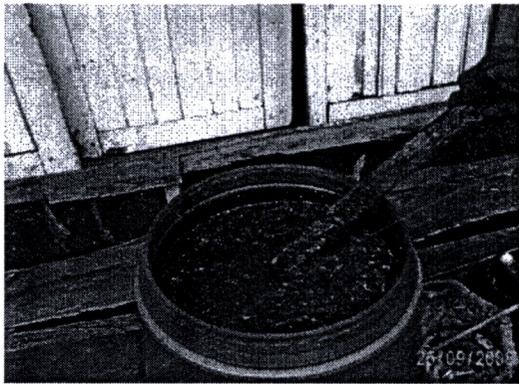
ขั้นตอนที่ 5 เกษตรกรนำปุ๋ยหมักชีวภาพมาหว่านให้ทั่วแปลงนา ประมาณ 200 กิโลกรัมต่อไร่

ขั้นตอนที่ 6 การเตรียมพื้นที่นาทำนาจะต้องเตรียมคันนาให้มีความสูงประมาณ 50 - 70 เซนติเมตร เพื่อเก็บกักน้ำเพราะข้าวจะขาดน้ำไม่ได้ถ้าไม่มีน้ำซึ่งจะเกิดวัชพืชในนาข้าว ทำให้ข้าวเจริญเติบโตช้า เสียเวลาในการกำจัดวัชพืชคันนาในควมใส่ท่อระบายน้ำช่วงแรกในการปักดำไม่ควรให้ระดับน้ำเกิน 10 เซนติเมตรเพราะต้นข้าวยังไม่แข็งแรงพอ ถ้ามีน้ำในแปลงนา จะทำให้ต้นข้าวเน่าได้

ขั้นตอนที่ 7 ปรับพื้นที่ในคันนาให้มีระดับเท่ากัน อย่าให้มีน้ำเอียงข้างใดข้างหนึ่ง เพื่อได้ขังน้ำในระดับเดียวกัน

ขั้นตอนที่ 8 การเตรียมพื้นที่สำหรับเพาะต้นกล้า พอถึงฤดูทำนาฝนเริ่มตกในเดือน พฤษภาคม - มิถุนายน ควรเตรียมพื้นที่เพื่อเตรียมเพาะต้นกล้าแปลงเพาะกล้าควรมีดินร่วนซุย ใกล้เคียงแหล่งน้ำถ้าฝนทิ้งช่วงจะได้สูบน้ำมาหล่อเลี้ยง

ขั้นตอนที่ 9 การเตรียมพันธุ์ข้าวให้น้ำหมักชีวภาพมาหมักในเมล็ดพันธุ์ข้าวให้จุลินทรีย์ท่อมเมล็ดข้าวหากเมล็ดข้าวฟูน้ำให้เก็บออกควรรอ ประมาณ 2 - 3 วัน แล้วนำมาผัดไว้ 1 วัน แล้วนำไปหว่านในแปลงที่เตรียมไว้ ดังแสดงในภาพที่ 4.9

ภาพที่ 4.9 การเตรียมน้ำหมักชีวภาพของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

กรณีทำนาดำ

“ผมทำนาโดยวิธีการปักดำเวลาผมมีน้อยผมต้องไปทำงานอย่างอื่นด้วยที่นาผมมี 60 ไร่ ถ้าทำนาหว่านผมต้องใช้เมล็ดพันธุ์จำนวนมากและทำให้ผมสิ้นเปลืองค่าเมล็ดพันธุ์ที่จะหว่านลงไป ต้องใช้เมล็ดพันธุ์ในนาคิดว่าการทำนาดำได้ผลผลิตที่สูงกว่าดูแลรักษาง่ายและคิดว่าเวลาส่วนใหญ่อยู่ที่การถอนกล้าและทำนาอินทรีย์ถอนต้นกล้าถอนยากด้วยท่าเลยมาคิดว่าทำอย่างไรจะลดระยะเวลาในการถอนกล้าให้ง่ายขึ้นผมจึงใช้วิธีการตกกล้าในผ้าในลอนสีเขียวซึ่งทำให้ง่ายในการถอนกล้า ”

(สัมภาษณ์นายสุริยะกุล เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน)

ขั้นตอนที่ 10 การเตรียมแปลงเพาะต้นกล้าในผ้าไนลอนเขียว

10.1 ให้มีน้ำขังพอที่หว่านกล้าควรรดและคลาดดินให้ร่วนซุย

10.2 ปรับระดับพื้นเสมอกัน ปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง

10.3 นำผ้าไนลอนสีเขียวขนาดเท่ากับแปลงเพาะกล้ามายูพื้นแปลงตกกล้าใช้
เท้าเหยียบให้ติดพื้นมากที่สุด ดังแสดงในภาพที่ 4.10

ภาพที่ 4.10 แปลงตกกล้าโดยใช้ตาข่ายสีเขียว

10.4 นำเมล็ดพันธุ์ที่เตรียมไว้มาหว่านให้พอดีกับแปลงที่ปูด้วยไนลอนสีเขียว

10.5 อายุต้นกล้าประมาณ 10 - 15 วัน ต้นกล้าจะตั้งหน่อได้แข็งแรง

10.6 นำน้ำหมักชีวภาพฉีดพ่นต้นกล้าโดยผสมน้ำหมักชีวภาพจำนวน 3 ช้อน
โต๊ะ ผสมน้ำ 20 ลิตร ฉีดพ่นให้ทั่วแปลงกล้า ชั่งน้ำใส่ต้นกล้าอย่าให้น้ำขาดจากแปลง

10.7 ก่อนถอนต้นกล้าประมาณ 5 วัน ฉีดพ่นน้ำจุลินทรีย์อีกครั้งจะทำให้เรา
สามารถถอนต้นกล้าได้ง่ายได้รวดเร็วจะทำให้เราสามารถประหยัดแรงงานและค่าใช้จ่ายในการ
ถอนต้นกล้าไปปักดำ ทั้งนี้เป็นเพราะผ้าไนลอนสีเขียวที่ปูพื้นนากันไม่ให้ระบบรากลงถึงพื้นดินและ
ระบบรากจะฟูขึ้น

ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีกระบวนการคิด
และวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของปัญหาของการผลิตข้าวและคิดและค้นหานวัตกรรมจากการเรียนรู้
ใหม่ๆ มาใช้ในการประหยัดเวลาและต้นทุนในการถอนกล้าไปปักดำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ
Marquardt (1996) ประเภทของการเรียนรู้เชิงปรับตัวซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาที่
พบในเรื่องของต้นทุนและเวลาของเกษตรกร ซึ่งได้ความรู้จากการพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรียน
รหว่างกันเอง ทำให้ความรู้เรื่องการตกกล้าในแปลงตกกล้าซึ่งปูด้วยไนลอนสีเขียวได้กระจาย
ออกไปอย่างกว้างขวางซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการองค์ความรู้ของในองค์กร SECI ของ
Nonaka and Takeuchi (1995)

ขั้นตอนที่ 11 การปักดำ ในช่วงก่อนปักดำควรขังน้ำไว้ในนาเพื่อให้ดินนึ่มง่ายในการไถเพื่อปักดำ ก่อนปักดำควรปล่อยน้ำที่ขังออกจากคันนาให้เหลือประมาณ 10 - 15 เซนติเมตร ไม่ควรให้น้ำมากหรือน้อยจนเกินไปไถและคราดที่นาให้ดินดินร่วนซุยแล้วนำต้นกล้าที่เตรียมไว้มาปักดำ กำหนดความห่างระหว่างต้นประมาณ 40 เซนติเมตร เพื่อให้แตกกอได้ดีและใส่ต้นกล้า กอละ 2 - 3 ต้น เมื่อปักดำได้ 15 วัน นำน้ำหมักชีวภาพมาฉีดพ่นต้นข้าวในนาเพื่อกระตุ้น เชื้อจุลินทรีย์ที่หว่านตอนเตรียมดินจะทำให้ต้นข้าวแข็งแรงเจริญเติบโตดีและทนทานต่อศัตรูข้าว

ขั้นตอนที่ 12 การดูรักษาคอยหมั่นดูแลต้นข้าวและดูแลระดับน้ำอย่าให้ขาด หมั่นดูแลรักษาไม่ให้วัชพืชขึ้นในนาข้าว ถ้าพบว่ามีวัชพืชขึ้นมากเกินไปเกษตรกรจะใช้วิธีการตัดหรือเกี่ยวหญ้าและข้าวในแปลงนาออกโดยมีเงื่อนไขว่าต้องเกี่ยวในระยะต้นกล้าเท่านั้น และฉีดพ่นน้ำหมักชีวภาพทุก ๆ 15 วัน จนข้าวตั้งท้องแล้วหยุดฉีดพ่นน้ำหมักชีวภาพ ในแปลงนาข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้เน้นการปลูกพืชให้มีความหลากหลาย เช่น ปลูกถั่วพริ้วบนคันนาเพื่อให้เป็นที่อาศัยของแมลงที่มีประโยชน์และปลูกต้นตะขบเพื่อล่อให้นกกระจิบนกกระจาบ มากินแมลงศัตรูพืชที่เป็นศัตรูของข้าวเพื่อลดการระบาดของศัตรูข้าว ดังแสดงในภาพที่ 4.11 และภาพที่ 4.12

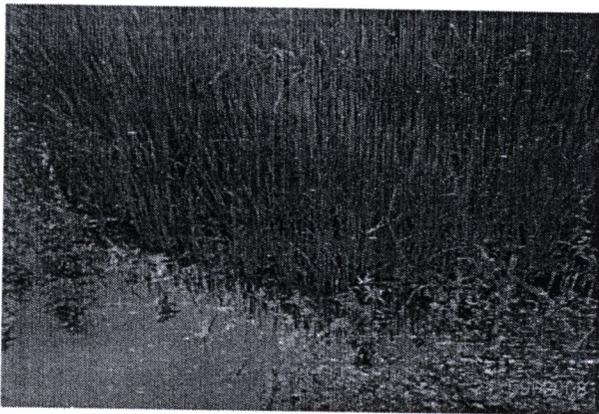
ภาพที่ 4.11 คันนาของเกษตรกรปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ

ซึ่งสอดคล้องกับคำพูดปราชญ์ชาวบ้านว่า “ ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้เราสามารถลดรายจ่ายลงได้อย่างชัดเจนเพราะเราปลูกและเลี้ยงทุกอย่างที่กินและต้องใช้ ”

ภาพที่ 4.12 เกษตรกรปลูกต้นตะขบเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ

ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตสภาพแวดล้อมในแปลงนา พบว่า มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในแปลงนา เช่น แมงปอบ้าน แมงปอเข็ม แมงมุม หอย ปลา กบ เขียด สหรัย ตะไคร่น้ำ และสีของน้ำขุ่น นั้นแสดงให้เห็นว่าในพื้นที่นาข้าวได้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งมีชีวิตเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะสภาพแวดล้อมและดินที่อยู่อาศัยเกิดความเหมาะสมและเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการความหลากหลายทางชีวภาพดังกล่าว ดังแสดงไว้ในภาพที่ 4.13

ภาพที่ 4.13 ความหลากหลายทางชีวภาพของแปลงนาเกษตรกร

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ใช้วิธีการอนุรักษ์ศัตรูธรรมชาติโดยการทำศัตรูธรรมชาติ (ตัวห้ำ ตัวเบียน) สามารถอยู่รอดขยายพันธุ์และดำรงอยู่ในสภาพนิเวศนั้น ๆ เพื่อให้ศัตรูธรรมชาติเหล่านั้นควบคุมจำนวนแมลงศัตรูพืชให้อยู่ในระดับที่ไม่เป็นอันตรายต่อข้าวที่ปลูกไว้ เป็นการหลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีและสารพิษทางการเกษตร เพราะจะทำให้ดินเป็นกรดจัด เป็นอันตรายต่อวงจรชีวิตของแมลงศัตรูธรรมชาติหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช ให้ใช้วิธีการตัดใบข้าวและใบหญ้า หรือคลุมด้วยฟาง ใบไม้ แหนและมีการใช้สารสกัด

สมุนไพรมีการปลูกพืชหลากหลายชนิด หลายระดับ เพื่อจัดระบบนิเวศในแปลงนา เช่น การปลูกถั่วพรวนคัมนนาหรือการปล่อยให้วัชพืชขึ้นหลากหลายชนิด ปลูกพืชหลายชนิดให้ขึ้นปะปนกัน มีการใช้สารสกัดสมุนไพรมากำจัดแมลงศัตรูพืชและเป็นการอนุรักษ์แมงมุมซึ่งเป็นศัตรูธรรมชาติเพื่อทำให้ปริมาณแมงมุมเพิ่มขึ้นแมงมุมสามารถซ่อนตัวอยู่ในชั้นของวัสดุคลุมแปลง

ขั้นตอนที่ 13 พืชข้าวแก่แล้วก็ปล่อยน้ำออกจากคัมนนาและเตรียมเก็บเกี่ยวต่อไป

กรณี ทำนาหว่านเกษตรกรเตรียมดินโดยการไถกลบตอซังในเดือนมกราคม - เดือนมีนาคม และใส่ปุ๋ยหมักชีวภาพจากนั้นทำการไถหว่านในเดือนเมษายน - พฤษภาคม โดยใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวขาวมะลิผสมกับเมล็ดถั่วเขียวที่เกษตรกรเก็บไว้ แล้วหว่านในถั่วเขียวอัตรา 1 - 2 กิโลกรัมต่อพันธุ์ข้าว 20-25 กิโลกรัมต่อไร่ เมื่อเกิดภาวะฝนแล้งและทิ้งช่วงมีวัชพืชขึ้นในเดือนมิถุนายน - กรกฎาคม เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านจะทำการตัดต้นข้าว ต้นถั่วเขียวและวัชพืชปล่อยให้ปกคลุมแปลงข้าว ซึ่งมีการเรียนรู้มาจากการลองผิดลองถูกและเรียนรู้เพื่อการปรับให้เข้ากับสภาวะการณปัจจุบัน เมื่อมีฝนตกมาเกษตรกรก็หว่านปุ๋ยหมักชีวภาพปรากฏว่าผลผลิตไม่ได้ลดลงขณะเดียวกันจากผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้เกษตรกรทำการวิจัยประเด็นนี้ขึ้นตามคำกล่าวที่ว่า ดังแสดงในภาพที่ 4.14

“ ปีผ่านมามาผมได้วิจัยดูว่าระหว่างการตัดและไม่ตัดต้นข้าวแปลงไหนจะให้ผลผลิตสูงกว่ากันปรากฏว่าแปลงที่ตัดได้ข้าวมากกว่า ”

(สัมภาษณ์นายอุดม สังข์ผึ้ง เกษตรกรต้นแบบศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน ได้มีการคิดและวิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับสภาวะการณปัจจุบัน และอนาคตทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงปรับตัวเป็นการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การเรียนรู้เกิดขึ้นกับตนเองได้เรียนรู้ไปสู่ผลของการกระทำแล้วมีการประเมินผลเพื่อแก้ไขให้ดีขึ้นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Marquardt (1996) ในปัจจุบันนี้จากการพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรียนระหว่างกันเอง ทำให้ความรู้เรื่องการตัดใบข้าวของเกษตรกรในระยะต้นกล้าได้กระจายออกไปแล้วเกษตรกรนำไปปฏิบัติตามเป็นจำนวนมากซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการองค์ความรู้ของในองค์กร SECI ของ Nonaka and Takeuchi (1995)

ภาพที่ 4.14 เกษตรกรตัดใบข้าวเพื่อกำจัดวัชพืชเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี

ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐซึ่งคอยรับการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเป็นความรู้จากศูนย์วิจัยและพัฒนาถ่ายทอดความรู้ ในบางครั้งอาจมีความไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ จึงทำให้เกษตรกรไม่ยอมการปฏิบัติตามใน ขณะเดียวกันผู้วิจัยได้ไปศึกษาวิจัยเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ ชาวบ้าน พบว่า เกษตรกรได้รับความรู้จากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษและเครือญาติและประเพณี ท้องถิ่นโดยตระหนักถึงความสำคัญและเนื้อหาที่มีต่อตนเองครอบครัวและทางสื่อต่างๆ ฟังความรู้ จากการโฆษณาของบริษัทขายสารเคมีเกษตร ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ตั้งแต่เป็นเด็กพ่อแม่ได้สอนให้รู้จักคันไถและได้เรียนรู้การทำนาโดยการตกกล้าและฝัก ดำนา” สัมภาษณ์นายไพโร คงวัน เกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

“มีเซลแมนมาโฆษณาขายปุ๋ย”

สัมภาษณ์ นายอุทา อินแปลง เกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและศูนย์เรียนรู้ ของรัฐ เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2552 มีขั้นตอนการปฏิบัติดังต่อไปนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมพันธุ์เกษตรกรจะเตรียมพันธุ์เองโดยการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เอง
- ขั้นตอนที่ 2 เกษตรกรเผาตอซังในเดือนกุมภาพันธ์เพราะคิดว่าตอซังทำให้ไถยาก และทำให้เมล็ดข้าวไปค้างที่ซังข้าวเมล็ดพันธุ์ไม่งอก
- ขั้นตอนที่ 3 เกษตรกรไถตะไคร่ในเดือน เมษายน ถึงเดือน พฤษภาคม
- ขั้นตอนที่ 4 หว่านเพื่อรอฟนในเดือน พฤษภาคม
- ขั้นตอนที่ 5 เมื่อฝนตกมาเกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมี สูตร 16 - 8 - 8 ในอัตรา 35 - 45 กิโลกรัมต่อไร่ หว่านในครั้งแรกในเดือนมิถุนายน
- ขั้นตอนที่ 6 เมื่อเกิดภาวะฝนแล้งและฝนทิ้งช่วงต้นหญ้าจะขึ้นเกษตรกรจะทำการถอน และการสารเคมีในการกำจัดวัชพืช

ขั้นตอนที่ 7 เกษตรกรจะใส่ปุ๋ยเคมี สูตร 46 - 0 - 0 ในอัตรา 15 กิโลกรัมต่อไร่ อีกครั้งในเดือนสิงหาคม ถึงกันยายน

ขั้นตอนที่ 8 เกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์ในเดือนพฤศจิกายน โดยใช้รถเกี่ยวนา ซึ่งจ้าง ในอัตรา ไร่ละ 550 บาท

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ทั้งสองศูนย์มีการเรียนรู้จากบรรพบุรุษและเครือญาติ ประเพณีท้องถิ่นและการโฆษณาของบริษัทขายสารเคมีเกษตร ทำให้เกษตรกรทำการเกษตรเป็นไปตามกระแสหลัก และมีแนวคิดในการต้องการผลผลิตที่สูงไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ดังนั้นศูนย์เรียนรู้ทั้งสองศูนย์ควรขยายเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้อาสาสมัครเกษตรและเกษตรกรต้นแบบให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านเพื่อเกษตรกรได้รับการเรียนรู้อย่างทั่วถึง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเกษตรกรทั้งสองศูนย์เรียนรู้และนอกศูนย์เรียนรู้มีการปฏิบัติที่แตกต่างกันดังสรุปไว้ในตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 เปรียบเทียบขั้นตอนการปฏิบัติในการผลิตข้าวอินทรีย์และหรือข้าวปลอดสารพิษของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรนอกศูนย์

ระยะเวลา เดือน	ขั้นตอนการปฏิบัติ		
	เกษตรกรภายใต้ศูนย์ เรียนรู้ของรัฐ	เกษตรกรภายใต้ศูนย์ เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน	เกษตรกรนอกศูนย์ เรียนรู้
มกราคม	นำโคมาเลี้ยงในแปลงนา	หว่านปุ๋ยพืชสด	ไม่เผาตอซัง
กุมภาพันธ์	นำโคมาเลี้ยงในนา นำปุ๋ยคอกมาใส่	นำปุ๋ยคอกมาใส่	ไม่เผาตอซัง
มีนาคม	นำวัวมาเลี้ยงในนา	ไถกลบปุ๋ยพืชสด, เตรียมปุ๋ยหมักชีวภาพ	เผาตอซัง
เมษายน	นำวัวมาเลี้ยงในนา	นำปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมัก ชีวภาพใส่ในนา	เผาตอซัง
พฤษภาคม	เตรียมดินโดยการไถตะ และหว่านและคราดกลบ	เตรียมดินโดยการไถตะ หว่านแล้วคราดกลบ	เตรียมดินโดยการไถตะ หว่านแล้วคราดกลบ
มิถุนายน	หว่านปุ๋ยเคมีสูตร 16 - 16 - 8	ฉีดพ่นน้ำหมักชีวภาพ ทุก ๆ 15 วัน	หว่านปุ๋ยเคมี สูตร 16 - 16 - 8
กรกฎาคม	ใช้ปุ๋ยเคมีในนาและฉีด พ่นกำจัดวัชพืช	ฉีดพ่นน้ำหมักชีวภาพ ทุก ๆ 15 วัน	ตรวจสอบแปลงนา

ตารางที่ 4.13 เปรียบเทียบขั้นตอนการปฏิบัติในการผลิตข้าวอินทรีย์และหรือข้าวปลอดสารพิษของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรนอกศูนย์ (ต่อ)

ระยะเวลา เดือน	ขั้นตอนการปฏิบัติ		
	เกษตรกรภายใต้ศูนย์ เรียนรู้ของรัฐ	เกษตรกรภายใต้ศูนย์ เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน	เกษตรกรนอกศูนย์ เรียนรู้
สิงหาคม	ฉีดพ่นสารเคมี	สารสกัดธรรมชาติ	ฉีดพ่นสารเคมี
กันยายน	ปุ๋ยเคมีสูตร 46 - 0 - 0	ฉีดพ่นน้ำหมักชีวภาพ ทุก ๆ 15 วัน	ปุ๋ยเคมีสูตร 46 - 0 - 0
ตุลาคม	ตรวจสอบแปลงนา	ตรวจสอบแปลงนา	ตรวจสอบแปลงนา
พฤศจิกายน	เก็บเกี่ยวโดยใช้รถ เกี่ยวนวด	เก็บเกี่ยวโดยใช้รถ เกี่ยวนวด	เก็บเกี่ยวโดยใช้รถ เกี่ยวนวด
ธันวาคม	ไม่เผาตอซัง	ฉีดพ่นน้ำหมักชีวภาพ แล้วไถกลบตอซัง	ไม่เผาตอซัง

จากตารางที่ 4.13 จะเห็นว่าผลการปฏิบัติของเกษตรกรทั้งสองศูนย์เรียนรู้และเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้มีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. ช่วงหลังการเก็บเกี่ยวเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ทั้งสองศูนย์มีการปรับปรุงบำรุงดินแต่เกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ทั้งสองศูนย์มีการเผาซังทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรเชื่อว่าทำให้เกิดความยุ่งยากในการเตรียมดินนอกจากนั้นเวลาหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวจะทำให้เมล็ดพันธุ์ข้าวไปค้างที่ตอซังทำให้เปอร์เซ็นต์การงอกของเมล็ดพันธุ์ต่ำ

2. ช่วงการปลูกและการดูแลรักษาเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ของรัฐและเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่มีการใช้สารเคมี

จะเห็นว่าเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ของรัฐและเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้มีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

จากการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงของเกษตรกรและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเองของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีการปรับตัว เกิดนวัตกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ของเกษตรกรทั้งสองศูนย์มีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. การเตรียมปุ๋ยอินทรีย์ในแปลงนา เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ นำโคไปเลี้ยงในแปลงนาแล้วสลับหมุนเวียนไปทั่วแปลง แต่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านนำโคกระบือปล่อยไปในแปลงโดยใช้ลวดไฟฟ้าล้อมทั้งแปลง การเลี้ยงหมูหลุมบนคันเพื่อเอามูลของหมู

หลุมมาทำปุ๋ยหมักชีวภาพและการเลี้ยงเปิดแบบหมุนเวียนในแปลงนา ซึ่งการดังกล่าวทำให้ได้ปุ๋ยอินทรีย์ที่มีคุณภาพและสะดวกและประหยัดเวลาในการขนส่ง

2. การเตรียมปุ๋ยหมักชีวภาพในคอกสัตว์ เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ กวาดปุ๋ยคอกแล้วปฏิบัติตามขั้นตอน แต่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านนำเศษอาหารไปหว่านในคอกสัตว์แล้วนำน้ำหมักชีวภาพไปรด ไก่จะไปคุ้ยเขี่ยเพื่อหาอาหารจะเป็นการกระจายและเป็นการผสมได้อย่างดี ทำให้สะดวกและประหยัดเวลา

3. การหว่านปุ๋ยหมักชีวภาพในช่วงโลกบดตอซังข้าว เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐไม่หว่านปุ๋ยหมักชีวภาพในช่วงโลกบดตอซัง แต่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีการหว่านปุ๋ยหมักชีวภาพในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคม เพราะเชื่อว่าจุลินทรีย์ในปุ๋ยหมักชีวภาพจะสามารถกระจายตัวได้ดี

4. การนำน้ำหมักชีวภาพไปใส่ในแปลงนา เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐนำน้ำหมักชีวภาพไปฉีดพ่นในแปลงนา แต่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านนำน้ำหมักชีวภาพไปขยายในถังโดยการผสมน้ำและกากน้ำตาลในที่ร่มในแปลงนาแล้วนำน้ำหมักที่ผสมไว้เทราดไปทั่วแปลงนา ซึ่งเป็นการขยายจำนวนจุลินทรีย์ซึ่งสามารถลดต้นทุนและประหยัดเวลา

5. การปลูกด้วยการปักดำ เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ตกกล้าในแปลงนา แต่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านตกกล้าในแปลงนาโดยใช้ผ้าไนลอนสีเขียวปูพื้นแปลงตกกล้าเพื่อสะดวกและประหยัดเวลาในการถอนต้นกล้ารวมทั้งการขนส่ง

6. การกำจัดวัชพืชในแปลงนา เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัด แต่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านตัดใบข้าวและต้นหญ้าในระยะต้นกล้าซึ่งทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการป้องกันและกำจัดวัชพืชและร่างกายปลอดภัยจากการใช้สารเคมี

7. การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช แต่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านปลูกต้นไม้ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและใช้สารสมุนไพรในการกำจัดศัตรูพืช ดังเปรียบเทียบไว้ในตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 การเปรียบเทียบความแตกต่างนวัตกรรมกรรมการเรียนรู้ผลิตข้าวอินทรีย์
ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

นวัตกรรมการเรียนรู้	ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ	ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
1.การเตรียมปุ๋ยอินทรีย์ ในแปลงนา	นำโคกระบือไปเลี้ยงใน แปลงนาแล้วสลับ หมุนเวียนไปทั่วแปลง	1.นำโคกระบือปล่อยไปในแปลงโดยใช้ ลวดไฟฟ้าล้อมทั้งแปลง 2.การเลี้ยงหมูหลุมบนคันนาเพื่อเอา มูลของหมูหลุมมาทำปุ๋ยหมักชีวภาพ 3.การเลี้ยงเปิดแบบหมุนเวียนในแปลง นา
2.การเตรียมปุ๋ยหมัก ชีวภาพ ในคอก	กวาดปุ๋ยคอกเป็นกอง แล้วทำตามขั้นตอน ที่แนะนำ	นำเศษอาหารไปหวานในคอกสัตว์แล้ว นำน้ำหมักชีวภาพไปราด ไก่จะไปคุ้ยเหยี่ยวเพื่อหาอาหารจะเป็นการ กระจายและเป็นการผสมได้อย่างดี
3.การหว่านปุ๋ยหมัก ชีวภาพในช่วงโลกบ ตอซังข้าว	ไม่หว่านปุ๋ยหมักชีวภาพ	หว่านปุ๋ยหมักชีวภาพในแปลงช่วงเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม
4.การนำน้ำหมักชีวภาพ ไปใส่ในแปลงนา	นำน้ำหมักชีวภาพผสมน้ำ ไปฉีดพ่นต้นข้าว	นำน้ำหมักชีวภาพไปขยายในถังโดยการ ผสมน้ำและกากน้ำตาล ในแปลงนาแล้วเทรดทั่วแปลง
5.การปลูกด้วยการปักดำ	ตกลำในแปลงนา	ตกลำในแปลงนาโดยใช้ผ้า ไนลอนสีเขียวปูพื้นแปลงตกลำเพื่อ สะดวกต่อการถอนฉีดพ่นด้วยน้ำหมัก ชีวภาพก่อนถอนกล้า
6.การกำจัดวัชพืชใน แปลงนา	ใช้สารเคมีกำจัด	ใช้การตัดข้าวและต้นระยะต้นกล้า
7.การกำจัดศัตรูพืช	ใช้สารเคมีกำจัด	ปลูกต้นไม้ให้เกิดความหลากหลาย ทางชีวภาพและใช้สารสกัดสมุนไพร ในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช

จะเห็นว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ได้มีการทดลองวิธีการใหม่ด้วยตนเองซึ่ง
สอดคล้องกับแนวคิดของ Garvin (1993) ได้อธิบายถึงองค์กรแห่งการเรียนรู้ต้องมีทักษะใน
กิจกรรมหลัก 5 ประการ คือการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การทำการทดลองด้วยวิธีการใหม่ ๆ

และการเรียนรู้จากประสบการณ์และบทเรียนเรื่องราวในอดีต เป็นลักษณะของการทบทวนจากความสำเร็จและความล้มเหลวของการทำงาน การเรียนรู้จากประสบการณ์และการปฏิบัติการที่เป็นเกษตรกรรายอื่น การถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นการเผยแพร่หรือแพร่กระจายองค์ความรู้ อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพทั่วทั้งองค์กร ด้วยการเขียนการพูดปากเปล่าและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน

4.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ และศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

4.3.1 ปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐคือ

1) ปัจจัยด้านราคาผลผลิตของข้าวอินทรีย์ ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรต้องการขายข้าวอินทรีย์ในราคาที่สูงกว่าข้าวที่ปลูกด้วยสารเคมีจึงทำให้เกษตรกรเกิดแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เมื่อ 3 - 4 ปีที่แล้วฉันเคยเข้าร่วมโครงการขอรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดซึ่งทางราชการกำหนดว่าจะรับซื้อในราคากิโลกรัมละ 10 บาทแต่เมื่อผลผลิตออกมาแล้วก็ไม่รับซื้อตามที่กำหนดจึงนำข้าวไปขายให้กับโรงสี จึงเป็นการซึ่งเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล โดยรับจำนำในราคากิโลกรัมละ 9 บาท เป็นราคาเดียวกับข้าวในระบบเกษตรเคมีทำให้ขาดกำลังใจในการผลิต ทั้งนี้เป็นเพราะการปลูกข้าวอินทรีย์ผลผลิตก็ไม่มากเท่าที่ควร ประกอบกับสามีต้องมีการกิจในทำงานในตัวเมืองเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ไม่มีเวลาจะมาทำปุ๋ยอินทรีย์จึงหันกลับมาทำการเกษตรโดยการใช้ปุ๋ยเคมี” สัมภาษณ์ นางเสาวณี ถาวรผาด วันที่ 25 ตุลาคม 2551

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีความคาดหวังว่าจะขายผลผลิตได้ในราคาที่สูงขึ้น จึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ แต่ในขณะเดียวกันศูนย์เรียนรู้ของรัฐไม่ได้ให้การเรียนรู้สำหรับเกษตรกร แต่ในขณะเดียวกันได้ให้วิธีการฝึกอบรมแก่เกษตรกร

2) การได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนราชการจังหวัดสุรินทร์ มีการสนับสนุนและสร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกษตรกรเข้ารับอบรมรู้ ซึ่งมีกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนดังต่อไปนี้ ค่าธรรมเนียมการตรวจรับรองตามอัตราที่กำหนด เงินทุนหมุนเวียนการผลิตในระดับครัวเรือน การประสานงานจัดซื้อปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์, ปุ๋ยอินทรีย์อื่น ๆ เงินทุนหมุนเวียนการผลิตปุ๋ยหมัก และค่าใช้จ่ายในการจัดทำอาหารและเครื่องดื่มในการจัดอบรม ในขณะเดียวกันศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้นำความรู้เทคโนโลยีทางการผลิตมาใช้อบรม เช่น เทคโนโลยี

การผลิตข้าวคุณภาพดี เทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์และเรื่องการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช โดยวิธีผสมผสานและนำรูปภาพและของจริงมาใช้ในการเรียนรู้

“เวลาที่มีการเรียนรู้ก็จะมีของมาแจกมีอาหารให้รับประทานร่วมกัน” สัมภาษณ์นางสาวนีย์ เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

“ช่วงที่ผมเป็นผู้ว่าฯ ผมใช้งบประมาณจังหวัดแบบบูรณาการและให้ห้องค์การบริหารส่วนตำบลทุกตำบลสนับสนุนงบประมาณแก่เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์”

สัมภาษณ์นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2552

“ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้จัดงบประมาณประมาณซื้อรถยนต์เปลี่ยนไปซื้อรถจักรยาน 36 คันเพื่อสนับสนุนเกษตรกรในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”

“ในปีนี้อองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้สนับสนุนงบประมาณในการแทรกแซงราคาข้าวอินทรีย์เพื่อให้ราคาสูงกว่าราคาท้องตลาด 2 - 3 บาท องค์การบริหารส่วนจังหวัดรับซื้อจากพี่น้องเกษตรกร โดยได้ตั้งงบประมาณ 350 ล้านบาทเพื่อจะซื้อข้าวอินทรีย์” สัมภาษณ์นายชูชัย มุ่งเจริญพร นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ วันที่ 12 สิงหาคม 2552

จะเห็นได้ว่าการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทางราชการและปัจจัยการผลิตเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

3) การติดตามและนิเทศของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาให้ความรู้และติดตามงานจะมีผลทำให้มีผลต่อการเรียนรู้มากขึ้นดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“อยากให้เจ้าหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้านบ่อย ๆ จะได้สอบถามปัญหาที่เกิดขึ้น”

สัมภาษณ์นางวินิตา วังเวงจิตร

ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ กล่าวเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2552 ว่า

“ผมออกไปดูโรงสีข้าวชุมชน โรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดตามตำบลและหมู่บ้านอำเภอต่างๆ ที่เคยสร้างเอาไว้ ปรากฏว่าโรงสีและโรงปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดเต็มไปด้วยหยากไย่และไยมองมุ่ม พอผมไปตรวจเยี่ยม ปรากฏว่าเกษตรกรได้สาคิดการใช้โรงสีข้าวชุมชนและโรงปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดให้ผมดู”

จากคำกล่าวดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการติดตามและประเมินผลเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ นั้นแสดงให้เห็นว่าการที่มีเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดหรืออำเภอติดตามและประเมินผล เป็นปัจจัยที่มีผลทำให้เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐเข้ารับการเรียนรู้

4) ต้องการความรู้และเทคโนโลยีใหม่ในการเพิ่มผลผลิต จากการสัมภาษณ์เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ พบว่า ความต้องการความรู้ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ของเกษตรกร ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ปัจจุบันความรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเราแทบตามไม่ทัน ฉะนั้นอยากมาฟังดูว่าเขาจะพูดอะไรให้ฟังบ้าง”

สัมภาษณ์นางเสาวนีย์

ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านคือ

1) ภาวะผู้นำที่มีแนวคิดและอุดมการณ์ในการพึ่งตนเองเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นการเรียนรู้จากผู้รู้แท้จริงจริง และเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจึงเกิดแรงศรัทธาในตัวของปราชญ์ชาวบ้าน จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการเข้ารับการเรียนรู้รวมทั้งเพราะเชื่อว่าการนำแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านมาใช้แล้วจะทำให้มีอยู่มีกินและมีอาหารที่ปลอดภัยไว้บริโภค และสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารได้ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“แนวคิดอุดมการณ์และภาวะผู้นำกลุ่มที่สามารถทำให้ชาวบ้านสามารถลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวและทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารได้”

สัมภาษณ์นางกัญญา แสงศรี เกษตรกรศูนย์เรียนรู้ปราชญ์บ้าน เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2552

2) การแบ่งปันและความเอื้ออาทร ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เครือข่ายของเรายู่กันแบบพี่แบบน้อง แบบเวลามีปัญหาเราก็ต้องช่วยเหลือเขา เวลาทีมงานศพกกลุ่มของเราจะขอเป็นเจ้าภาพในการสวดอภิธรรม”

จากการสัมภาษณ์ นางกัญญา แสงศรี เกษตรกรศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน วันที่ 18 สิงหาคม 2552

จะเห็นได้ว่าในกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้เกิดจากการประสานงานและความร่วมมือแบบพหุภาคี ทั้งวัด (กรณีหลวงพ่อนานเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์) ชุมชน หมู่บ้านและได้รับการสนับสนุนทุกภาคส่วน ชุมชนเป้าหมายมีทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยเอื้อต่อการจัดการองค์ความรู้หลายประการด้วยกัน เช่น ปัจจัยด้านแรงจูงใจ เครือญาติและความเอื้ออาทร ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ความเป็นเครือญาติเดียวกันมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นซึ่งไม่ว่าจะเป็นเครือญาติดั้งเดิมมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต หรือญาติที่เกิดจากการแต่งงานต่างมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในด้านแรงงานและการแบ่งปันอาหารที่หามาได้ ในส่วนของการช่วยเหลือด้านแรงงาน เช่น การลงแขกทำนาและเกี่ยวข้าว หรือการช่วยงานบุญต่าง ๆ ความสัมพันธ์ในเครือญาติก่อให้เกิดผลดีแก่ชุมชนคือก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและสามารถควบคุมวิถีชีวิตให้เป็นไปตามแนวทางที่สังคม

ต้องการได้ จากอดีตจนถึงปัจจุบันคนในหมู่บ้านนิยมแต่งงานกันเองภายในหมู่บ้านเกษตรกรภายในหมู่บ้านซึ่งถือว่าเป็นพี่น้องกันหมด (ทั้งนี้ดูได้จากป้ายแสดงการเป็นเจ้าของบ้านจะมียานามสกุลเดียวกันเกือบทั้งหมู่บ้าน)

3) การทำงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้านมีการประสานงานกับเกษตรกรและขอความร่วมมือจากภายในกลุ่มเรียนรู้ด้วยจิตที่อาสา และมีมนุษยสัมพันธ์ ได้รับการยอมรับจากชุมชน คณะกรรมการบริหารมีหน้าที่จัดการเรียนรู้และการศึกษาดูงาน การสร้างเครือข่ายจัดเวทีและการศึกษาดูงาน การติดตามและประเมินผลและขอความร่วมมือและประสานเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนทำให้เกิดแรงกระตุ้นเกิดกระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหาาร่วมกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าองค์กรทางสังคมและชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้เป็นเพราะในการใช้ชีวิตประจำวันของเกษตรกรต้องมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันกับบุคคลอื่น ๆ รอบข้างอยู่เสมอ ในชุมชนนั้นมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กรทางสังคมและองค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ รูปแบบเป็นทางการ เช่น กลุ่มปลูกข้าวอินทรีย์ของกองทุนข้าว กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ทำหน้าที่ให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย กลุ่มแกนนำหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในด้านต่าง ๆ กลุ่มนี้มีหน้าที่บริการชุมชน กลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) (ซึ่งดูได้จากเกษตรกรต้นแบบส่วนใหญ่ที่เป็นวิทยากรกระบวนการจะทำหน้าที่เป็นผู้นำท้องถิ่น) และไม่เป็นทางการกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีบทบาทในทางประเพณีวัฒนธรรมมากที่สุดเนื่องจากชาวบ้านให้ความเคารพและเชื่อฟัง ไม่ว่าจะเป็นงานกลุ่มทำกิจกรรมใด ๆ เช่น งานบุญประเพณี วันพิธีทางศาสนา หากกลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญและลงมือทำชาวบ้านจะเห็นความสำคัญนั้นด้วยและลงแรงมาช่วย ซึ่งก่อให้เกิดการร่วมมือในการประกอบกิจการต่าง ๆ ของหมู่บ้านและกลุ่มผู้สูงอายุยังเป็นผู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนซึ่งทำให้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันตลอดเวลาและมีโอกาสได้สร้างความรู้และกระจายความรู้ขึ้นตามแนวคิดของทฤษฎี SECI โมเดลการสร้างความรู้ในองค์กร ของ Nonaka and Takeuchi (1995) และสอดคล้องกับสุจินต์ และคณะ (2547) ที่ได้ศึกษา พัฒนากลไกการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบล-อำเภอ พบว่า “พลังท้องถิ่น” เป็นศักยภาพในการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและเป็นพลังสำคัญที่ร้อยรัดชุมชนท้องถิ่นเอาไว้ได้ ทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นอยู่รอดและสามารถจัดการตัวเองได้ ประกอบด้วย 4 ประเด็นสำคัญคือ 1) ฐานทรัพยากร 2) เครือข่ายทางสังคม 3) ระบบความรู้ของพื้นที่วิจัยส่วนใหญ่เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization: Tacit to Tacit) เป็นการถ่ายทอดแบบไม่ได้ตั้งใจ ใช้วิธีการเดียวกันถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป พบว่า การใช้วิธีการถ่ายทอดระหว่างกันเป็นวิธีการจัดการความรู้ที่ทรงพลังที่สุด และสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และ 4) ระบบคุณค่าและความเชื่อ วัฒนธรรม บุญประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ พลังท้องถิ่นทั้ง 4 ประเด็นล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกัน

จนบางครั้งไม่สามารถแยกได้ชัดเจน การเพิ่มการเรียนรู้ในชุมชนจะขยายตัวได้เร็วและต่อเนื่อง ต้องเพิ่มทักษะและขยายจำนวนวิทยากรกระบวนการ โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ของเกษตรกร ภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งสอดคล้องกับ ASTD (2001) ความเป็นภาวะผู้นำที่สามารถกำหนดทิศทาง ความเชื่อ และค่านิยมร่วมกัน ส่งผลให้คนในองค์กรเกิดความมุ่งมั่นร่วมกันรวมถึงการประเมินผลจากการทำงาน สิ่งสำคัญคือผู้นำจะต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในองค์กร รวมถึงการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างกับคนในองค์กร การให้รางวัลและการยอมรับ โดยที่องค์กรได้จัดให้มีรางวัลและการยอมรับ เพื่อดึงดูดใจเป็นแรงจูงใจและกระตุ้นให้คนในองค์กรแบ่งปันหรือถ่ายทอดความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตนเองออกมา ซึ่งจะต้องเกิดความสมัครใจ สบายใจเป็นหลัก

ขณะเดียวกันผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

พบว่า ราคาของผลผลิตที่เกษตรกรขายได้เป็นปัจจัยที่มีต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ของเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ทั้งสองศูนย์ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“อาหารการกินราคาแพงวันหนึ่ง ๆ เสียค่าใช้จ่ายต่อวันเยอะ ทำอย่างไรจะขายได้เงินมา ”

“ใส่ปุ๋ยเคมีมันง่ายได้ผลเร็ว ผลผลิตมาก”

(สัมภาษณ์นายอุทา อินแปลง เกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2552)

4.3.2 การศึกษาระดับครัวเรือนเป็นการเปรียบเทียบปัจจัยที่มีต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

จากจำนวนเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่เข้ารับการเรียนรู้จำนวนทั้งสิ้น 90 ราย และเกษตรกรต้นแบบภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านจำนวนทั้งสิ้น 22 คน จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกระดับครัวเรือนเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐจำนวน 3 รายและเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 3 ราย พบว่า เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านสามารถผลิตข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จ จำนวน 2 ราย เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐผลิตข้าวอินทรีย์ไม่สำเร็จและขณะเดียวกันผู้วิจัย เก็บข้อมูลระดับครัวเรือนเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ทั้งสองศูนย์และเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ได้นำเสนอผลการวิจัย ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.15 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.15 ตารางเปรียบเทียบข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จและ
ไม่สำเร็จซึ่งเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
และเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้

ประเด็น	ข้อมูลทั่วไป			ข้อมูลทั่วไป			ข้อมูลทั่วไป		
	เกษตรกรศูนย์เรียนรู้ ของรัฐ			เกษตรกรศูนย์เรียนรู้ ของปราชญ์ชาวบ้าน			เกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้		
	รายชื่อ 1	รายชื่อ 2	รายชื่อ 3	รายชื่อ 1	รายชื่อ 2	รายชื่อ 3	รายชื่อ 1	รายชื่อ 2	รายชื่อ 3
1.อายุ	43	39	49	61	69	49	76	53	40
2.สมาชิก(คน)	4	5	4	4	4	4	6	5	5
3.แรงงาน(คน)	2	3	2	2	2	2	3	2	2
4.จำนวนแปลง	4	5	2	2	1	1	4	1	1
5.พื้นที่(ไร่)	24	30	10	16	5	7	70	35	20
6.สภาพพื้นที่ที่ลุ่ม/ที่ดอน	ลุ่ม	ลุ่ม	ลุ่ม	ลุ่ม	ลุ่ม	ดอน	ลุ่ม	ลุ่ม	ดอน
7.ระยะทางที่นาห่างจากบ้าน (เมตร)	800	1,000	1,000	800	500	ติดบ้าน	1,000	1,500	ติดบ้าน
8.แหล่งน้ำในไร่นา	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	มี	มี	มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
9.กรรมสิทธิ์ที่ดิน	ตนเอง	ตนเอง	ตนเอง	ตนเอง	ตนเอง	ตนเอง	ตนเอง	นาเช่า	บิดาสามี
10.จำนวนแรงงานต่อพื้นที่	1:12	1:10	1:5	1:8	1:2.5	1:3.5	1:23.33	1:17.5	1:10
11.ความถี่/จำนวนครั้งที่ไป แปลงนา	เฉพาะ ฤดูกาล ผลิต	เฉพาะ ฤดูกาล ผลิต	เฉพาะฤดูกาล ผลิต	ทุกวัน	ทุกวัน	ทุกวัน	เฉพาะ ฤดูกาลผลิต	เฉพาะ ฤดูกาลผลิต	เฉพาะ ฤดูกาลผลิต
12.ความพร้อมใจกันของ สามี/ภรรยา	X	X	X	✓	✓	✓	X	X	X
13.โคกระบือ(ตัว)	8	0	0	7	7	5	0	6	10
14.หมูหลุม	0	0	0	3	0	0	0	0	0
15.เปิด/ไถ(ตัว)	20	400	10	50	90	30	20	10	10
16.ภาระหนี้สิน(บาท)	0	600,000	80,000	0	0	100,000	600,000	35,000	0
17.ปัญหาด้านเศรษฐกิจ	X	✓	✓	X	X	✓	✓	✓	X
18.รายได้(บาท)	135,000	755,000	168,000	94,000	48,000	193,000	695,000	240,250	155,000
19.รายจ่าย(บาท)	76,900	734,440	139,720	39,940	35,000	144,850	393,500	233,875	48,900
20.รายได้สุทธิ	58,100	20,556	28,280	54,060	13,000	48,150	301,500	6,375	106,100
21.ระบบการปลูกพืช	เดี่ยว	เดี่ยว	เดี่ยว	ผสม ผสาน	ผสม ผสาน	ผสม ผสาน	เดี่ยว	เดี่ยว	เดี่ยว
22.ความหลากหลาย ทางชีวภาพ	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	มี	มี	มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
23.ระยะเวลาเข้ารับการเรียนรู้ (ปี)	9	9	9	9	9	9	-	-	-

ตารางที่ 4.15 ตารางเปรียบเทียบข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จและไม่สำเร็จซึ่งเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน และเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ (ต่อ)

ประเด็น	ข้อมูลทั่วไป			ข้อมูลทั่วไป			ข้อมูลทั่วไป		
	เกษตรกรศูนย์เรียนรู้ของรัฐ			เกษตรกรศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน			เกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้		
	รายที่ 1	รายที่ 2	รายที่ 3	รายที่ 1	รายที่ 2	รายที่ 3	รายที่ 1	รายที่ 2	รายที่ 3
24.กระบวนการเรียนรู้	ผู้รับความรู้	ผู้รับความรู้	ผู้รับความรู้	คิดวิเคราะห์วางแผนและปฏิบัติ	คิดวิเคราะห์วางแผนและปฏิบัติ	คิดวิเคราะห์วางแผนและปฏิบัติ	ลองผิดลองถูก	ลองผิดลองถูก	ลองผิดลองถูก
25.เป้าหมายการผลิต	ผลผลิตราคา	ผลผลิตราคา	ผลผลิตราคา	การบริโภค	การบริโภค	การบริโภค	ผลผลิตราคา	ผลผลิตราคา	ผลผลิตราคา
26.กระบวนการและแนวคิด	ขาดกระบวนการและแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์	ขาดกระบวนการและแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์	ขาดกระบวนการและแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์	สุขภาพพืชสัตว์มนุษย์สังคมสิ่งแวดล้อม	สุขภาพพืชสัตว์มนุษย์สังคมสิ่งแวดล้อม	สุขภาพพืชสัตว์มนุษย์สังคมสิ่งแวดล้อม	ขาดกระบวนการและแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์	ขาดกระบวนการและแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์	ขาดกระบวนการและแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์
27.การใช้ปัจจัยการผลิต	ซื้อและใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี	ซื้อและใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี	ซื้อและใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี	ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง	ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง	ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองและซื้อปุ๋ยเคมี	ซื้อและใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี	ซื้อและใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี	ซื้อและใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี
28.แนวคิดในการพึ่งตนเอง	X	X	X	✓	✓	X	X	X	X
29.การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	เฉพาะฤดูกาล	เฉพาะฤดูกาล	เฉพาะฤดูกาล	เป็นประจำ	เป็นประจำ	เป็นประจำ	-	-	-
30.แนวคิดวิจัยในไร่นา	X	X	X	✓	✓	✓	X	X	X
31.การสร้างและขยายเครือข่าย	แนวตั้ง	แนวตั้ง	แนวตั้ง	แนวราบ	แนวราบ	แนวราบ	-	-	-
32.การมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง	X	X	X	✓	✓	✓	X	X	X

จากตารางที่ 4.15 ปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างในการผลิตข้าวอินทรีย์และหรือข้าวปลอดสารพิษภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ดังต่อไปนี้

4.3.2.1 ครัวเรือนเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่ผลิตข้าวอินทรีย์ไม่สำเร็จ

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐเกษตรกรตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า “ข้าวอินทรีย์ทำยาก งามไม่ทันใจ ราคาไม่แตกต่างกันมาก เวลาขายนำไปขายให้โรงสีก็เทรวมกันกับข้าวเคมี ที่รับซื้อก็น้อย ต้องขนเข้ามาขายในเมืองสุรินทร์ ไม่คุ้มกับค่ารถ ”

ผู้วิจัยได้สรุปและแยกสรุปเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1) ขาดกระบวนการและแนวคิดในการทำเกษตรอินทรีย์และการพึ่งตนเอง การศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ไม่สำเร็จเพราะขาดกระบวนการและแนวคิดในเรื่อง การเกษตรอินทรีย์ จะเห็นได้จาก เมื่อพูดถึงเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรหรือคนส่วนใหญ่คิดไปถึง สารสกัดพืชสมุนไพร เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม ที่ใช้ทดแทนสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช คนส่วนใหญ่ ไม่ได้คิดไปถึง สุขภาพพืช สัตว์ มนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อมดี ไม่ให้ความสำคัญของ “กระบวนการผลิต” แต่เน้นเพียงแต่ที่ผลผลิตเท่านั้น หรือเทคโนโลยีการผลิตข้าวให้ปลอด สารพิษ การจัดการเรียนรู้มุ่งให้เกษตรกรได้รับทราบถึงโทษและพิษภัยของสารเคมี ซึ่งไม่ได้เรียนรู้ จากการปฏิบัติจริงและไม่ได้รวมกลุ่มคนที่มีปัญหาเหมือนกัน ระบบการเรียนรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีการเรียนรู้ทางด้านเทคนิคและวิธีการผลิตหรือกระบวนการผลิต ไม่ได้เน้นวิถีคิดและความเชื่อ และอุดมการณ์ให้เกษตรกรพึ่งตนเองซึ่ง สร้างความเป็นธรรมและความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับคำพูดที่ว่า “ การทำการเกษตรอินทรีย์ถ้าไม่ทำที่ใจทำอย่างไร ก็ไม่สำเร็จ ” สอดคล้องแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านที่คนที่ทำเกษตรอินทรีย์ได้สำเร็จจะต้องมี “ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา”

2) ราคาไม่จูงใจในการผลิตข้าวอินทรีย์ จากการสัมภาษณ์ เกษตรกรพบว่า เกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์ไม่สำเร็จ เพราะมีแนวคิดที่ผลิตเพื่อการจำหน่ายมีแนวคิดที่ยึดเงิน เป็นตัวตั้งที่ต้องการขายผลผลิตข้าวอินทรีย์ให้ได้ราคาที่สูงกว่าข้าวผลิตด้วยระบบเกษตรเคมี นั้น แสดงว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐไม่มีความเข้าใจในระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งถ้าหาก เกษตรกรเข้าใจระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เน้นการพึ่งตนเองและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและการผลิตเพื่อสุขภาพถึงแม้จะขายในราคาเดียวกันก็ยังมีกำไร

3) แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ จากการศึกษพบว่า แรงงานในครัวเรือน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ประสบความสำเร็จ เพราะในช่วงที่เกษตรกร เตรียมปุ๋ยอินทรีย์จะต้องใช้แรงงานมากพอสมควร ซึ่งสมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่จะ เข้าไปทำงานในตัวเมืองและต่างจังหวัดทำให้เกษตรกรไม่มีแรงงานเพียงพอในการจัดการข้าว อินทรีย์ ซึ่งมีความประณีตสลับซับซ้อนซึ่งสอดคล้องกับ ยศ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผล ต่อการสำเร็จของการจัดการข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4) ขาดวัสดุ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่าเกษตรกรขาดวัสดุในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์สาเหตุมาจากเกษตรกรไม่ได้เลี้ยงโคกระบือเพื่อนำมูลของสัตว์เลี้ยงเหล่านั้นมาทำเป็นอินทรีย์หรือวัสดุเหลือใช้ในการเกษตรมาผลิตปุ๋ยอินทรีย์และไม่ได้ปลูกพืชปุ๋ยสด

5) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่าเกษตรกรมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ มีภาระค่าใช้จ่ายด้านการครองชีพซึ่งจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัวทำให้ไม่มีเวลาดูแลรักษาแปลงข้าวอินทรีย์

6) การภาระหนี้สิน จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่าเกษตรกรที่ปลูกข้าวอินทรีย์ไม่สำเร็จจะมีภาระหนี้สินเป็นปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรมุ่งหวังในปริมาณผลผลิตที่ต้องขายเพื่อนำเงินมาชำระหนี้สิน

7) ผลิตยากโตช้าได้ผลผลิตน้อยงามไม่ทันใจตลาดรับซื้อไม่แน่นอน จากการสัมภาษณ์กลุ่มพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ทำยากโตช้าได้ผลผลิตน้อยงามไม่ทันใจตลาดรับซื้อไม่แน่นอน ” จากคำกล่าวที่เล่ามาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐเกิดความท้อถอยในการผลิตข้าวอินทรีย์ขาดแนวคิดและอุดมการณ์เกษตรอินทรีย์ให้และความสำคัญกับผลผลิตและราคา

8) ประสบภัยธรรมชาติ จากการสัมภาษณ์เกษตรกร บางพื้นที่น้ำท่วมและฝนทิ้งช่วงซึ่งทำให้การผลิตข้าวอินทรีย์ไม่ประสบความสำเร็จ

9) การไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เป็นปัจจัยหนึ่งเกษตรกรทำการผลิตข้าวอินทรีย์ไม่สำเร็จ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า กรณีเกษตรกรที่เช่าที่ดินของเกษตรกรรายอื่นไม่มีแรงจูงใจที่จะปรับและบำรุงดินในพื้นที่ที่ตนทำเพราะไม่มั่นใจว่าในฤดูกาลต่อไปจะได้เช่าที่นาต่อหรือไม่

10) สภาพพื้นที่เกษตรกรรายไม่เหมาะสม ผู้วิจัยได้แบ่งสภาพพื้นที่ดังต่อไปนี้

10.1) อยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคมจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีพื้นที่อยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคมทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางไปดูแลรักษาและบริหารจัดการแปลงนาที่ปลูกข้าวอินทรีย์สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ยศ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จของการจัดการข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

10.2) พื้นที่นาที่เป็นที่ดอนและขาดแหล่งน้ำ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า หลังจากเกษตรกรปลูกข้าวในช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน เมื่อเกิดสภาวะฝนแล้งและทิ้งช่วงพื้นที่ดังกล่าวต้นข้าวจะแห้งและตายเมื่อมีฝนตกมาเกษตรกรเกรงว่าจะไม่ได้ผลผลิต จึงนำปุ๋ยเคมีมาหว่านในแปลงผลิตข้าวอินทรีย์จึงทำให้เกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ไม่สำเร็จ

10.3) พื้นที่ลุ่ม จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า แปลงนาที่ลุ่มที่มีน้ำไหลผ่านและน้ำท่วมเป็นประจำจะให้เกษตรกรไม่สามารถทำเกษตรอินทรีย์ได้สำเร็จ

11) การคัดเลือกเกษตรกร เข้าร่วมโครงการไม่ได้มาจากความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร

เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่ผลิตข้าวอินทรีย์มีกระบวนการคิดที่มุ่งในผลผลิตและราคาและเงินเป็นตัวตั้ง

ซึ่งแตกต่างจากซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและสอดคล้องกับแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านที่ว่า “ การจะทำเกษตรอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จจะต้องมี ฉันทะ มีความพอใจและศรัทธาด้วยรัก วิริยะ ความเพียร จิตตะการใส่ใจ และมีวิมังสา ประเมินผลงานตลอดเวลา ” คราวเรือนเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่ผลิตข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จผู้วิจัยได้สรุป

4.3.2.2 คราวเรือนเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่ผลิตข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จ

1) แนวคิดและอุดมการณ์ในการพึ่งตนเองหรือยึดหลัก อัตตาหิ อัตตาโนนาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน เป็นคตินิยมประจำใจที่ประกาศไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเกษตรกรที่ว่า

“ทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพใช้เองให้คิดว่าทำอะไรจะได้อยู่ได้กินโดยไม่ต้องติดหนี้ติดสินให้เราปลูกทุกอย่าง ให้ปลูกต้นไม้ให้เยอะ จะได้เป็นบ่านาญชีวิตปลูกทุกอย่างที่เรากิน กินทุกอย่างที่เราปลูก ให้ลดละเลิกการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ให้ทำใช้เอง คิดดูแล้วมันก็จริงเหมือนเขา ปุ๋ยเคมีทำให้ดินเสีย ปุ๋ยเคมีมันแพงขึ้นเรื่อย ๆ เราทำนามีแต่ติดหนี้เขา บางที่ไม่พอค่าปุ๋ยด้วยซ้ำต้องไปมาหาที่อื่นมาให้เขา ต้องเอาของเขา พ่อทุกวันนี้พ่อไม่เอาแล้ว ทำอย่างไรเราจะปลดหนี้ได้ให้คิดอยู่เสมอ” สัมภาษณ์พ่อสามล วงแหวน

จากแนวคิดและอุดมการณ์ในการพึ่งตนเองทำให้เกษตรกรสามารถผลิตข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ผ่านกระบวนการคิดและวางแผนและปฏิบัติพร้อมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และเรื่องราวในอดีตที่เคยล้มเหลว เรียนรู้จากประสบการณ์และการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของปราชญ์ชาวบ้านและการแพร่และกระจายความรู้อย่างรวดเร็วด้วยการพูดคุยระหว่างกันเอง จากการปลูกข้าวที่เคยใช้ปุ๋ยเคมีมาผลิตข้าวอินทรีย์สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีองค์การแห่งการเรียนรู้ของ Garvin (1993)

“ถ้าเกษตรกรไม่มีอุดมการณ์และแนวคิด ทำอย่างไรก็ไม่สำเร็จ เพราะไม่ได้ทำจากใจ” สัมภาษณ์นางกัญญา อ่อนศรี ซึ่งทำให้เกษตรกรเปลี่ยนกระบวนการทัศนใหม่สอดคล้องกับแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิด The Fifth Discipline ของ Senge (1990) ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐซึ่งได้เรียนรู้ทางเทคนิคและวิธีการไม่ได้เปลี่ยนแนวคิดไปด้วย ซึ่งมีความต้องการปริมาณผลผลิตและราคาที่สูงขึ้น

2) มีการออมและการมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง จากการสัมภาษณ์เกษตรกรราย ใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

“เราได้นำเอาแนวคิดความพอเพียงมาถือปฏิบัติโดยเริ่มจากรู้จักตนเองหันมาอุดหนุนด้วยการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และเพิ่มการออม โดยการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมเงิน สะสมกัลยาณมิตรและสะสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา ด้วยการรู้ปัญหา รู้เหตุแห่งปัญหารู้จักทางเลือกในการแก้ปัญหา เลือกในการแก้ปัญหาและรู้แนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาให้หมดไป ทำให้สามารถดับทุกข์สร้างสุขเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตามหลัก อริยสัจ 4 ของพระพุทธเจ้า ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้เกิดขึ้นจากการใช้วิถีคิดและปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้ช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้นโดยสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพดินเลน น้ำแล้ง ป่าหมด มลภาวะมากมายจากยาฆ่าหญ้า คินสู่ดินดำน้ำขุ่นป่าอุดมสมบูรณ์ปลอดมลภาวะ สามารถเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากสภาพรายจ่ายสูงรายได้ต่ำหนี้สินมากเงินออมไม่มี คินสู่สภาพรายจ่ายต่ำรายได้ค่อยเพิ่มขึ้น หนี้สินค่อยๆ ลดลง เงินออมค่อยเพิ่มขึ้น ครอบครัวกลับมาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา หัวหน้าครอบครัวมีเวลามารวมตัวร่วมคิดร่วมเรียนรู้ร่วมกันทำอย่างต่อเนื่องตามหลัก อปปรธานิยธรรม”

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรราย ใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มีการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยการทำเกษตรกรรมประณีต 1 ไร่ เป็นชุดความรู้ในการพึ่งตนเองของเกษตรกรและมีการปลูกพืชหลากหลายทางชีวภาพ ดังคำสัมภาษณ์เกษตรกรที่ว่า

“เมื่อเราปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ผสมผสานกันลงไปนับร้อยชนิดในที่ดิน 1 ไร่ เราจะได้ผลผลิต 100 ชนิด ๆ ชนิดละ 1 ไร่ถ้าหนึ่งร้อยชนิดเหลือกินเหลือแจกขายได้ไร่ละหนึ่งพันบาทต่อชนิด ดังนั้น 100 ชนิด ๆ ละ 1,000 บาทจะมีรายได้ถึง 1 แสนบาท”

จะเห็นได้ว่าการจะทำเกษตรอินทรีย์ได้สำเร็จนั้นจะต้องมีการทำเกษตรผสมผสานโดยการขุดสระน้ำขนาดเล็กในไร่เพื่อจะได้มีลดความเสี่ยงและมีรายได้ตลอดทั้งปี

3) ความพร้อมใจกันของบุคคลในครอบครัว จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า เกษตรกรที่ทำการปลูกข้าวอินทรีย์สำเร็จ บุคคลในครอบครัวต้องพร้อมใจกัน ลดละเลิกสารเคมี

4) ความถี่และจำนวนครั้งในการเดินทางไปแปลงนา จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า การเดินทางไปดูที่แปลงนาบ่อย ๆ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรได้ดูแลรักษาและทราบพัฒนาการการเจริญเติบโตของต้นข้าว

5) การเลี้ยงโคกระบือ จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่าเกษตรกรปลูกข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จต้องมีการเลี้ยงโคหรือกระบือเพื่อใช้มูลของโคกระบือเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ

6) การมีรายได้หลักจากการเกษตรผสมผสานที่สามารถจะเลี้ยงครอบครัวได้ จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จเป็นเพราะ

การที่มีรายได้จากการปลูกพืชผักอินทรีย์และสัตว์อินทรีย์จะสามารถทำให้มีรายได้ตลอดทั้งปีดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ณ ปัจจุบันเกษตรกรทุกคนต้องดิ้นเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจและครอบครัวตัวเอง ถ้าทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนอย่างเดียวไม่สามารถทำให้เกษตรกรอยู่รอดได้ต้องทำข้าวอินทรีย์ ปลูกพืชผักอินทรีย์เลี้ยงสัตว์อินทรีย์ด้วยและสร้างรายได้ด้วย เกษตรกรต้องมีรายได้ตลอดทั้งปีจากการขายและแปรรูปผลผลิต”

7) กระบวนการเรียนรู้ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ ปรากฏชาวบ้านพบว่า เกษตรกร มีอายุ 60-70 ปี ซึ่งได้ผ่านประสบการณ์การประกอบอาชีพด้านการเกษตรตามกระแสหลักประสบปัญหาการขาดทุนและเกิดภาระหนี้สินมาก

“แต่ก่อนพ่อใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิต ผลผลิตก็ดีได้มาก แต่ก็ไม่นั่นอน ต้องเพิ่มปริมาณใส่ขึ้นเรื่อย ๆ ปุ๋ยเคมีมันแพงขึ้นเรื่อย ๆ เราทำนามีแต่ติดหนี้เขา บางทีไม่พอค่าปุ๋ยด้วยซ้ำ ต้องไปหาที่อื่นมาให้เขา พ่อทุกวันนี้พ่อไม่เอาแล้ว ทำอย่างไรเราจะปลดหนี้ได้ให้คิดอยู่เสมอ”

สัมภาษณ์พ่อสามล วงแหวน ซึ่งจะเห็นได้ว่า เกษตรกรย้อนหลังดูอดีตดูสภาวะการณ์ปัจจุบัน และได้พิจารณาถึงอนาคต ทำให้เกิดกระบวนการคิดและวางแผนและปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการผลิตเป็นข้าวอินทรีย์ ซึ่งสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2548) ที่กล่าวว่า “การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ เป็นอิทธิปัญญา ทำให้การกระทำให้อะไรยาก ๆ ให้สำเร็จ ในขณะที่ความรู้ในตำราอาจจะไม่ได้มาด้วยการปฏิบัติ ความรู้ในตัวคนเป็นความรู้ที่ได้มาเนื่องด้วยการปฏิบัติและการจัดการความรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิปัญญาหรือเพื่อความสำเร็จ”

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรเรียนรู้จากปัญหาโดยการวิเคราะห์ตนเองก่อนให้เห็นตัวเองว่าจากสาเหตุของปัญหามาจากอะไรโดยให้เราปลูกจิตสำนึกและสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือที่เรียกว่าร่วมเรียนรู้หรือเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Marquardt (1996)

8) เป้าหมายและความมั่นคงและปลอดภัยด้านอาหาร จากการสนทนากลุ่ม

“การทำงานของเครือข่ายได้ทำงานให้สมาชิกตระหนักถึงโทษและพิษภัยของสารเคมีทางการเกษตรที่เข้าสู่ร่างกายให้หันมาบริโภคอาหารที่ปลอดภัยเน้นการปลูกเองกินเอง แต่ก่อนในหมู่บ้านของผมมีคนใช้ยาฆ่าหญ้าและฆ่าแมลงเวลาเดินไปนาจะมีฝุ่นขึ้นที่ขาเต็มหมดปลาก็ตายเป็นสาเหตุของฉี่หนูด้วย” สัมภาษณ์พ่อสามล จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์ประสบความสำเร็จจะมีเป้าหมายและการมีอุดมการณ์และแนวคิดด้านความมั่นคงและความปลอดภัยทางด้านอาหาร

เห็นได้ว่าเกษตรกรได้ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมี ที่มีต่อร่างกาย จึงให้ความสำคัญกับการได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย กระบวนการคิดด้านความต้องการอาหารที่ปลอดภัยจะทำให้เกษตรกรคิดและวางแผนลดละเลิกการใช้สารเคมีและนำไปสู่การปฏิบัติ ที่จะทำ ให้ร่างกายมีสุขภาพดีและแข็งแรง โดยการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อบริโภคได้สำเร็จนั้นแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ในการผลิตข้าวได้สำเร็จ

9) การจัดการความรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน นำองค์ความรู้ที่ได้จากการสรุปบทเรียนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและตลอดเวลา แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน แล้วนำเอาความรู้ของคนมาแลกเปลี่ยนกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่ง เป็น ความรู้ที่ฝังลึกในตัวของปราชญ์ชาวบ้านสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการจัดการองค์ความรู้ ของ Nonaka and Takeuchi (1995) และการจัดการความรู้ของศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นมิติทางคุณธรรมที่ไม่ใช่เทคนิคมีความหมายที่มีความลึกซึ้ง และมีคุณธรรม สอดคล้องกับ แนวคิดของ ประเวศ วะสี (2548) ที่ว่า

การจัดการความรู้ภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นการจัดการ ความรู้ที่ไม่ใช่ระบบอำนาจ เพราะการใช้ระบบอำนาจจะปิดกั้นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งธรรมชาติของ มนุษย์ คือ การรับรู้ การเรียนรู้ งามงาม ถักทอเครือข่ายเพราะการใช้อำนาจจะไปเบียดเบียนจากที่ ควรจะเป็นซึ่งจะไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การจัดการความรู้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ทุกคนมีความสำคัญ ความเสมอภาคทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ทำให้ทุกคนมีเสรีภาพที่จะนำเอา ศักยภาพในตัวออกมาแบ่งปันและร่วมกันเรียนรู้ถ้าเราไม่ใช้อำนาจความเสมอภาคที่แท้จริงจะมีขึ้น เรื่อยๆ จะส่งผลให้เกิดความสุขและพลังของสร้างสรรค์

ซึ่งแตกต่างการจัดองค์ความรู้ในศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่ใช้ระบบอำนาจและ การสั่งการ ตามคำสั่งภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าเกษตรกรในศูนย์ฯ ไม่ให้ความร่วมมือทางคณะกรรมการในศูนย์ฯ มีมาตรการในการที่จะลงโทษโดยการไม่ให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกร เช่น การไม่ให้ กู้เงินกองทุนหมู่บ้านการไม่ให้ความช่วยเหลือด้านเมล็ดพันธุ์พืชและความช่วยเหลืออื่น ๆ ที่ได้รับ จากทางราชการ”

สัมภาษณ์นางวนิดา กรรมการศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

10) การสร้างและขยายเครือข่าย เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ ชาวบ้านเป็นการชักชวนไปสู่โครงสร้างใหม่ขององค์กรและของสังคม โครงสร้างที่สอดโง่ง 2 อย่าง คือ โครงสร้างทางดิ่งและโครงสร้างปัจเจกชนนิยมแบบตัวใครตัวมัน ไม่มีพลังเพียงพอในการ แก้ปัญหาการจัดการความรู้องค์กรเดียวกันหรือข้ามองค์กรเข้ามาเชื่อมโยงกันโดยความสมัครใจ ไม่ใช่การบังคับ แต่เชื่อมโยงด้วยการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันเกิดในเครือข่ายภายในองค์กร และข้ามองค์กร การจัดการความรู้นำไปสู่การจัดการโครงสร้างใหม่จากโครงสร้างแนวดิ่งและ แบบตัวใครตัวมันไปสู่เครือข่ายมนุษย์ที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน

ที่ไม่เคยทำได้สำเร็จด้วยวิธีใช้ความรุนแรงแต่สำเร็จด้วยการใช้การจัดการความรู้อันประณีตที่ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ โครงสร้างนี้จะปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่ศักยภาพเสรีภาพ และความสุภาพทำให้การมีความเอื้ออาทรและเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ดังคำสัมภาษณ์พ่อสามล

“ให้รักกันอยู่เสมอและสร้างกัลยาณมิตรต่อกันให้มีความเอื้ออาทรกันอยู่เสมอ มันก็ดีนะอยู่สบายไม่มีศัตรู” และได้ขยายให้เพื่อนบ้านซึ่งแตกต่างเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐซึ่งขยายในแนวตั้งซึ่งใช้ระบบอำนาจในการสั่งการ

11) กระบวนการคิดและวิจัยในไร่นาของตนเอง จากการสัมภาษณ์เกษตรกรและพบว่ากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขตามหลัก อริยสัจ 4 จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่าเกษตรกรเรียนรู้ด้วยการปรับตัวให้เข้าสภาพแวดล้อมเพื่อเอาชนะธรรมชาติดังต่อไปนี้

11.1) กรณีการปรับตัวของเกษตรกรในการทำนาหว่านเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชในนาข้าว เกษตรกรจะเตรียมดินโดยการไถกลบตอซังในเดือนมกราคม-เดือนมีนาคม และใส่ปุ๋ยหมักชีวภาพ จากนั้นจะทำการไถหว่านในเดือนเมษายน - พฤษภาคม โดยใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวมะลิ 105 ผสมกับเมล็ดถั่วเขียวที่เกษตรกรเก็บไว้ แล้วหว่านถั่วเขียวในอัตรา 1-2 กิโลกรัมต่อพันธุ์ข้าว 20-25 กิโลกรัมต่อไร่ เมื่อเกิดภาวะฝนแล้งและทิ้งช่วงมีวัชพืชขึ้นในเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านจะทำการตัดต้นข้าวต้นถั่วเขียวและวัชพืชให้ปกคลุมแปลงข้าว ซึ่งมีการเรียนรู้มาจากการลองผิดลองถูกและเรียนรู้เพื่อการปรับให้เข้ากับสภาวะการณปัจจุบัน เมื่อมีฝนตกมาเกษตรกรก็จะหว่านปุ๋ยหมักชีวภาพซึ่งปรากฏว่าผลผลิตไม่ได้ลดลง ขณะเดียวกันผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้เกษตรกรมีแนวคิดที่จะทำการวิจัยขึ้นตามคำกล่าวที่ว่า

“ปีผ่านมามาผมได้วิจัยดูว่าระหว่างการตัดและไม่ตัดต้นข้าวแปลงไหนจะให้ผลผลิตสูงกว่ากันปรากฏว่าแปลงที่ตัดได้ข้าวมากกว่า” (สัมภาษณ์นายอุดม สังข์ผึ้ง เกษตรกรต้นแบบศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน)

11.2) กรณีตกกล้าในผ้าไอล่อนสีเขียวเพื่อลดระยะเวลาการถอนต้นกล้า

“ผมทำนาโดยวิธีการปักดำเวลาผมมีน้อยผมต้องไปทำงานอย่างอื่นด้วยที่นาผมมี 60 ไร่ ถ้าทำนาหว่านผมต้องใช้เมล็ดพันธุ์จำนวนมากและทำให้ผมสิ้นเปลืองค่าเมล็ดพันธุ์ที่จะหว่านลงไป ต้องใช้เมล็ดพันธุ์ที่หว่านในนาจำนวนมาก คิดว่าการทำนาดำได้ผลผลิตที่สูงกว่าดูแลรักษาง่ายและคิดว่าเวลาส่วนใหญ่อยู่ที่การถอนกล้าและทำนาอินทรีย์ถอนต้นกล้าถอนยากด้วย เลยมาคิดว่าทำอย่างไรจะลดระยะเวลาในการถอนกล้าให้ง่ายขึ้น ผมจึงใช้วิธีการตกกล้าในผ้าไอล่อนสีเขียวซึ่งทำให้ง่ายในการถอนกล้า” จากการสัมภาษณ์นายสุริยะกุล เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

11.3) กรณีการเปรียบเทียบน้ำหนักชีวภาพโดยใช้เศษปลา กับเศษพืชและหรือผลไม้

“นี่ผมก็เห็นปุ๋ยหมักชีวภาพไว้โดยใช้ปลาจากการดักไซท์ที่ผมดักไว้ เพื่อจะวิจัยและเปรียบเทียบดูว่าระหว่างปุ๋ยหมักชีวภาพโดยพืชและผลไม้กับปุ๋ยหมักชีวภาพโดยใช้ปลา อะไรจะทำให้งามกว่าและผลผลิตมากกว่ากัน ”

11.4) กรณีการทดลองใช้ลูกตาลแทนกากน้ำตาลในการทำน้ำหมักชีวภาพ

“ผมคิดว่าปัจจุบันนี้กากน้ำตาลในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพมีราคาแพงและหายาก ผมอยากวิจัยดูว่าระหว่างลูกตาลสุกกับกากน้ำตาลเมื่อทำน้ำหมักชีวภาพนำไปใช้แล้วอะไรจะดีกว่ากัน”

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีกระบวนการคิดและวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของปัญหาแล้วคิดหาวิธีทดลองและวิจัยเพื่อค้นหานวัตกรรมจากการเรียนรู้ใหม่ ๆ มาใช้เพื่อในการผลิตข้าว เพื่อเป็นการประหยัดเวลาและลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Marquardt (1996) ประเภทของการเรียนรู้เชิงปรับตัวซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาที่พบในเรื่องของต้นทุนและเวลาของเกษตรกรซึ่งในปัจจุบันนี้จากการพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรียนระหว่างกันเอง ทำให้ความรู้เรื่องเรื่องการตัดใบข้าวของเกษตรกร ในระยะต้นกล้าและการตกกล้าในแปลงซึ่งไปด้วยไถล่อนสีเขียวและการทำปุ๋ยหมักชีวภาพโดยปลาและหรือหอยเชอร์รี่ได้แพร่และกระจายออกไปแล้วเกษตรกรนำไปปฏิบัติตามเป็นจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการองค์ความรู้ของในองค์กร SECI ของ Nonaka and Takeuchi (1995)

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของเรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

จุดเด่น ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐด้านโครงสร้างและการบริหารศูนย์และการเรียนรู้/ถ่ายทอด

1) ที่ตั้งอยู่ภายในองค์การบริหารส่วนตำบลและเป็นแกนกลางในการบูรณาการหน่วยงานเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร และขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นสถานที่ประสานเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรและบูรณาการทำงานในพื้นที่ให้ส่วนราชการต่าง ๆ มาปฏิบัติงานร่วมกันในลักษณะ One stop service

2) จัดให้มีกิจกรรมและจุดสาธิตการเกษตรเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่มีความหลากหลาย เช่น ศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียง การปลูกเหือก การป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน การทำปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด โรงสีข้าวชุมชน การผลิตข้าวที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน การปลูกข้าวอินทรีย์ และอื่น ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้

3) มีคณะกรรมการบริหารศูนย์ที่มีครบทุกสาขาอาชีพและเจ้าหน้าที่มีทักษะในการเผยและประชาสัมพันธ์และมีการประชุมคณะกรรมการทุกเดือน

4) มีแผนและผลการปฏิบัติงานและข้อมูลการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่

5) มีการบริหารจัดการโครงการแบบทีมงานในลักษณะกลุ่มตำบล

6) มีการพัฒนาและเตรียมความพร้อมในด้านข้อมูลข่าวสารสื่อการเรียนรู้อัฒกสูตรที่ใช้ในการเรียนรู้และการถ่ายทอด

จุดค้อย

1) เกษตรกรไม่สนใจที่จะเข้าสถานที่ที่เป็นทางการ

2) การทำงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์ไม่เป็นไปตามบทบาท

หน้าที่

3) แผนและการทำงานไม่ตรงกัน

4) ข้อมูลข่าวสารและหลักสูตรในการเรียนรู้ไม่ตรงกับความต้องการ

ของเกษตร

5) เจ้าหน้าที่ขาดขวัญและกำลังใจ ทำให้ขาดจิตสำนึกและขาดความจริงจังในการช่วยเหลือเกษตรกร

6) เจ้าหน้าที่ขาดความเข้าใจถึงหลักการจัดการองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้

7) เจ้าหน้าที่ขาดโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะใหม่ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ในการทำงานไม่เพียงพอ

8) ขาดการบริหารจัดการที่ดีในการปฏิบัติงาน ทำให้ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ ฯ และไม่มีงบประมาณในการปรับปรุงและพัฒนาศูนย์ ฯ

9) เกษตรกรไม่ทราบบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการศูนย์ ฯ เนื่องจากมีการประชาสัมพันธ์ค่อนข้างน้อย ผู้ที่ทราบเครือข่ายของศูนย์ คือ เจ้าหน้าที่เกษตรกรอาสาปศุสัตว์อาสา และเกษตรกรที่มีความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่เท่านั้น

10) การดำเนินในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ไม่ได้มาจากความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร แต่มาจากความต้องการและเป้าหมายที่จังหวัดหรืออำเภอสั่งการความรู้ที่ถ่ายทอดมีความยุ่งยาก ซับซ้อนยากต่อการปฏิบัติ

11) ศักยภาพการสร้างและขยายเครือข่ายต่อกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรในตำบลไม่มีความพร้อม

12) ขาดการติดตามและประเมินผล

13) การแจกจ่ายและการให้ความช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์ ทำให้เกษตรกรขาดแนวคิดในการพึ่งตนเอง

14) ขาดการมีส่วนร่วมจากเกษตรกรอย่างแท้จริง

15) คณะกรรมการบริหารศูนย์ไม่ใช่คนในชุมชนทั้งหมดและการมองเชิงอำนาจจากมุมมองของเกษตรกร

มีความแตกต่างจากจุดเด่นของศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงสร้างและการบริหารศูนย์

1) มีคณะกรรมการบริหารศูนย์ ฯ ที่เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณและเป็นคนในชุมชน

2) ผ่านชีวิตประสบการณ์การเรียนรู้การปลูกข้าวตามกระแสหลักมานานความรู้ที่ได้จึงเป็นความรู้ที่ฝังลึก

3) กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์วางแผน และนำไปสู่การปฏิบัติและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

4) ผลจากปฏิบัติจึงทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ดังต่อไปนี้

4.1) ด้านเศรษฐกิจและสังคม

(1) ทำให้เกษตรกรมีอาหารบริโภคที่อุดมสมบูรณ์ เช่น ผักและผลไม้ พืชสมุนไพร ปลา ซึ่งปราศจากสารพิษ มีผลทำให้เกษตรกรลดรายจ่ายลงและขายได้เงินเป็นการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายทำให้ภาวะมีหนี้สินลดลงมีเงินออม

(2) มีการปลูกต้นไม้ที่หลากหลายและยืนต้นทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพและเกิดอาชีพต่อเนื่องรวมทั้งเป็นการลดภาวะโลกร้อน

(3) ไม่อพยพโยกย้ายแรงงานไปทำงานยังต่างถิ่นทำให้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ทำให้เกิดความสุขในครอบครัวและชุมชน

(4) ด้านสังคม เมื่อทำเกษตรตามแนวทางปราชญ์ชาวบ้านแล้วจะทำให้เหลือบริโภค แล้วแจกจ่ายญาติพี่น้องเพื่อนสนิทมิตรสหาย เป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทำให้เกิดกัลยาณมิตร และมาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามแนวทางการจัดการองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านเพราะแต่ละคนมีประสบการณ์ที่ต่างกันเมื่อมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ทำให้เกิดความสามัคคีเกิดความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเนื่องจากการมีการร่วมกันคิดร่วมกันทำ สังคมมีความเอื้ออาทรเกิดความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเกิดความรักทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

(5) มีการออมหลายรูปแบบ เช่น ออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ ออมกัลยาณมิตร ออมเงิน

4.2) ด้านสิ่งแวดล้อมเกษตรกรได้เรียนรู้จากของจริงในการสร้างความสมดุลกับธรรมชาติ ด้วยการเริ่มต้นจากการสร้างแหล่งน้ำให้พอเพียงกับการทำเกษตรในแปลง 1 ไร่แล้วหันมาบำรุงดินด้วยปุ๋ยคอกปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ การปลูกพืชตระกูลถั่วอนุรักษ์ไส้เดือนดินด้วยไม่เผาตอซัง ไม่ใช่สารเคมีหันมาสร้างความหลากหลายทางชีวภาพโดย

ปลูกไม้ยืนต้นหรือไม้ใช้สอยและไม้พันธุ์พื้นเมืองที่หลากหลายเพื่อให้ระบบนิเวศวิทยาดีขึ้น สภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยจากสารเคมีปราบวัชพืช

4.3) ด้านวิถีชีวิตและการเรียนรู้ ทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้สำหรับเกษตรกรที่มีชีวิตชีวาและช่วยให้เกิดกระบวนการคิดจนสามารถคิดได้ วางแผนและปฏิบัติจนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

4.4) เกิดการวิจัยและพัฒนาเพื่อค้นหาคำตอบในเรื่องที่อยู่ใกล้ตัว ภายใต้อสภาพจริงของเกษตรกรซึ่งเป็นการวิจัยที่กินได้ ใช้ได้ ทำให้เกิดองค์ความรู้และนำมาพัฒนาเป็นภูมิปัญญาของเจ้าของแปลงเกษตรแต่ละคนที่พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข

4.5) เป็นการขยายผลของเรียนรู้สู่การปฏิบัติที่มีพลังที่สุดที่จะปลูกจิตสำนึกให้เพื่อนเกษตรกรให้ปฏิบัติตาม เพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นรวมพลังเยาวชนที่เป็นลูกหลานเกษตรกรให้รักถิ่นถิ่นมาสืบทอดเจตนารมณ์ให้มีความยั่งยืนต่อไป

4.6) ด้านสุขภาพ การทำการเกษตรตามแนวทางปราชญ์ชาวบ้าน ช่วยทำให้มีอยู่มีกินมีหลักประกันชีวิตจากปัจจัยสี่ที่เป็นไม้ยืนต้นและหลากหลายให้มีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์เพราะได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษ และมีร่มเงาจากไม้ยืนต้น มีเวลาออกกำลังกายด้วยการเดินดูต้นไม้และการใช้จอบขุดดิน ซึ่งเป็นการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัยและไม่มีสิ่งบีบบังคับด้านจิตใจ เช่น ปัญหาด้านหนี้สิน ปัญหาเรื่องครอบครัวแตกแยกสามีภรรยาไม่ได้อยู่ด้วย

4.7) เกิดความภาคภูมิใจ จากต้นไม้ยืนต้นที่เจริญเติบโตขึ้นที่ทำได้ ตั้งใจโดยไม่ไปกระทบคนอื่น สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดความสุขและทำให้เกิดปัญหาที่จะจัดการกับปัญหาให้น้อยลงไปเรื่อย ๆ จนทุกข์หมดไปมีความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา

จุดด้อย

1) ขาดงบประมาณดำเนินการอย่างต่อเนื่องแต่เป็นการสร้างการพึ่งตนเอง

2) เมื่อเกิดฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วงทำให้ปริมาณน้ำฝนมีน้อยเกษตรกรที่เริ่มต้นใหม่จึงเกิดปัญหาอุปสรรคอย่างมาก เกษตรกรบางคนไม่เข้าใจการสูบน้ำจากสระไปเข้านาข้าวทำให้สระขาดน้ำปลาที่เลี้ยงตาย

3) แนวคิดของผู้วิจัยคิดว่าขาดชุดองค์ความรู้การปลูกพืชต่างระดับ เกษตรกรบางคนปลูกพืชแข่งอาหารกันเอง ควรทำการวิจัยเพื่อค้นหาองค์ความรู้ให้มากพอ

ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบและวิเคราะห์ผลลัพธ์ที่เกษตรกรนำความรู้ไปปฏิบัติภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านดังแสดงไว้ในตารางที่ 14.16 โดยนำข้อมูลจากภาคผนวก ก และภาคผนวก ข

ตารางที่ 4.16 การเปรียบเทียบและวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างผลที่ได้รับจากการเรียนรู้
ไปปฏิบัติ

ผลที่ได้จากการเรียนรู้	เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ ของรัฐ (ข้อมูลภาคผนวก ก)	เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ ปราชญ์ ชาวบ้าน(ข้อมูลภาคผนวก ข)
ความมีประสิทธิภาพ	มีต้นทุนการผลิตต่อไร่สูงทำให้ มีรายได้ต่ำทำให้มีประสิทธิภาพต่ำ	มีต้นทุนการผลิตต่อไร่ต่ำทำให้ มีรายได้สูง
ความมีเสถียรภาพ	มีความเสี่ยงในการผลิตสูง	มีความเสี่ยงน้อยในการผลิตน้อย
ความยั่งยืน	มีความยั่งยืนน้อย	มีความยั่งยืนมาก
การพึ่งตนเอง	มีการหมุนเวียนใช้ทรัพยากร ในฟาร์มของตนเองได้น้อย	มีการหมุนเวียนใช้ทรัพยากรในฟาร์ม ของตนเองได้มาก
การมีความหลากหลาย ทางชีวภาพ	มีความหลากหลายทางชีวภาพ น้อย	มีความหลากหลายทางชีวภาพมาก
ความสามัคคีและความ เอื้ออาทร	มีการช่วยเหลือเกื้อกูลในสังคม น้อย	มีการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทร และมีการแบ่งปันมาก
ความภาคภูมิใจ	ไม่มี	มีความภาคภูมิใจในผลการเรียนรู้ และการปฏิบัติ

จากตารางที่ 4.16 พบว่า ผลที่ได้จากการเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ พบว่า ความสามารถในการผลิต ความมีเสถียรภาพ ความยั่งยืน การพึ่งตนเอง การมีความหลากหลายทางชีวภาพ ความสามัคคีความเอื้ออาทรและการแบ่งปัน มีน้อย และไม่มีมีความภาคภูมิใจ ทั้งนี้เป็นเพราะมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวซึ่งมุ่งหวังผลผลิตจากข้าวอย่างเดียวทำให้เกิดความเสี่ยงและใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก ไม่สามารถพึ่งตนเองได้และพึ่งพากันเอง

ซึ่งแตกต่างจากการวิเคราะห์คุณสมบัติของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์คุณสมบัติที่เป็นพฤติกรรมของระบบ พบว่า ผลที่ได้จากการเรียนรู้ ความสามารถในการผลิต ผลผลิตทั้งข้าวอยู่ในเกณฑ์สูงเฉลี่ย 400 - 420 กิโลกรัมต่อไร่ อยู่ในค่าเฉลี่ยของจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังมีผลผลิตที่จากพืชผักอินทรีย์ เช่น แดงโม ข้าวโพดหวาน ปลาอินทรีย์และพืชผักสมุนไพร ทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพสามารถขายได้เงินเป็นรายได้เข้ามายังครัวเรือน ความมีเสถียรภาพ ผลผลิตของครัวเรือนไม่มีความเสี่ยงต่อปริมาณน้ำฝนที่ตก เพราะภายในฟาร์มมีสระเก็บน้ำขนาด 1,260 ลูกบาศก์เมตรและอยู่ใกล้หมู่บ้านสามารถที่จะนำน้ำมาใช้ได้ทำให้เกิดเสถียรภาพในการผลิต ความยั่งยืน ในสภาพการผลิตพืชที่หลากหลายชนิด และมีการเกี่ยวหมุนซึ่งกันและกันทำให้เกิดความยั่งยืนของระบบ มีความสามัคคีมีการแบ่งปันผลผลิตทางการเกษตรทำให้เกิดความเอื้ออาทร การพึ่งตนเอง ระบบใช้ปัจจัยภายในฟาร์มทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีการ

ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายชนิดทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพและเกิดความภาคภูมิใจที่สามารถนำแปลงเกษตรมาใช้ในการจัดการการเรียนรู้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้มีผู้คนเข้าศึกษาและดูงานจำนวนมากและในบางครั้งได้จัดเป็นที่ประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในกิจกรรมที่ดำเนินการและทำให้เกิดแรงจูงใจเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ (Maslow's Hierarchical Theory of Motivation) Maslow (1970) กล่าวว่าความปรารถนาของมนุษย์นั้นติดตัวมาแต่กำเนิดและความปรารถนาเหล่านี้จะเรียงลำดับขั้นของความปรารถนา ตั้งแต่ขั้นแรกไปสู่ความปรารถนาขั้นสูงขึ้นไปเป็นลำดับ ดังนี้ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง

